

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО

Лінгвістичні науки

Збірник наукових праць

№ 38

Видається з липня 2005 року
Виходить два рази на рік

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Засновник: Державний заклад: «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Головний редактор збірника — **Олександр І. Ліаді**, доктор філологічних наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

Редакційна колегія:

Наталія Г. Ареф'єва, д-р філол. наук, професор кафедри загального та слов'янського мовознавства, ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна);

Грасільда Блаженс, д-р філол. наук, професор, Інститут литовської мови (м. Вільнюс, Литва);

Марія Вереш, канд. філол. наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу, Ужгородський національний університет (м. Ужгород, Україна);

Володимир А. Глущенко, д-р філол. наук, професор, зав. кафедри загального, германського та слов'янського мовознавства, Слов'янський державний педагогічний університет (м. Слов'янськ, Україна);

Тетяна В. Громко, д-р філол. наук, професор кафедри англійської філології та перекладу, Національний університет «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна);

Ангеліна І. Демчук, канд. філол. наук, доцент кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Тетяна Є. Єременко, канд. філол. наук, професор, зав. кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Тетяна М. Корольова, д-р філол. наук, професор кафедри філології, Одеський національний морський університет (м. Одеса, Україна);

Сергій П. Михида, д-р філол. наук, професор кафедри української літератури, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький, Україна);

Олена М. Мітіна, канд. філол. наук, доцент, зав. кафедри англійської філології та перекладу, Національний університет «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна);

Олександра В. Попова, д-р пед. наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Інна В. Ступак, д-р філол. наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Олег В. Тищенко, д-р філол. наук, професор, зав. кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна);

Анастасія А. Юмрукуз, канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри західних і східних мов та методики їх навчання, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

Заступник головного редактора: **Люба М. Дерік**, кандидат філологічних наук, доцент, зав. кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

SCIENTIFIC RESEARCH ISSUES

OF SOUTH UKRAINIAN
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
NAMED AFTER K. D. USHYNSKY

Linguistic Sciences

The Scientific Research Issues Collection

№ 38

Issued since 2005 pory
Frequency: biannual

Publishing House
“Helvetica”
2024

UDC 81(066)

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38>

Founder: State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»

Chief Editor – *Alexander I. Iliadi*, Doctor of Philology, Professor of the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine)

Editorial Board:

Natalia G. Arefieva, Doctor of Philology, Professor at the Chair of General and Slavic Linguistics, Odessa I. I. Mechnikov National University (Odesa, Ukraine);

Grasilda Blažienė, Doctor of Philology, Professor, a full member of the Lithuanian Academy of Sciences, Institute of the Lithuanian Language (Vilnius, Lithuania);

Mariya Veresh, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation Theory and Practice, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);

Volodymyr A. Glushchenko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the General, Germanic and Slavic Linguistics, Slovyansk State Pedagogical University (Slovyansk, Ukraine);

Tetiana V. Hromko, Doctor of Philology, Professor at the Department of English Philology and Translation, Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine);

Angelina I. Demchuk, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of the Germanic Philology and Methods of Teaching Foreign Languages, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine);

Tetiana Ye. Yeremenko, Candidate of Philology, Professor, Head of the Department of the Germanic Philology and Methods of Teaching Foreign Languages, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine);

Tetiana M. Korolova, Doctor of Philology, Professor at the Department of Philology, Odessa National Maritime University (Odesa, Ukraine);

Serhii P. Mykhyda, Doctor of Philology, Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Kropyvnytskyi, Ukraine);

Olena M. Mitina, Candidate of Philology, Associate Professor, Head of the Department of English Philology and Translation, Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine);

Oleksandra V. Popova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine);

Inna V. Stupak, Doctor of Philology, Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine);

Oleh V. Tyshchenko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Foreign Languages and Translation Studies, Lviv State University of Life Safety (Lviv, Ukraine);

Anastasiia A. Yumrukuz, Candidate of Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of the Western and Oriental languages and Methods of their Teaching, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine)

Deputy editor-in-chief: *Ilona M. Derik*, Candidate of Philology, Associate Professor, head of the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine)

UDC 811.111'42

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38.1>

GENDER NEUTRALIZATION PROCESS IN CONTEMPORARY ENGLISH INTERNET DISCOURSE

Iлона М. Дерик

PhD in Philology, Associate Professor, Head of the Chair
of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South
Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
Odessa, Ukraine

e-mail: ilonaderik@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8979-4745>

Alexander I. Iliadi

Doctor of philological sciences, Professor of the Chair
of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South
Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
Odessa, Ukraine

e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5078-8316>

SUMMARY

In the focus of the article there is the problem of gender neutralization phenomenon in the modern English language in general and in contemporary English Internet discourse in particular. The changes in the English language in diachrony are studied and interpreted in close connection with the review of «political correctness» and general tendency of euphemizing acute issues in the social life.

The research was chiefly performed on the basis of the British National Corpus and the samples of English Internet discourse with the total amount of the analyzed texts about 4000. Therefore, the findings of the research can be fully regarded as trust-worthy and highly informative. The results have proved the slow-down in the process of replacing gender marked job titles by gender-neutral words.

The research has perspectives for the future. The perspective may be seen in employing other corpora. The chief purpose is to prevent any form of linguistic bias that may occur in Internet discourse. The comparative analysis of these processes in British, American, Australian and Canadian English might also be noteworthy. Nevertheless, the diversity and profoundness of the researches in this field have proved the urgency of the topic involved.

Key words: *gender neutralization, job titles, English Internet discourse, political correctness, corpus.*

Introduction. In the paradigm of modern linguistics, questions related to the problems of linguistic categories associated with cultural realities are increasingly being raised. One of the most popular research topics today is the problem of the principles and patterns of cultural and linguistic implementation of such an ambiguous phenomenon as «gender neutralization» and its reflection in the processes of word formation and morphology. At this stage, this phenomenon is undergoing serious influence from both the ideas of cultural pluralism and, as a consequence, the development and observance of the principles of social and political correctness, as well as the need to correctly represent the equal rights of women on an equal basis with men and the elimination of any discrimination against representatives of sexual minorities in various spheres of public life, in particularly through professional nominations.

Approaches to the consideration and analysis of gender neutralization are different: the latter is interpreted as a special ideological reality, a tendency towards linguistic tolerance, a factor of modern language etiquette, etc.

Despite the popularity of the ideas of eliminating gender biases and boundaries that have swept the whole world, scientific research in the linguistic field related to gender neutralization inherent in the English language culture continues to remain unreasonably small.

The relevance of the topic of our research is due to insufficient knowledge of gender correctness in the linguistic aspect; the need to establish the status of gender neutralization in linguistics and linguistic cultural studies, as well as the need to study the manifestations of gender neutralization in the English language.

The object of the study is gender neutralization and the ways of its realization. The subject of the research is presented by complex words and words with semi-suffixes «*person*» introduced into the English language in diachrony to replace job titles with marked gender with the semi-affixes «*man/men*» («*woman/women*»).

Theoretical background. In this section, there will be compared two methods of the gender neutral job titles formation, namely affixation and compounding according to the frequency registered in the British National Corpus to examine the general tendency of gender debiasing and discrimination prevention. In English, substituting gendered role nouns with gender neutral versions, known as «politically correct speech», has rapidly been gaining ground, with the primary aim being the inclusion of non-male people. Its effectiveness, however, has not been conclusively demonstrated. Previously, word embeddings have been shown to contain gender biases similar to natural language in the vast majority of the Germanic and Rhaeto-Romanic languages.

Gender-specific job titles are names of jobs that also specify or imply the gender of the person performing that job. A gender-neutral job title, on the other hand, is one that does not specify or imply gender, such as *firefighter*. In some cases, it may be debatable whether a title is gender-specific; for example, *chairman* appears to denote a male (because of the ending *-man*), but the title is also applied sometimes to women.

Proponents of gender-neutral language generally advocate the use of gender-neutral job titles, particularly in contexts where the gender of the person in question is not known or not specified.

The above applies to gender neutrality in English and in some other languages without grammatical gender (where grammatical gender is a feature of a language's grammar that requires every noun to be placed in one of several classes, often including feminine and masculine). In languages with grammatical gender, the situation is altered by the fact that nouns for people are often constrained to be inherently masculine or feminine, and the production of truly gender-neutral titles may not be possible. In such cases, proponents of gender-neutral language may instead focus on ensuring that feminine and masculine words exist for every job, and that they are treated with equal status.

The relation between language and gender has been extensively studied since the 1970s initiated, at least in part, by the second-wave feminist movement (Bucholtz, 2014). Since then, the field has expanded into including several sub-fields, as well as including the notion of sexuality. In addition, several notable theories have emerged, among them queer theory and Butler's performativity

theory. According to Baker (Baker, 2006), the performativity theory denotes that gender is not something we are born with, but rather something we do, something we perform.

The terms political correctness, politically correct or PC had not been commonly used until the end of the 1970s. The U.S Supreme Court firstly mentioned the term politically correct.

It is difficult to trace the history of this term, as there are different opinions about the exact date of its origin. Some believe that Caren de Crow president of the National Women's Organization in 1975 first introduced the concept of «political correctness», while others attribute the term to 1793, when the Supreme Court of the United States heard the case of Chisholm vs. Georgia. It was also used the terms politically incorrect, socially unacceptable. It is also thought that it was first used in 1987 in Alan Bloom's bestseller «The Closing of the American Mind». Despite the fact that the origin of this concept is still controversial, it is clear that the ideology of political correctness that emerged on American campuses in the 70s of the twentieth century became widespread and reflected in the English language. Thus, we can conclude that the concept of «political correctness» is multifaceted and the question of its origin is still open.

According to Collin's Dictionary, political correctness is «demonstrating progressive ideals, especially by avoiding vocabulary that is considered offensive, discriminatory, or judgmental, especially concerning race and gender» (Collins, 2024).

Since the second-wave feminist movement and the introduction of political correctness (Allan & Burrige, 2006), several changes have been introduced to make English a more gender-neutral and inclusive language. These changes have emerged as an action towards the sexist language. Partly to address this asymmetry in language, gender-fair language (henceforth GFL) was introduced as «part of a broader attempt to reduce stereotyping and discrimination in language» (Sczesny, Formanowicz & Moser, 2016). According to S. Sczesny et al., the GFL includes two principal notions: neutralization and feminization. Neutralization entails replacing gender-biased terms (e.g., policeman) with gender-unmarked forms (police officer), whereas feminization instead entails the usage of feminine forms, or both masculine and feminine forms, to increase visibility of female referents. One part of neutralization is the introduction of gender-neutral terms such as chairperson (or simply chair) and spokesperson.

According to Leech (Leech, 2011), contemporary English tends to colloquialization, Americanization, simplification, and gender neutralization, the latter fact being totally proved by the increasing frequency of gender unspecified job titles coined by means of highly productive semi-affixes «*person*», «*agent*» as well as the combination of nouns with «*operator*», «*attendant*» or the formation of agent nouns on the basis of verbal stems by adding suffixes *-ant*, *-or*, *-er*.

The ways of building gender neutral job titles may be subdivided into morphological proper and semantic. The former lies in the coinage of new nouns denoting occupations by morphological means application while the latter consists in replacing gender marked words with *-man/-men* and *-woman/-women* semi-affixes by gender unspecified synonyms or hypernyms like «*camera operator*» instead of «*cameraman*», «*police officer*» instead of «*policeman*», «*businessperson*», «*spokesperson*», «*spokesperson*» instead of «*businessman*», «*salesman*» and «*spokesman*». To illustrate the morphological proper way of building neutral job titles we may adduce such examples as nouns like «*firefighter*», «*flight attendant*» created on the noun + verbal stem basis plus suffixes like *-er*, *-or* and *-ant*.

Previous research. Evidence suggests that gender identification in English and its reduction have been thoroughly investigated by both computational linguists and NLP researchers recently, and impressive research massive on the topic has been witnessed so far (Bolukbasi et al., 2016; Caliskan et al., 2017; Ethayarajh et al., 2019; Kaneko and Bollegala, 2019 among others). In the light of the possible danger of gender stereotypes reinforcement (Hansen, 2022; Musto et al., 2015), this issue still requires further investigation.

Examining *The Time Magazine Corpus* (texts from the 1920s to the 2000s), researcher Maria Bovin found: «*The usage of the neutral term fire fighter has increased, starting in the 1980s. In the 1990s, the frequency of usage is lower, but it is also evident from the rows showing the total instances of all of the terms that the overall mentioning of the professionals in this line of work was less frequent in this decade. In addition, it is notable that the usage of firewoman is non-existent. In the case of policewoman, the frequency of usage is very low in all of the decades examined, but there are at least some instances of the term being used. The term firewoman, on the other hand, appears to never have been used in the magazine.*» (Bovin, 2016).

Methodology. The method used in this study is corpus linguistics. The research has been performed on the basis of the *British National Corpus* data, a 100 million words corpus containing British English, by sampling the relevant instances and determining their frequency per million words (112, 102, 325 words [4,048 texts]; The British National Corpus, 2001). The present study is corpus-based, which entails that a corpus is used as a method for answering the question of whether the gender-neutral occupational titles have increased. It should be noted that only a few professions or occupations were selected for examination. Cheshire's article (Cheshire, 2008) served as the initial inspiration, where it was indicated that some of the gender neutral job titles, such as *firefighter*, are becoming more common than the old, biased ones whereas other titles, such as *chairperson*, do not show the same tendency.

Findings. The suffix *-man* had the meanings 'person' and 'adult male' in Old English, but, even when used as a gender-neutral term to include women, it was understood to still mainly refer to males. Around the 20th century, the gender-neutral use of *man* and *-man* declined. Thus, job titles that include this suffix, such as *fireman*, *salesman* and *alderman* generally imply that the holder is male. For most such titles, gender-neutral equivalents now also exist, such as *police officer*, *salesperson* or *sales representative* (for *salesman* or *saleswoman*), etc.

In present-day English, there is still seen a strong tendency to form gender neutral nouns denoting occupations on the morphological basis, like «*mailman*» ↔ «*mailperson*», «*crewman*» ↔ «*crewperson*», but it also refers to other kinds of characterization like in «*lapperson*» for «*layman*» in the meaning of a person without professional or specialized knowledge in a particular subject. There is also evidence of the increase in such a way of noun formation as compounding, for example «*mail carrier*» for «*mailman*», «*flight attendant*» for «*air hostess*» or «*air host*», «*congressional representative*» for «*Congressman*», «*business executive*» for «*businessman*», «*coordinator*» for «*chairman*». These are also known as «non-sexist» words.

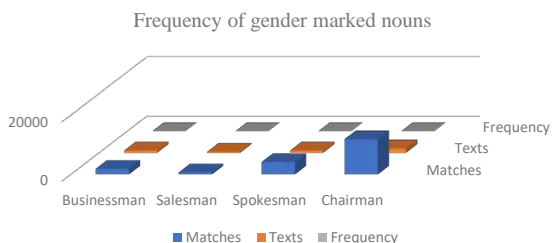

Fig. 1. The frequency distribution per million words of nouns with *-man* semi-affix denoting job titles

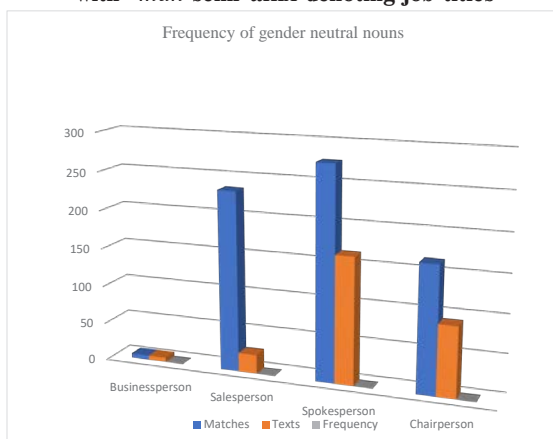

Fig. 2. The frequency distribution per million words of nouns with *-person* semi-affix denoting job titles

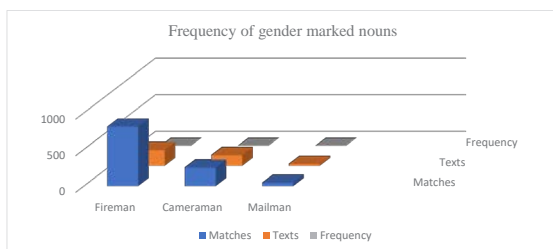

Fig. 3. The frequency distribution per million words of gender marked nouns with *-man* semi-affix denoting job titles

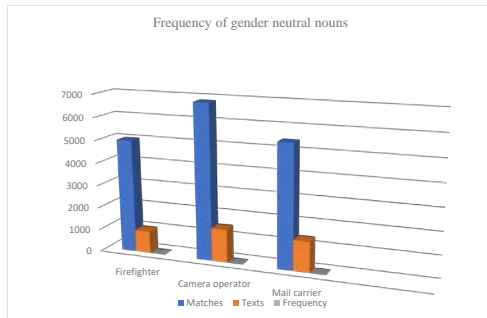

Fig. 4. The frequency distribution per million words of gender neutral compound nouns denoting job titles *firefighter, camera operator, mail carrier*

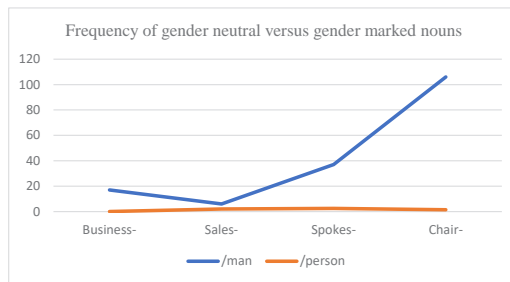

Fig. 5. The frequency distribution per million words of nouns with *-man* versus *-person* semi-affixes denoting job titles

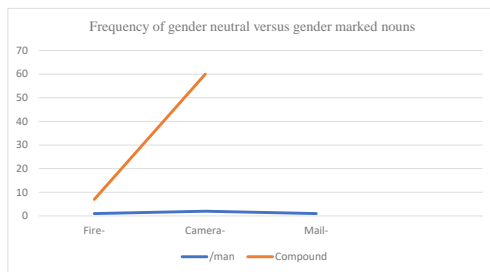

Fig. 6. The frequency distribution per million words of gender marked nouns with *-man* semi-affix versus gender neutral compound nouns denoting job titles

Conclusions. This section discusses the corpus findings and integrates them into a cognitive-functional framework. From this perspective, we can roughly distinguish that based on the *British National Corpus* data, it becomes clear that the frequency of job titles with *-man* semi-affix hasn't dropped that drastically recently if compared to composites with *-person* as it might have been expected, Figure 5. At the same time, gender neutral nouns denoting occupation coined by compounding are becoming more widely used as is seen from the graph, Figure 6. This is but natural, because alongside with the tendency of political correctness there are evident signs of terms unification and tendency for terms like «operator» or «executive» or «agent». Proponents of gender-neutral job titles believe that such titles should be used, especially when referring to hypothetical persons. For example, «firefighter» instead of «fireman»; «mail carrier» rather than «mailman». In the rare case where no useful gender-neutral alternative is available, they believe both male and female terms should be used.

The Cambridge Guide to English Usage advocates gender-neutral language in circumstances where all sexes are meant to be included. For instance, a business might advertise that it is looking for a new «chair» or «chairperson» rather than «chairman». Gender-neutral language discourages *chairman*, on the grounds that some readers would assume women and those of other genders are implicitly excluded from responding to an advertisement using this word.

The findings indicate that the gender-neutral forms have increased in usage, yet they tend to be used primarily with male referents or when the gender of referents is either irrelevant or unknown. The results of the study cannot be seen as a reflection of the usage of these terms in British English in general, but rather serve as the basis for further studies. Gender neutralization has been launched in the language system, but the artificial nature of the pressure on the language element turns out to be weaker than the objective reasons for native speakers to preserve a cultural tradition, which can be defined as a behavioral and linguistic phenomenon. The relative linguistic stability can be explained by the nature of the conservative attitude of the British towards their language, the desire of native speakers to preserve the system of designation existing in their culture. It is, however, important

to keep in mind that the changes presented in this paper, where gender-neutral terms seem to be increasing, may not be due to gender-equality and inclusion aspects alone, but rather other factors such as professionalization of the particular terms, or lexical change due to other reasons.

An analysis of definitions from modern explanatory dictionaries shows that words with the component «*-man/men*», are not marked as outdated or offensive. Words that are considered offensive may be recommended to be replaced with «inclusive» terms – in such cases, the language code is adjusted. From the point of view of social linguistics, a language code is, first of all, a norm of linguistic representation, which a native speaker must follow to a greater or lesser extent. Artificial pressure on the language causes resistance.

The results of the quantitative analysis show that gender-correct designations are generally used less often than incorrect ones. The gender neutral compounds are practically not only not being squeezed out, but even prevailing. The registered predominance of gender-incorrect nominations can also be explained by the fact that these social terms have been rooted in the language since a long time ago, unlike correct complex «neologisms», they correspond to the language norm and are frequency units. An analysis of definitions from modern explanatory dictionaries shows that words with the component «*-man/men*», are not marked as outdated or offensive. Still, all the findings and results reveal the dynamic processes which are still in progress, affecting both the semantics and morphology as the language responds to the outward triggers and changing circumstances.

It has also been concluded that the usage of gender-specific forms might be influenced by socio-cultural aspects, such as changes in the employment policy. In the course of the research there have been collected data on both gender-specific and gender neutral occupational titles and on this basis a diachronic analysis has been performed. The corpus data have revealed the frequency of gender-specific forms. The results have shown a correlation between changes in the usage of gender-specific forms and socio-cultural events.

The perspective of the research is seen in investigating gender neutralization phenomenon both in synchrony and diachrony to forecast the possible changes in the English language in the future.

REFERENCES

- Allan K., Burrige K. (2006). *Forbidden words: Taboo and the censoring of language*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Baker P. (2006). *Using corpora in discourse analysis*. London : Continuum.
- Bolukbasi T., Chang Kai-Wei, Zou J., Saligrama V. (2016). Man is to Computer Programmer as Woman is to Homemaker? Debiasing Word Embeddings. *NIPS'16: Proceedings of the 30th International Conference on Neural Information Processing Systems, December*, pp. 4356–4364. URL: https://www.researchgate.net/publication/305615978_Man_is_to_Computer_Programmer_as_Woman_is_to_Homemaker_Debiasing_Word_Embeddings
- Bovin M. (2016). Occupational titles and supposed gender-neutrality: A corpus-based diachronic study on gender-neutral occupational titles in American English [Department of English, Stockholms Universitet]. URL: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A934656&dsid=5541>.
- Bucholtz M. (2014). The feminist foundations of language, gender, and sexuality research'. *The handbook of language, gender, and sexuality*, 2nd edn [eds Ehrlich S., Meyerhoff M., Holmes J.]. Oxford : Wiley-Blackwell, pp. 23–47.
- Caliskan A., Bryson Joanna J., Narayanan A. (2017). Semantics derived automatically from language corpora contain human-like biases. URL: https://www.researchgate.net/publication/316973825_Semantics_derived_automatically_from_language_corpora_contain_human-like_biases
- Cheshire J. (2008). Still a gender-biased language? *English Today*, 24(1), pp. 7–10.
- Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/English>. Retrieved 21 March 2024.
- Ethayarajh K., Duvenaud D., Hirst G. (2019). Understanding Undesirable Word Embedding Associations. Proceedings of the 57th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics. Florence, Italy, pp. 1696–1705. URL: <https://aclanthology.org/P19-1166/>
- Hansen C. (2022). Dismantling or perpetuating gender stereotypes. The case of trans rights in the European court of human rights' jurisprudence. URL: <https://institucional.us.es/binasex/wp-content/uploads/2022/09/8-7022-Article-Text-40101-1-10-20220613.pdf>
- Kaneko M., Bollegala D. (2019). Gender-preserving Debiasing for Pre-trained Word Embeddings. Proceedings of the 57th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics. Florence, Italy, pp. 1641–1650. URL: <https://aclanthology.org/P19-1160/>
- Leech G. (2011). Current Changes in English Grammar in Relation to Society. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OtH5PpgkgJU>. Retrieved March 22, 2024.
- Musto C., Semeraro G., Lops P., Gemmis Marco de (2015). CrowdPulse: A framework for real-time semantic analysis of social streams. *Information Systems*, Vol. 54, pp. 127–146.
- Sczesny S., Formanowicz M., & Moser F. (2016). Can Gender-Fair Language Reduce Gender Stereotyping and Discrimination? *Frontiers in Psychology*, Vol. 7, Article 25, pp. 1–11.
- The British National Corpus (2001). Version 2 (BNC World). Distributed by Oxford University Computing Services on behalf of the BNC Consortium. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/> Retrieved March 22, 2024.

ПРОЦЕСИ ГЕНДЕРНОЇ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Ілона М. Дерік

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладу
і теоретичної та прикладної лінгвістики
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: ilonaderik@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8979-4745>

Олександр І. Іліаді

доктор філологічних наук, професор кафедри перекладу
і теоретичної та прикладної лінгвістики
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5078-8316>

АНОТАЦІЯ

Стаття має зацентувати на проблемі гендерної нейтралізації в сучасній англійській мові в цілому та в сучасному англomовному Інтернет-дискурсі зокрема. Зміни в англійській мові в діахронії досліджуються та трактуються в тісному взаємозв'язку з вивченням «політичної коректності» та загальної тенденції до евфемізації гострих питань суспільного життя.

Дослідження провадилося головним чином на базі Британського національного корпусу та матеріалів англomовного Інтернет-дискурсу загальною кількістю близько 4000 проаналізованих текстів. Таким чином, результати можна вважати достовірними та інформативними. Результати засвідчили уповільнення процесу заміщення гендерно маркованих назв професій гендерно нейтральними словами.

Дослідження є перспективним у плані залучення інших корпусів. Головною метою є запобігання лінгвістичній дискримінації, випадки якої можуть траплятися в Інтернет-дискурсі. Також убачається доцільним порівняльний аналіз британського, американського, канадського й австралійського варіантів англійської мови. Актуальність цих питань підтверджується розмаїттям та глибиною досліджень у цій царині.

Ключові слова: гендерна нейтралізація, назви професій, англomовний Інтернет-дискурс, політична коректність, корпус.

ЛІТЕРАТУРА

Allan K., Burrige K. (2006). *Forbidden words: Taboo and the censoring of language*. Cambridge : Cambridge University Press. 303 pp.

Baker P. *Using corpora in discourse analysis*. London : Continuum, 2006. 198 pp.

Bolukbasi T., Chang Kai-Wei, Zou J., Saligrama V. Man is to Computer Programmer as Woman is to Homemaker? Debiasing Word Embeddings. *NIPS'16: Proceedings of the 30th International Conference on Neural Information Processing Systems. December. 2016*. P. 4356–4364. URL: https://www.researchgate.net/publication/305615978_Man_is_to_Computer_Programmer_as_Woman_is_to_Homemaker_Debiasing_Word_Embeddings

Bovin M. Occupational titles and supposed gender-neutrality: A corpus-based diachronic study on gender-neutral occupational titles in American English [Department of English, Stockholms Universitet]. 2016. 35 pp. URL: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A934656&dswid=5541>.

Bucholtz M. The feminist foundations of language, gender, and sexuality research'. *The handbook of language, gender, and sexuality*, 2nd edn [eds Ehrlich S., Meyerhoff M., Holmes J.]. Oxford : Wiley-Blackwell. P. 23–47.

Caliskan A., Bryson Joanna J., Narayanan A. Semantics derived automatically from language corpora contain human-like biases. 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/316973825_Semantics_derived_automatically_from_language_corpora_contain_human-like_biases

Cheshire J. Still a gender-biased language? *English Today*. 2008. №24(1). P. 7–10.

Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/English>. Retrieved 21 March 2024.

Ethayarajh K., Duvenaud D., Hirst G. Understanding Undesirable Word Embedding Associations. Proceedings of the 57th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics. Florence, Italy, 2019. P. 1696–1705. URL: <https://aclanthology.org/P19-1166/>

Hansen C. Dismantling or perpetuating gender stereotypes. The case of trans rights in the European court of human rights' jurisprudence. 2022. URL: <https://institucional.us.es/binasex/wp-content/uploads/2022/09/8-7022-Article-Text-40101-1-10-20220613.pdf>

Kaneko M., Bollegala D. Gender-preserving Debiasing for Pre-trained Word Embeddings. Proceedings of the 57th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics. Florence, Italy, 2019. P. 1641–1650. URL: <https://aclanthology.org/P19-1160/>

Leech G. Current Changes in English Grammar in Relation to Society. 2011. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OtH5PpgkgJU>. Retrieved March 22, 2024.

Musto C., Semeraro G., Lops P., Gemmis Marco de. CrowdPulse: A framework for real-time semantic analysis of social streams. *Information Systems*. 2015. Vol. 54. P. 127–146.

Szesny S., Formanowicz M., & Moser F. Can Gender-Fair Language Reduce Gender Stereotyping and Discrimination? *Frontiers in Psychology*. 2016. Vol. 7, Article 25. P. 1–11.

The British National Corpus. Version 2 (BNC World). Distributed by Oxford University Computing Services on behalf of the BNC Consortium. 2001. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/> Retrieved March 22, 2024.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2024

UDC 811.111'42

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38.2>

BESONDERHEITEN DER FUNKTIONSWEISE PHRASEOLOGISCHER EINHEITEN-FARBEBEZEICHNUNGEN IM ENGLISCHSPRACHIGEN INTERNETWERBDISKURS

Olena V. Hlushchenko

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Philology
State Institution «Odesa National Maritime University»,
Odesa, Ukraine
e-mail: gluschenko2828@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3317-5539>

SUMMARY

The article is dedicated to the peculiarities of the functioning of phraseological units of color nominations in modern advertising Internet discourse. The problem of studying the content and symbolism of colors through the prism of national cultural values acquires particular importance in the context of continuous integration both in the field of linguistic knowledge and in the field of intercultural communication, which in fact testifies to the relevance of scientific research.

The interest in the study of color names can be explained by the fact that the symbolism of color names for each nation reflects in some way a unique worldview, a linguistic image of the world. Color names can reflect national history, the brightest historical periods. The study of color symbolism is also carried out in fields of knowledge such as psychology, linguistics, and ethnolinguistics. Since the use of color names reflects the traditions and history of a particular ethnic group, and also depends on the geographical location, climatic conditions, etc.

Most phraseological units of color names can be represented by phrases that are formed according to patterns typical of advertising texts. The morphological peculiarity of the phraseological units of color designations in the Anglo-American advertising Internet discourse is that they are expressed by nouns and adjectives as well as by other linguistic parts.

As a result of comparing the frequency of the use of simple and complex phraseological units of color names in English-language advertising texts, it was found that the highest frequency of the function

of complex phraseological units of color names is observed in the field of cosmetics and the lowest in the field of clothing advertising.

Key words: advertising Internet discourse, color symbolism, intercultural communication, phraseological units.

Einleitung. Der Beitrag widmet sich den Besonderheiten der Funktionsweise phraseologischer Einheiten von Farbbezeichnungen im modernen Werbediskurs. Das Problem, den Inhalt und die Symbolik der Farben durch das Prisma der nationalen kulturellen Werte zu untersuchen, erlangt eine besondere Bedeutung im Kontext der kontinuierlichen Integration sowohl im Bereich des sprachlichen Wissens als auch im Bereich der interkulturellen Kommunikation, was in der Tat von der Relevanz der wissenschaftlichen Forschung zeugt.

Das Interesse an der Erforschung von Farbbezeichnungen lässt sich dadurch erklären, dass die Symbolik der Farbnamen für jede Nation in gewisser Weise eine einzigartige Weltanschauung, ein sprachliches Bild der Welt widerspiegelt. Farbnamen können die nationale Geschichte widerspiegeln, die hellsten historischen Epochen. Das Studium der Farbsymbolik wird auch in Wissensgebieten wie Psychologie, Sprachwissenschaft und Ethnolinguistik durchgeführt. Da die Verwendung von Farbnamen die Traditionen und die Geschichte einer bestimmten ethnischen Gruppe widerspiegelt und auch von der geografischen Lage, den klimatischen Bedingungen usw. abhängt.

In verschiedenen Sprachen gibt es entsprechend unterschiedliche Herangehensweisen an die Farbbezeichnung, es gibt sogar Unterschiede in der Zusammensetzung der Farben des Regenbogens. Die Zusammensetzung des Regenbogens in der ukrainischen Sprache: «*червоний*», «*помаранчевий*», «*жовтий*», «*зелений*», «*блакитний*», «*синій*», «*фіолетовий*». Die Zusammensetzung des Regenbogens auf Englisch: «*red*», «*orange*», «*yellow*», «*green*», «*blue*», «*indigo*», «*violet*». Die Zusammensetzung des Regenbogens auf Deutsch: «*Rot*», «*Orange*», «*Gelb*», «*Grün*», «*Indigo*», «*Violet*».

Ziel des Artikels ist es, die Merkmale der Farbbezeichnung in der Werbung experimentell zu untersuchen und zu identifizieren.

Das Ziel definierte die folgenden Aufgaben:

a) die mit dem Phänomen der «Farbbezeichnung» verbundenen Konzepte zu erforschen und ihre Bedeutung zu bestimmen;

b) unterschiedliche Ansätze zur Klassifizierung von Farbbezeichnungen in Betracht zu ziehen;

c) die Merkmale der Funktionsweise von phraseologischen Einheiten-Farbbezeichnungen in englischsprachigen Werbetexten zu bestimmen.

Im Artikel wurde folgende **Forschungsmethoden** verwendet: für die Registrierung und Beschreibung sprachlicher Fakten, deren theoretische Verallgemeinerung auf der Grundlage methodischer Bestimmungen, wurden die Methoden der Analyse, Synthese und Verallgemeinerung verwendet. Bei der Synchronisierung wurde eine Zuordnungsmethode (eine Reihe von Zuordnungsverfahren) verwendet, mit der man die Besonderheiten der Funktionsweise phraseologischer Einheiten-Farbbezeichnungen im englischsprachigen Werbediskurs festlegen und beschreiben kann, sowie eine statistische Methode zum Testen von Sprachhypothesen.

Gegenstand der Forschung ist das System der Farbbezeichnung in der englischen Sprache. **Gegenstand der Untersuchung** sind die Besonderheiten der Verwendung phraseologischer Einheiten-Farbbezeichnungen im modernen englischsprachigen Werbediskurs.

Die Studie wurde anhand des Materials der englischsprachigen phraseologischen Einheiten-Farbbezeichnungen durchgeführt, wobei insgesamt 50 Einheiten um englischsprachige Websites für die Jahre 2018–2022 ausgewählt wurden.

Ergebnisse und Diskussion. Die Diskussion über das Thema Farbe kann oft zu Kontroversen und Verunsicherung führen. Der Grund dafür ist, dass die Wörter, die in der Sprache eines Individuums verwendet werden, um Farben zu beschreiben, nicht immer korrekt sind. Der häufigste Fehler ist die missbräuchliche Verwendung von Fachbegriffen wie «Farbe», «Farbton», «Sättigung», «Aufhellung».

Es gibt ein spezielles Farbmodell, das zur Auswahl der Farbe verwendet wird, «*HSV*». Aus dem Englischen übersetzt steht diese Abkürzung für «*Hue, Saturation, Value*», das bedeutet im Deutsch «*Farbton, Sättigung bzw. Intensität*» (Berlin, 1999).

Das Konzept der «*Farbe*» selbst wird als Zeichen der Farbe sowie der Farbe definiert, die je nach Beleuchtung Unterschiede aufweist. Die Farben werden in chromatisch und achromatisch unterteilt. V. P. Zinchenko gibt folgende Definition der chromatischen Farben: «*Alle Farben, außer Weiß, Schwarz und alle Grautöne. Neben dem Licht zeichnen sich diese Farben auch durch Farbton und Sättigung*

aus. Der Farbton ist eine Eigenschaft, die durch den Namen der Farbe gekennzeichnet ist. Der wahrgenommene Farbton hängt von der spektralen Zusammensetzung des auf das Auge einwirkenden Lichts ab. Unter den besten Beobachtungsbedingungen kann eine Person mehr als 500 verschiedene Farbtöne unterscheiden. Die Sättigung ist der Grad der Ausdruckskraft eines bestimmten Farbtons, d. h. der Grad seiner Abweichung vom Grau, das mit ihm im Licht identisch ist. Ungesättigte chromatische Farben erscheinen blass (z.B. Rosa, Cyan)» (Meshcheriakov, Sinchenko, 2003: 590).

V. P. Zinchenko charakterisiert achromatische Farben als «ein Kontinuum von Empfindungen von grauen Farben, das auch weiße und schwarze Farben unterschiedlicher Helligkeit umfasst (alle diese Farben werden als «achromatisch» bezeichnet). Unbunte Farben unterscheiden sich nur im Licht, d.h. in größerer oder geringerer Nähe zum Weiß» (Meshcheriakov, Sinchenko, 2003: 54).

Zusätzlich zu solchen Merkmalen wie Farbton, Sättigung, Beleuchtung gibt es psychologische Merkmale, die auf der direkten visuellen Wahrnehmung basieren, nämlich Gelb, rote Farben gelten als warm und blau, grün, violett als kalt. Nach V. P. Zinchenko wird berichtet, dass «warme Farben (Rot, Orange, Gelb) ein psychologisches Gefühl von Wärme hervorrufen; stimulieren die Aktivität des autonomen Nervensystems, Aufmerksamkeit, haben eine erregende Wirkung, führen zu einer kurzfristigen Steigerung der Arbeitsproduktivität. Am besten geeignet für Räume, in denen die körperliche Belastung einer Person gering ist und ihr Aufenthalt relativ kurz ist. Kalte Farben (blau, hellblau, blaugrün) rufen ein psychologisches Gefühl von Kälte hervor; hemmen die Aktivität des vegetativen Nervensystems, beruhigen, entlasten die Augen, fördern die Konzentration; Geeignet für Räume mit hohen Lufttemperaturen sowie in Räumen, in denen die körperliche Belastung einer Person hoch ist und die Aufenthaltsdauer lang ist. Satte Farben sowie Farbkombinationen mit großem Farbkontrast beleben den Raum, heitern auf und regen die Sinne an. Diese Farben werden als Signalfarben für die Sicherheit sowie für die visuelle Bildidentifikation empfohlen. Licht (mit großer Helligkeit) und gesättigte Farben werden an den am wenigsten beleuchteten Stellen angewendet, um die größte Sichtbarkeit und Unterscheidung zu erzielen. Verbesserung des Helligkeitskontrasts am Arbeitsplatz, Stimulierung der Aufrechterhaltung der Ordnung; Objekte, die Träger dieser Farben

sind, wirken heller. Die grüne Farbe wirkt sich psychologisch positiv auf das Sehvermögen aus, reduziert nervöse Ermüdung, fördert eine fröhliche Stimmung, regt die geistige Aktivität an und hilft, sich auf die Arbeit zu konzentrieren. Die Kombination aus orangen und hellblauen Farben stimuliert die psychophysiologische und körperliche Aktivität. Kritisch sollte man allerdings die Daten sehen, dass diese oder jene Farbe selbst «die neuromuskuläre Aktivität anregt», «zur Inspiration neigt» (Meshcheriakov, Sinchenko, 2003: 501).

Farbe hat also sowohl physische Eigenschaften (Farbton, Sättigung, Aufhellung) als auch psychologische, die mit der visuellen Wahrnehmung zusammenhängen: warme und kalte Farben. Die psychologische Wirkung von Farbe spielt in der Werbung eine wichtige Rolle, so dass der richtige Einsatz von Farbe und dementsprechend Farbnominierungen dazu beitragen, die vom Werbetreibenden erwartete Wirkung zu erzielen.

Bis heute wächst die Zahl der Studien im Bereich der Linguistik, die sich auf das Farbbild der Welt beziehen, immer weiter. «Das System der Farbbezeichnungen ist aufgrund der relativen Natur der Bedeutungen seiner Mitglieder so geschlossen und strukturell klar organisiert, dass es heute ein klassisches Beispiel für eine strenge strukturelle Organisation ist.» (Meshcheriakov, Sinchenko, 2003: 19).

In den ersten Arbeiten zur Erforschung der Farbnotation lag der Fokus auf zwei Aspekten. Mich interessierte zum einen das Phänomen der Farbnominierungen und ihre funktionalen Merkmale in den Texten. Zum anderen wurden Farbnominierungen unter dem Gesichtspunkt ihrer lexikalischen und grammatikalischen Merkmale, morphologischen, wortbildenden Eigenschaften sowie der Variabilität von Kombinationen analysiert.

In den 1960er Jahren schlugen die Wissenschaftler B. Berlin (Berlin, 1999) und P. Kay, Ch. K. McDaniel (Kay, McDaniel, 1978) eine Theorie der Kategorisierung der wichtigsten Farbnamen vor, die 11 Farbkategorien umfasste, mit der Bedingung, dass in verschiedenen Sprachen die Entwicklung dieser Kategorisierung in ihrer eigenen strikten Reihenfolge erfolgte:

- Erste Stufe – *black, white*;
- Zweite Stufe – *red*;
- Dritte Stufe – *green, yellow*;
- Vierte Stufe – *blue*;
- Fünfte Etappe – *brown*;
- Sechste Etappe – *purple, pink, orange, gray* (Berlin, 1999).

In der ukrainischen Sprache wurde ein Problem im Zusammenhang mit der Korrelation des englischen Lexems «blue» identifiziert, das 12 Hauptkategorien von Farbnominierungen aufzeigt.

In der modernen Linguistik ist die Farbkategorisierung noch ein ungelöstes Problem, da nicht gesagt werden kann, inwiefern die allgemein akzeptierte Auswahl von sieben Farben des Spektrums objektiv ist. Forscher sind sich des Problems bewusst, Adjektive, die Farbe bezeichnen, zu klassifizieren, um den Namen von Farben zu beschreiben. In der Physik gibt es sieben chromatische Grundfarben des Spektrums, nämlich Rot, Orange, Gelb, Grün, Blau, Blau und Violett, und zwei achromatische Farben, Weiß und Schwarz.

Es gibt auch eine Gruppe von Farbnamen, die aus der Bezeichnung von Farben in Kombination mit dem Adjektivstamm bestehen, der die Sättigung der Farbe (hell, blass, dunkel usw.) verdeutlicht, z. B. helles Gelb, blasses Rosa, Dunkelblau. Dieser Typ umfasst komplexe zweisilbige Farbbezeichnungen, die aus einfachen Namen von Farben und Schattierungen bestehen. Sie sind in die folgenden Typen unterteilt:

- a) beide Teile eines zusammengesetzten Wortes sind im Hauptfarbspektrum (gelb-grün, blau-blau) enthalten;
- b) der erste Teil eines zusammengesetzten Wortes ist die Hauptbezeichnung der Farbe, der zweite ist nicht die Hauptbezeichnung (rotblütig, grau-milchig);
- c) der erste Teil ist nicht die Hauptfarbbezeichnung, der zweite Teil ist die Hauptfarbe (ziegelrot, bläulichgrau);
- d) Sowohl der erste als auch der zweite Teil bestehen aus Farbbezeichnungen, die nicht im Hauptfarbspektrum (Rot-Rot, Silber-Perlmutter) enthalten sind (Kay, McDaniel, 1978).

Es ist erwähnenswert, dass bei der Kombination von Wörtern, die im Hauptfarbspektrum enthalten sind, keine stilistische Asymmetrie beobachtet wird (gelb-rot, rot-gelb).

Farbbezeichnungen-Akkretionen (weiß-blau, orange-rot) sowie Phrasen, die aus Lexemen bestehen, die in ihrer primären Hauptbedeutung neutral sind, aber in der Metapher eine positive Semantik erhalten, als Kern dieser Konstruktion fungieren und eine Art von Verbindung wie Management bilden, gehören ebenfalls zu komplexen Farbnamen. Zum Beispiel die Farben von Pfirsich, die Farben von Milch sowie vergleichende Umsätze: weiß wie Schnee, schwarz wie

Kohle. Solche Phrasen sind die neuen Formationen des Autors, und ihre Zahl kann zahlreich sein. Am häufigsten werden Sätze eines komplexen Typs in Fällen verwendet, in denen es unmöglich ist, Farbe mit einer einfachen Farbbezeichnung zu vermitteln, so dass sie in einem breiten Kontext als Stilmittel verwendet werden können (*die Farbe von Ziegeln, die Farbe von Honig*).

B. Berlin definiert in seiner Forschung das Konzept eines Prototyps der Farbbezeichnung. *«Ein Prototyp ist ein Mitglied einer Kategorie, die die Eigenschaften und Merkmale, die für diese Kategorie charakteristisch sind, möglichst vollständig verkörpert, so dass die Farbbezeichnung nach dem Prinzip der Korrelation mit dem Farbprototyp qualifiziert werden kann. Ja, Smaragd – «es ist so grün», hellgrün – «es ist auch grün». In dieser Kette ist Grün der Prototyp, der Name der Kategorie und die Farbtöne sind die Mitglieder der Kategorie. Unter einer Kategorie versteht man das, was ein Zentrum und eine Peripherie hat, d.h. sie umfasst "prototypischere" und «weniger prototypische» Elemente»* (Berlin, 1999: 41).

Einige Wissenschaftler, z.B. A. Weschbitskaja, stellen fest, dass *«die Primärfarben Rot, Gelb, Grün, Blau, Weiß, Schwarz sowie Rosa, Orange, Braun, Grau und Lila sind, die als «Mischung» von Primärfarben dargestellt werden können»* (Weschbitskaja, 1996: 277).

Neben der Farbklassifizierung wundern sich Linguisten auch über eine erschöpfende Liste von Farbnominierungen. Es gibt spezielle englische Wörterbücher, die etwa fünftausend solcher Nominierungen enthalten, aber das ist weit entfernt von der extremen Anzahl verfügbarer Farblexeme in dieser Sprache. Dies lässt sich durch die Tatsache erklären, dass Sprache ein flexibles und dynamisches System ist, das sich durch das ständige Auftauchen neuer Wörter und Phrasen auszeichnet. Daher werden Farbbezeichnungen als offener Satz erkannt.

A. Weschbitskaja schreibt über die nationalen und kulturellen Spezifika des sprachlichen Bewusstseins am Beispiel des Studiums einer Gruppe von Farbnamen, die *«... Der Begriff des objektiven Faktors ist von der konstanten Zusammensetzung und Universalität der Bezeichnungen ausgeschlossen, aber im Vordergrund steht der subjektive Faktor, der im Sinne der Kultur untrennbar ist. Bestimmte Fragmente des sprachlichen Weltbildes werden vollständig durch phraseologische Ausdrücke mit Farbstoffen gebildet, da es die*

phraseologischen Einheiten sind, die in den Köpfen der Muttersprachler klar verankert und relativ stabil sind» (Weschbitskaja, 1996: 87).

Daraus lässt sich schließen, dass sich die Sprachwissenschaftler noch keine definitive Meinung über die Erkennung der Art der Farbkombination gebildet haben.

Die Werbung ist eines der am besten erforschten Objekte vom Ende des 20. Jahrhunderts bis in die Gegenwart. Wissenschaftler interessieren sich für seine charakteristischen sprachlichen und stilistischen Merkmale. E.V. Romat betrachtet die Werbung als einen spezifischen Zweig der öffentlichen Kommunikation zwischen dem Werbetreibenden und dem Verbraucher, um das Publikum zur Lösung spezifischer Marketingprobleme zu beeinflussen (Kemertelidze, Giorgadze, 2021: 8). Nach dieser Definition ist Werbung eine Art der sozialen Kommunikation mit all ihren Besonderheiten.

Im Jahr 1896 schlug der amerikanische Wissenschaftler Elmer Lewis das AIDA-Werbemodell vor, bei dem A – Aufmerksamkeit, I – Interesse, D – Begehren, A – Handlung sind. Dieses Modell stellt die Hauptstufen des Einflusses der Werbung auf den Verbraucher dar, nämlich Aufmerksamkeit, Interesse, Begehrlichkeiten zu wecken und zum Kauf eines Produkts oder zur Inanspruchnahme einer Dienstleistung zu ermutigen. Werbetexte sind also anthropozentrisch, da sie menschliche Bedürfnisse befriedigen. Die werbliche Kommunikation wird unter Beteiligung des Adressaten, d.h. des Verfassers der Aussage, und des Adressaten – desjenigen, der diese Botschaft wahrnimmt – organisiert.

Phraseologische Einheiten der Farbbezeichnung, die in der Werbung präsentiert werden, können in gewöhnliche und gelegentliche unterteilt werden. Visuelle Nominierungen sind weit verbreitet und finden sich in allen Bereichen des Werbediskurses. Dazu gehören Farbnominierungen wie *Pfirsich, Smaragd, Kirsche*. Gelegentliche Nominierungen sind nicht im Wörterbuch als Farbbezeichnungen festgelegt: *Kaugummi, Zimt* usw. Okkastationen werden auch in Ein-Wort-Wörter unterteilt (*Wein, Marshmallow, Mandarine*) und Komponenten (*Milchshake, Meeresbrise*).

Die meisten Farben, die in der englischsprachigen Werbung verwendet werden, haben sowohl denotative als auch konnotative Bedeutungen. Konnotationen beinhalten eine emotionale oder expressive Komponente. Das wirkt sich effektiv auf Werbetexte

aus, denn mit einer gelungenen Beschreibung der Eigenschaften des Produktes wird sich der Käufer eine positive Meinung und ein positives Interesse darüber bilden.

Befund. Im Englischen werden Farbbezeichnungen hauptsächlich durch zusammengesetzte Wörter dargestellt, z. B. *nightfall grey*, *milk white*, *fiery red*, *lemon yellow*. Oft sind Farbbezeichnungen idiomatisch und evaluativ. Ein markantes Beispiel für eine solche bewertende Form ist die Übertragung von Bedeutung, eine Metapher. In Worten «*cherry*», «*milk*», «*chocolate*», neutral in der ursprünglichen Bedeutung, zeigt sich positive Semantik in der Metaphorisierung und Bildung von gelegentlichen Farbnamen, zum Beispiel: «*cherry-colored lipstick*», «*milk-colored dress*», «*chocolate-color hair dye*».

Die Linguiste erfolgen das Umdenken von inhärent neutralen Wörtern als Ergebnis der Unterdrückung von sprachdenotativen Semen und der Aktualisierung potenzieller Seme, was zum Auftreten von bewertenden Konnotationen in diesen Wörtern führt.

Wir geben als Beispiel die phraseologischen Einheiten der Farbbezeichnung an, motiviert durch die Namen der Pflanzenwelt, in denen die sieben «Natürlichkeit», «Frische» und «Zartheit» aktualisiert werden: *french lilac* (Nagellack), *mint* (Smartphone), *lavender* (Wagen), *night rose* (Cardigan), *bamboo* (Kleiner).

In der englischsprachigen Werbung ist die Verwendung gesondert gestalteter phraseologischer Einheiten von Farbbezeichnungen relevant, z.B. *blue blood*, *burning red*, *pink silk*, *airy lilac*, *smart gold*, die mit einem benutzerdefinierten Farbnamen in Kombination mit einem nicht standardmäßigen Attribut erstellt werden, das eine positive Bewertung bewirkt. Solche Redewendungen werden in der Regel verwendet, um dem Produkt Raffinesse zu verleihen.

Werbetexte beinhalten auch die Art von Farbnominierungen, die mit Präzedenzerscheinungen verbunden sind und dementsprechend für alle Sprach- und Kulturmuttersprachler verständlich sind, z.B. *Paris*, *The Black Pearl*, *scarlet flower*, *cherry orchard* usw.

Wir haben die folgende Klassifikation von phraseologischen Farbzeichnungen identifiziert, die durch Eigennamen ausgedrückt werden:

- 1) Toponyme der Staaten: *Monaco*, *France*;
- 2) Anthroponyme (sowohl Namen berühmter als auch fiktiver Persönlichkeiten): *Queen Victoria*;
- 3) Hydronyme: *Colorado*;

4) Astionyme: *Paris, London, Los Angeles, Venice, Las Vegas*;

Aus morphologischer Sicht zeichnen sich englischsprachige Werbetexte durch die Verwendung von Farbbezeichnungen aus, die nicht nur durch Substantive und Adjektive, sondern auch durch andere Wortarten ausgedrückt werden, nämlich:

Verb: *reach, shine, sparkle*;

Adverb: *absolutely, sincerely*;

Partizip Präsens: *warming, sparkling*.

Unter den syntaktischen Merkmalen der werblich-phraseologischen Einheiten von Farbbezeichnungen lassen sich folgende Nominierungen unterscheiden, die nach speziellen Vorbildern gebildet sind und sich durch hohe Häufigkeit in Werbetexten auszeichnen:

1) Adjektiv + Substantiv: *black Pearl, blue sky, white coffee, black ice, green hand*;

2) Substantiv + Adjektiv: *velvet blue, peony white*;

3) Substantiv + Präposition + Substantiv: *Strawberries with cream, glitter of stars, black and blue*;

4) Partizip Past + Substantiv: *iced tea, blue-eyed boy, be tickled pink*;

Schlüsse. Beachten wir die komplexen phraseologischen Einheiten der Farbbezeichnung, bei denen es sich um einsilbige Sätze handelt, bei denen das Hauptelement in Form der imperativen Stimmung der 2. Person Singular ausgedrückt wird: *enjoy the moment* (Lip Blistk Werbung), *refresh your eyes* (Mascara-Werbung). Ein solcher Werbetrick wird eingesetzt, um den Käufer zum Handeln zu animieren.

So haben Redewendungen in angloamerikanischen Werbetexten einerseits eine motivierte innere Form, die im Vergleich und der Gegenüberstellung mit Objekten und Phänomenen besteht, die angenehme Assoziationen hervorrufen. Auf der anderen Seite erhalten Farbbezeichnungen mit einer unmotivierten Form eine konnotative Bewertungskomponente.

Die meisten phraseologischen Einheiten von Farbbezeichnungen lassen sich durch Phrasen darstellen, die nach für Werbetexte typischen Mustern gebildet werden. Die morphologische Besonderheit der phraseologischen Einheiten von Farbbezeichnungen im anglo-amerikanischen Werbediskurs besteht darin, dass sie sowohl durch Substantive und Adjektive als auch durch andere sprachliche Teile ausgedrückt werden.

Die Gründlichkeit der Ergebnisse der Studie wird durch eine große Anzahl von analysierten Farbnamen aus 38 Quellen von Werbetexten aus vier onomasiologischen Bereichen gewährleistet: 1) Kleidungsstücke; 2) Kosmetika; 3) Haushaltsgeräte; 4) Autos.

Als Ergebnis des Vergleichs der Häufigkeit der Verwendung einfacher und komplexer phraseologischer Einheiten von Farbbezeichnungen in englischsprachigen Werbetexten wurde festgestellt, dass die höchste Häufigkeit der Funktion komplexer phraseologischer Einheiten von Farbbezeichnungen im Bereich der Kosmetik (95 % der komplexen gegenüber 5 % der einfachen) und die niedrigste im Bereich der Bekleidungswerbung (40 % der komplexen gegenüber 60 % der einfachen) beobachtet wird.

REFERENZEN

Berlin B. (1999). *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley : University of California Press.

Kay P., McDaniel Ch. K. (1978). The linguistic significance of the meanings of basic color terms. *Language*, Vol. 54, № 3, pp. 610–646.

Kemertelidze N., Giorgadze M. (2021). Impact of Colour Symbolism on English Colour Idioms and their Georgian Equivalents. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 1(29), pp. 1–29.

Meshcheriakov B. G., Sinchenko V. P. (2003). Das große Wörterbuch der Psychologie. URL: <https://scholar.archive.org > 00191530.bin.dir>

Weschbitskaja A. (1996). Bezeichnung der Farbe und Universalität des Visuellen Wahrnehmung. URL: <http://www.philology/linguistics1/wierzbicka-96b.htm>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ-КОЛЬОРОПОЗНАЧЕНЬ В АНГЛОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Олена В. Глущенко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології
Державний інститут «Одеський національний морський університет»,
Одеса, Україна

e-mail: gluschenko2828@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3317-5539>

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена особливостям функціонування
фразеологічних одиниць на позначення кольору в сучасному

рекламному Інтернет-дискурсі. Проблема вивчення змісту та символіки кольорів крізь призму національно-культурних цінностей набуває особливого значення в контексті безперервної інтеграції як у галузі мовних знань, так і в царині міжкультурної комунікації, що фактично свідчить про актуальність наукового дослідження.

Інтерес до вивчення назв кольорів можна пояснити тим, що символіка цих назв для кожного народу відображає певним чином своєрідний світогляд, мовний образ світу. Кольорові назви можуть відображати національну історію, найяскравіші історичні періоди. Вивчення кольорової символіки здійснюється також у таких галузях знань, як психологія, лінгвістика, етнолінгвістика, оскільки використання кольоративів відображає традиції та історію того чи того етносу, а також залежить від географічного положення, кліматичних умов і т. д.

Більшість фразеологізмів-назв кольорів можуть бути представлені словосполученнями, що утворені за шаблонами, характерними для рекламних текстів. Морфологічна особливість фразеологічних кольоративів у англо-американському рекламному інтернет-дискурсі полягає в тому, що вони виражаються іменниками, прикметниками, а також іншими частинами мови.

В результаті порівняння частоти використання простих і складних фразеологізмів-кольоративів у англomовних рекламних текстах було встановлено, що найвища частота функції складних фразеологізмів такого типу спостерігається в царині реклами косметики і найнижча – в царині реклами одягу.

Ключові слова: рекламний інтернет-дискурс, кольорова символіка, міжкультурна комунікація, фразеологізми.

ЛІТЕРАТУРА

Berlin B. Basic Color Terms: Their Universality and Evolution. Berkeley : University of California Press, 1999. 210 p.

Kay P., McDaniel Ch. K. The linguistic significance of the meanings of basic color terms. *Language*. 1978. Vol. 54, №3. P. 610–646.

Kemertelidze N., Giorgadze M. Impact of Colour Symbolism on English Colour Idioms and their Georgian Equivalents. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2021. №1(29). P. 1–29.

Meshcheriakov B. G., Sinchenko V. P. Das große Wörterbuch der Psychologie. 2003. URL: <https://scholar.archive.org > 00191530.bin.dir>

Weschbitskaja A. Bezeichnung der Farbe und Universalität des Visuellen Wahrnehmung. 1996. URL: <http://www.philology/linguistics1/wierzbicka-96b.htm>

Стаття надійшла до редакції 15.04.2024

UDC 811.111'42

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38.3>

DIE ROLLE DER KÜNSTLICHEN INTELLIGENZ BEI DER LOKALISIERUNG DER ENGLISCHSPRACHIGEN INTERNETUMGEBUNG

Kateryna M. Pylypiuk

Candidate of Philology, Assistant Professor at the Department
of «Philology»
State Institution «Odesa National Maritime University»,
Odesa, Ukraine
e-mail: ka.pylypyk@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0883-351X>

SUMMARY

The article is dedicated to the research of the multifaceted relationship between artificial intelligence (AI) and language localization within the English-speaking Internet environment. By examining the evolution of the English-speaking Internet, current trends and technologies in artificial intelligence for localization, as well as the associated challenges and opportunities, this study seeks to provide insights into the intricate dynamics at work. The primary objective of this research is to analyze the role of artificial intelligence in facilitating language localization within the English-speaking Internet environment. The object of this research is the English-speaking Internet environment, encompassing digital platforms, content, and interactions conducted primarily in the English language. The subject of investigation is the role of artificial intelligence in facilitating the localization of content within this environment, including its applications, implications, and theoretical frameworks.

The findings of this research have implications for various stakeholders, including businesses, policymakers, and researchers, seeking to harness the potential of artificial intelligence in language localization. By gaining a deeper understanding of the role of AI in the English-speaking Internet environment, stakeholders can develop informed strategies, policies, and technologies to optimize localization efforts and enhance user experiences. In conclusion, by addressing key issues and exploring potential solutions, this study aims to contribute to the advancement of knowledge and practice in this critical domain.

Key words: artificial intelligence, English-speaking Internet environment, localization, digital platform.

Einleitung. Der allgegenwärtige Einfluss des Internets hat die Kommunikation, den Handel und die sozialen Interaktionen auf globaler Ebene revolutioniert. In der heutigen vernetzten digitalen Landschaft ist die Lokalisierung von Inhalten von größter Bedeutung, insbesondere im Kontext der englischsprachigen Internetumgebung. Das Aufkommen von künstlicher Intelligenz (KI) als mächtiges Werkzeug für die Sprachlokalisierung bietet in diesem dynamischen Bereich sowohl Chancen als auch Herausforderungen.

Die Relevanz der Erforschung der Rolle von künstlicher Intelligenz bei der Lokalisierung der englischsprachigen Internetumgebung wird durch ihre tiefgreifenden Auswirkungen auf verschiedene Aspekte der heutigen Gesellschaft unterstrichen. Da Unternehmen bestrebt sind, ihre Reichweite zu vergrößern und mit unterschiedlichen Zielgruppen in Kontakt zu treten, sind effektive Lokalisierungsstrategien unerlässlich, um kulturelle Relevanz und sprachliche Genauigkeit zu gewährleisten. Darüber hinaus ist es angesichts der rasanten Fortschritte in der KI-Technologie unerlässlich, ihre Auswirkungen auf die Sprachlokalisierung zu verstehen, um in der wettbewerbsintensiven digitalen Landschaft die Nase vorn zu haben.

Diese Forschung zielt darauf ab, die vielschichtige Beziehung zwischen künstlicher Intelligenz und Sprachlokalisierung in der englischsprachigen Internetumgebung zu untersuchen. Durch die Untersuchung der Entwicklung des englischsprachigen Internets, aktueller Trends und Technologien in der KI für die Lokalisierung sowie der damit verbundenen Herausforderungen und Chancen versucht diese Studie, Einblicke in die komplexen Dynamiken zu geben.

Ziel des Artikels ist es, die Rolle von künstlicher Intelligenz bei der Erleichterung der Sprachlokalisierung in der englischsprachigen Internetumgebung zu analysieren.

Das Ziel definierte die folgenden **Aufgaben**:

1. Die Entwicklung der englischsprachigen Internetumgebung zu erforschen, um ihren historischen Kontext und ihre Entwicklung im Laufe der Zeit zu verstehen.
2. Untersuchung der aktuellen Trends und Technologien in der KI für die Lokalisierung mit Schwerpunkt auf den Fortschritten und Innovationen, die das Feld prägen.

3. Identifizierung der Herausforderungen und Chancen, die mit der Integration von künstlicher Intelligenz in die Sprachlokalisierungspraktiken verbunden sind, unter Berücksichtigung von Themen wie Genauigkeit, kultureller Sensibilität und ethischen Überlegungen.

Gegenstand dieser Forschung ist das englischsprachige Internetumfeld, das digitale Plattformen, Inhalte und Interaktionen umfasst, die hauptsächlich in englischer Sprache durchgeführt werden. **Gegenstand der Untersuchung** ist die Rolle der künstlichen Intelligenz bei der Erleichterung der Lokalisierung von Inhalten in diesem Umfeld, einschließlich ihrer Anwendungen, Implikationen und theoretischen Rahmenbedingungen.

Methodologie. Im Artikel wurde folgende Methodik verwendet: für die Registrierung und Beschreibung sprachlicher Fakten, deren theoretische Verallgemeinerung auf der Grundlage methodischer Bestimmungen, wurden die Methoden der Analyse, Synthese und Verallgemeinerung verwendet.

Ergebnisse und Diskussion. Die Anfänge des englischsprachigen Internets markieren einen entscheidenden Moment in der Geschichte der Kommunikation und Technologie. Zu Beginn existierte das Internet als junges Netzwerk, dessen Potenzial noch nicht voll ausgeschöpft wurde.

Die Ursprünge der englischsprachigen Internetumgebung lassen sich bis zu ihren bescheidenen Anfängen als begrenztes Kommunikationsnetzwerk zurückverfolgen, das hauptsächlich von akademischen und militärischen Einrichtungen genutzt wurde. Die Entstehung dieses transformativen Mediums lässt sich auf die Entwicklung des ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network) in den späten 1960er Jahren zurückführen, das vom US-Verteidigungsministerium finanziert wurde. Das ARPANET war eine Pionierleistung, um ein dezentrales Kommunikationsnetz zu schaffen, das in der Lage ist, Störungen wie einem nuklearen Angriff standzuhalten. Das 1969 ins Leben gerufene ARPANET verband vier große Forschungseinrichtungen: die University of California, Los Angeles (UCLA), das Stanford Research Institute (SRI), die University of California, Santa Barbara (UCSB) und die University of Utah.

Die Umstellung auf das TCP/IP-Protokoll (Transmission Control Protocol/Internet Protocol) im Jahr 1983 markierte

einen bedeutenden Meilenstein in der Entwicklung der englischsprachigen Internetumgebung. TCP/IP standardisierte die Kommunikationsprotokolle, die von Computern für die Verbindung mit dem Internet verwendet werden, was die Interoperabilität erleichterte und den Weg für die Erweiterung des Netzwerks ebnete. Dieser Übergang legte den Grundstein für das moderne Internet, das den nahtlosen Austausch von Daten und die Verbreitung von Online-Diensten und -Anwendungen ermöglichte.

Mit dem ARPANET als Vorläufer des Internets, wie wir es heute kennen, wird deutlich, dass seine Entwicklung von einem Bedarf an widerstandsfähigen Kommunikationsnetzen angetrieben wurde, die Störungen standhalten können. Als sich das ARPANET weiterentwickelte und das TCP/IP-Protokoll eingeführt wurde, nahm das Internet als globales Netzwerk miteinander verbundener Computer Gestalt an und legte den Grundstein für die digitale Revolution, die folgen sollte.

Das Aufkommen des World Wide Web in den frühen 1990er Jahren beschleunigte das Wachstum der englischsprachigen Internetumgebung weiter und machte sie zugänglicher und benutzerfreundlicher. Der Aufstieg von Social-Media-Plattformen, Blogs und nutzergenerierten Inhalten hat die Erstellung und Verbreitung von Inhalten demokratisiert und ermöglicht es Einzelpersonen, ihre Ideen zu teilen und sich mit anderen auf globaler Ebene zu verbinden.

Gleichzeitig wurde die Entwicklung des englischsprachigen Internetumfelds von Herausforderungen wie der digitalen Kluft, Cybersicherheitsbedrohungen und Bedenken hinsichtlich des Datenschutzes und Fehlinformationen begleitet. Es wurden regulatorische Rahmenbedingungen und Richtlinien entwickelt, um diesen Herausforderungen zu begegnen und eine sichere und verantwortungsvolle Nutzung des Internets zu gewährleisten.

Insgesamt spiegelt die Entwicklung des englischsprachigen Internetumfelds das dynamische Zusammenspiel zwischen technologischer Innovation, kulturellem Ausdruck und gesellschaftlichem Wandel wider. Die Online-Kommunikation hat die Art und Weise, wie Menschen kommunizieren und Englisch verwenden, verändert, was zur Entstehung neuer Genres und Dialekte wie Kurzgeschichten und Text-Speak geführt hat. Darüber hinaus

hat der Fortschritt der Online-Kommunikation die Reichweite der englischen Sprache vergrößert und sie für eine effektive Online-Interaktion unverzichtbar gemacht. Das Aufkommen des "Netz-Englisch" hat zu semantischen Verschiebungen in der Sprache geführt, die durch neue Konzepte und technologische Fortschritte beeinflusst wurden. Das Internet hat das Internet-Englisch hervorgebracht, eine eigenständige Variante des Englischen, die sich von herkömmlichen Formen unterscheidet. Darüber hinaus hat das Internet zu Veränderungen im zeitgenössischen englischen Vokabular geführt, wobei bestimmte Fälle im Hinblick auf ihren Ursprung und ihre mögliche zukünftige Entwicklung untersucht wurden. Das Internet hat die englische Sprache umgestaltet und sich auf Kommunikationsmethoden, Vokabular und sprachliche Muster ausgewirkt, sowohl positiv als auch negative (Isaachson, 2024).

In der heutigen vernetzten Welt war die Nachfrage nach lokalisierten Inhalten noch nie so groß wie heute. Von multinationalen Unternehmen, die in neue Märkte expandieren, bis hin zu Einzelpersonen, die personalisierte digitale Erlebnisse suchen, ist die Notwendigkeit, Inhalte für unterschiedliche Zielgruppen und Kulturen anzupassen, von größter Bedeutung. An der Spitze dieser Lokalisierungsrevolution steht die Integration von Technologien der künstlichen Intelligenz (KI), die Innovation und Effizienz bei der Anpassung von Inhalten vorantreiben.

Während wir uns im Jahr 2024 in der sprachreichen Landschaft des globalen Geschäfts zurechtfinden, wird der transformative Einfluss von KI auf Übersetzung und Lokalisierung deutlich. Die Nutzung dieser aufkommenden Trends ermöglicht es Unternehmen nicht nur, Sprachbarrieren zu überwinden, sondern auch ein immersiveres und authentischeres Erlebnis für ihr globales Publikum zu schaffen. Laut Globe News Wire wird der Markt für Übersetzungsdienstleistungen voraussichtlich 47,21 Mrd. USD erreichen, mit einer prognostizierten durchschnittlichen jährlichen Wachstumsrate (CAGR) von 2,60 % bis 2030 (Habiba, 2024).

Eine aktuelle Studie der Harvard Business Review unterstreicht die Bedeutung von Lokalisierungsstrategien und zeigt, dass Marken, die diese Dienste nutzen, mit 1,5-mal höherer Wahrscheinlichkeit höhere Gewinne erzielen als diejenigen, die diesen Ansatz vernachlässigen.

Die maßgeschneiderte Lokalisierung gewährleistet nicht nur die sprachliche Genauigkeit, sondern berücksichtigt auch kulturelle Nuancen, umgangssprachliche Ausdrücke und visuelle Elemente, die bei der Zielgruppe Anklang finden. Die Nutzung von Erkenntnissen aus künstlicher Intelligenz ermöglicht es Unternehmen, Inhalte zu erstellen, die sich für jeden Markt authentisch anfühlen, was zu einer höheren Nutzerbindung und stärkeren Verbindungen zu globalen Verbrauchern führt.

Durch die Nutzung datengestützter Entscheidungsfindung für die Budgetzuweisung wird das Ressourcenmanagement weiter optimiert, indem hochwertige Inhalte für die Übersetzung priorisiert werden, während maschinelle Übersetzung für weniger kritische Materialien eingesetzt wird. Die Analyse von Social-Media-Metriken erweist sich als von unschätzbarem Wert, um die Marktstimmung zu messen und Bereiche für Expansion zu identifizieren. Der iterative Prozess der Nutzung von Daten ermöglicht es Unternehmen, ihre Strategien kontinuierlich zu verfeinern und die Anpassungsfähigkeit an die sich entwickelnden Anforderungen des globalen Marktes zu gewährleisten.

Die Integration von KI in Lokalisierungspraktiken erweist sich als strategische Notwendigkeit für Unternehmen, die auf dem vernetzten und kulturell vielfältigen Markt des Jahres 2024 erfolgreich sein wollen.

Einer der wichtigsten Trends in der Lokalisierung ist die zunehmende Abhängigkeit von Algorithmen des maschinellen Lernens. Diese Algorithmen, die auf riesigen Datensätzen und fortschrittlichen Berechnungstechniken basieren, ermöglichen automatisierte Übersetzungen, Stimmungsanalysen und linguistische Anpassungen. Durch die Nutzung neuronaler Netze und Deep-Learning-Modelle können Algorithmen des maschinellen Lernens linguistische Nuancen, kulturelle Bezüge und Kontext analysieren und interpretieren, was zu genaueren und kontextuell angemessenen Übersetzungen führt. Dies rationalisiert nicht nur den Lokalisierungsprozess, sondern verbessert auch die Qualität und Konsistenz der lokalisierten Inhalte in verschiedenen Märkten und Sprachen.

Neben dem maschinellen Lernen spielen Technologien zur Verarbeitung natürlicher Sprache (Natural Language Processing,

NLP) eine entscheidende Rolle bei der Lokalisierung. NLP-Techniken wie maschinelle Übersetzung und Textverarbeitung ermöglichen die Extraktion von Bedeutung und Absicht aus Texten und ermöglichen so eine nuanciertere und kultursensiblere Anpassung von Inhalten. Sentiment-Analyse-Tools können beispielsweise den emotionalen Ton eines Inhalts bewerten und die Sprache entsprechend anpassen, um beim lokalen Publikum Anklang zu finden. In ähnlicher Weise können Textverarbeitungsalgorithmen kulturspezifische Referenzen identifizieren und ersetzen, um sicherzustellen, dass Inhalte für verschiedene Zielgruppen relevant und zuordenbar bleiben.

Neben maschinellem Lernen und NLP leisten auch andere neue Technologien einen wichtigen Beitrag zur Lokalisierungspraxis. Computer Vision wird beispielsweise verwendet, um visuelle Inhalte wie Bilder, Videos und Grafiken zu lokalisieren. Durch die Analyse visueller Elemente und des Kontexts können Computer-Vision-Algorithmen kulturell sensible Bilder identifizieren und anpassen und so sicherstellen, dass visuelle Inhalte mit den lokalen Gepflogenheiten, Vorlieben und Empfindlichkeiten übereinstimmen. In ähnlicher Weise ermöglichen Spracherkennungstechnologien die Lokalisierung von Audioinhalten wie Podcasts, Voiceovers und interaktiven Sprachantworten. Durch die Transkription und Übersetzung von gesprochener Sprache in Echtzeit erleichtern Spracherkennungsalgorithmen eine nahtlose Kommunikation und Interaktion mit dem lokalen Publikum.

Die Einführung von KI-gesteuerten Lokalisierungstools und -plattformen nimmt zu, angetrieben durch die Nachfrage nach skalierbaren, kostengünstigen Lösungen, die qualitativ hochwertige lokalisierte Inhalte liefern. Unternehmen aller Branchen erkennen zunehmend die strategische Bedeutung von KI, um ein globales Publikum zu erreichen und das Geschäftswachstum voranzutreiben. Trotz der Fortschritte bei der KI für die Lokalisierung bleiben jedoch einige Herausforderungen bestehen. Themen wie Übersetzungsgenauigkeit, Kontexterkenkung und kulturelle Sensibilität stellen die KI-gesteuerten Lokalisierungsbemühungen vor ständige Herausforderungen. Darüber hinaus müssen ethische Überlegungen, wie z. B. Voreingenommenheit bei Algorithmen und Datenschutzbedenken, sorgfältig berücksichtigt werden, um

verantwortungsvolle und integrative Lokalisierungspraktiken zu gewährleisten.

Herausforderungen und Möglichkeiten. Die Integration von künstlicher Intelligenz (KI) in die Lokalisierung der englischsprachigen Internetumgebung bringt eine Vielzahl von Herausforderungen und Chancen mit sich. Die Bewältigung dieser Herausforderungen bei gleichzeitiger Nutzung der Chancen ist entscheidend, um die Vorteile von KI in diesem Bereich zu maximieren.

Es gibt viele Probleme, die durch das Aufkommen der künstlichen Intelligenz verursacht werden. Eine der größten Herausforderungen ist die digitale Kluft, die sich auf die Kluft zwischen denjenigen bezieht, die Zugang zu digitalen Technologien haben, und denen, die keinen Zugang haben. Die KI-gesteuerte Lokalisierung hat zwar das Potenzial, den Zugang zu Informationen und Ressourcen zu verbessern, birgt aber auch die Gefahr, bestehende Ungleichheiten zu verschärfen, wenn sie nicht inklusiv umgesetzt wird. Um die digitale Kluft zu überbrücken, sind proaktive Anstrengungen erforderlich, um sicherzustellen, dass KI-Technologien unterversorgte Gemeinschaften erreichen und auf ihre individuellen Bedürfnisse eingehen.

Zweitens geht es darum, ethische Entscheidungen zu treffen. Da KI-Systeme immer autonomer werden, stellen sich Fragen nach Verantwortlichkeit, Voreingenommenheit und Vertraulichkeit. Sicherzustellen, dass KI ehrlich und verantwortungsvoll arbeitet, bleibt ein relevantes Thema.

KI-Systeme sind in hohem Maße auf Daten angewiesen. Das Sammeln, Speichern und Analysieren großer Mengen persönlicher und vertraulicher Informationen wirft Bedenken hinsichtlich der Vertraulichkeit und Sicherheit von Daten auf. Der Schutz von Daten und die Sicherstellung einer verantwortungsvollen Nutzung sind entscheidend, um das Vertrauen in KI-Technologien aufrechtzuerhalten.

Fehlinformationen sind eine weitere große Herausforderung im englischsprachigen Internetumfeld. KI-gesteuerte Algorithmen können die Verbreitung falscher oder irreführender Informationen unbeabsichtigt verstärken, was zu schädlichen Folgen für Individuen und Gesellschaften führt. Die Bekämpfung von Fehlinformationen

erfordert einen vielschichtigen Ansatz, der KI-basierte Moderation von Inhalten, Faktencheck-Mechanismen und Initiativen zur Förderung der Medienkompetenz umfasst, um die Nutzer in die Lage zu versetzen, Online-Informationen kritisch zu bewerten.

Cybersicherheitsbedrohungen stellen eine weitere Herausforderung für KI-gesteuerte Lokalisierungsbemühungen dar. Da KI-Technologien zunehmend in Online-Plattformen integriert werden, werden sie auch zu Zielen für böswillige Akteure, die versuchen, Schwachstellen für schändliche Zwecke auszunutzen. Der Schutz vor Cybersicherheitsbedrohungen erfordert robuste Sicherheitsmaßnahmen, einschließlich Verschlüsselung, Authentifizierungsprotokolle und kontinuierliche Überwachung, um potenzielle Verstöße zu erkennen und zu mindern (Kuldeep, 2023).

Befund. Die Ergebnisse dieser Forschung haben Auswirkungen auf verschiedene Interessengruppen, darunter Unternehmen, politische Entscheidungsträger und Forscher, die versuchen, das Potenzial künstlicher Intelligenz bei der Sprachlokalisierung zu nutzen. Durch ein tieferes Verständnis der Rolle von KI in der englischsprachigen Internetumgebung können Stakeholder fundierte Strategien, Richtlinien und Technologien entwickeln, um die Lokalisierungsbemühungen zu optimieren und die Benutzererfahrung zu verbessern. Zusammenfassend lässt sich sagen, dass diese Studie durch die Behandlung von Schlüsselfragen und die Erforschung potenzieller Lösungen dazu beitragen soll, das Wissen und die Praxis in diesem kritischen Bereich zu verbessern.

Darüber hinaus stellt die Monopolisierung von Online-Plattformen durch Tech-Giganten eine Herausforderung für Innovation und Wettbewerb im englischsprachigen Internetumfeld dar. KI-gesteuerte Lokalisierungsbemühungen laufen Gefahr, von einigen wenigen mächtigen Akteuren dominiert zu werden, was die Vielfalt einschränkt und Innovationen erstickt. Die Förderung eines offeneren und wettbewerbsfähigeren Marktes erfordert eine Politik, die Transparenz, Interoperabilität und fairen Wettbewerb zwischen Technologieunternehmen fördert.

Trotz dieser Herausforderungen bietet die KI-gesteuerte Lokalisierung erhebliche Chancen für Innovation, Zusammenarbeit und Demokratisierung in der englischsprachigen Internetumgebung. Durch die Nutzung von KI-Technologien können Ersteller von

Inhalten und Unternehmen ein breiteres Publikum erreichen, Inhalte auf individuelle Vorlieben zuschneiden und die Benutzererfahrung verbessern. Die Zusammenarbeit zwischen KI-Entwicklern, Linguisten und Kulturexperten kann zu genaueren und kultursensibleren Lokalisierungsergebnissen führen.

Darüber hinaus hat die KI-gesteuerte Lokalisierung das Potenzial, den Zugang zu Informationen und Ressourcen zu demokratisieren, indem sie Sprachbarrieren abbaut und Menschen mit unterschiedlichem sprachlichem Hintergrund befähigt. Durch die Bereitstellung automatisierter Übersetzungs- und Lokalisierungstools ermöglichen KI-Technologien den Benutzern den Zugriff auf Inhalte in ihrer bevorzugten Sprache, unabhängig von geografischen oder sprachlichen Einschränkungen.

Darüber hinaus automatisiert die künstliche Intelligenz sich wiederholende Aufgaben, sodass sich die Menschen auf komplexere und kreativere Arbeiten konzentrieren können. Dies optimiert Arbeitsprozesse, erhöht die Genauigkeit und Effizienz und ermöglicht es Unternehmen, ein höheres Produktivitätsniveau zu erreichen.

Schlüsse. Zusammenfassend lässt sich sagen, dass die Integration von KI-Technologien den Bereich der Lokalisierung revolutioniert und es Unternehmen ermöglicht, Inhalte anzupassen und bereitzustellen, die bei verschiedenen Zielgruppen weltweit Anklang finden. Maschinelles Lernen, Verarbeitung natürlicher Sprache, Computer Vision und Spracherkennung sind nur einige Beispiele für die Technologien, die Innovation und Effizienz bei der Anpassung von Inhalten vorantreiben. Da sich die KI ständig weiterentwickelt und reift, sind die Aussichten für weitere Innovationen und Verbesserungen der Lokisierungspraktiken vielversprechend. Durch die Einführung von KI-gesteuerten Lösungen und die Bewältigung der damit verbundenen Herausforderungen können Unternehmen neue Möglichkeiten für Wachstum, Engagement und kulturellen Austausch in einer zunehmend vernetzten Welt erschließen.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass die KI-gesteuerte Lokalisierung zwar Herausforderungen wie die digitale Kluft, Fehlinformationen, Cybersicherheitsbedrohungen und die Monopolisierung von Plattformen mit sich bringt, aber auch

Chancen für Innovation, Zusammenarbeit und Demokratisierung innerhalb der englischsprachigen Internetumgebung bietet. Durch die Bewältigung dieser Herausforderungen und die Nutzung der Chancen können die Stakeholder das volle Potenzial der KI nutzen, um ein inklusiveres, vielfältigeres und zugänglicheres digitales Ökosystem zu schaffen.

REFERENZEN

Isaachson W. (2024). The Innovators: How a Group of Inventors, Hackers, Geniuses, and Geeks Created the Digital Revolution. *Readli*. URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=402764&pg=69>. Retrieved April 12 2024.

Habiba W. (2024). The Influence of AI on Translation and Localization in 2024: 5 Emerging Trends to Keep an Eye On. *Tarjama*. URL: <https://tarjama.com/the-influence-of-ai-on-translation-and-localization-in-2024-5-emerging-trends-to-keep-an-eye-on>. Retrieved April 12 2024.

Kuldeep S. C. (2023). Artificial Intelligence: Challenges and Opportunities in the Modern Workplace and Daily Life. *Times of India*. URL: <https://timesofindia.indiatimes.com/readersblog/theintersection/artificial-intelligence-challenges-and-opportunities-in-the-modern-workplace-and-daily-life-54814>. Retrieved April 12 2024.

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЛОКАЛІЗАЦІЇ АНГЛОМОВНОГО ІНТЕРНЕТ-СЕРЕДОВИЩА

Катерина М. Пилипюк

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри «Філологія»

ДЗ «Одеський національний морський університет»,

Одеса, Україна

e-mail: ka.pylypyk@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0883-351X>

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню багатогранного взаємозв'язку між штучним інтелектом (ШІ) та мовною локалізацією в англomовному інтернет-середовищі. Вивчаючи еволюцію англomовного Інтернету, сучасні тенденції та технології штучного інтелекту для локалізації, а також пов'язані з цим виклики та можливості, автор цього дослідження прагне дати уявлення про складну динаміку роботи. Основною метою

цієї студії є аналіз ролі штучного інтелекту щодо сприяння локалізації мови в англomовному інтернет-середовищі. Об'єктом дослідження є англomовне інтернет-середовище, яке охоплює цифрові платформи, контент та взаємодії, що реалізуються переважно англійською мовою. Предметом дослідження є роль штучного інтелекту у сприянні локалізації контенту в цьому середовищі, включаючи його застосування, наслідки цього та закладання теоретичних основ.

Результати дослідження становлять інтерес для різних зацікавлених сторін, включаючи бізнесменів, політиків і дослідників, які прагнуть використовувати потенціал штучного інтелекту в локалізації мов. Глибше зрозумівши роль штучного інтелекту в англomовному інтернет-середовищі, зацікавлені сторони можуть розробити обґрунтовані стратегії, політики та технології для оптимізації зусиль із локалізації та покращення користувацького досвіду. Підсумовуючи досвід розгляду ключових проблем та вивчаючи потенційні рішення, автор статті має на меті сприяти розвитку знань і практики в цій критично важливій галузі.

Ключові слова: штучний інтелект, англomовне інтернет-середовище, локалізація, цифрова платформа.

ЛІТЕРАТУРА

Isaachson W. The Innovators: How a Group of Inventors, Hackers, Geniuses, and Geeks Created the Digital Revolution. *Readli*. 2024. URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=402764&pg=69>. Retrieved April 12 2024.

Habiba W. The Influence of AI on Translation and Localization in 2024: 5 Emerging Trends to Keep an Eye On. *Tarjama*. 2024. URL: <https://tarjama.com/the-influence-of-ai-on-translation-and-localization-in-2024-5-emerging-trends-to-keep-an-eye-on>. Retrieved April 12 2024.

Kuldeep S. C. Artificial Intelligence: Challenges and Opportunities in the Modern Workplace and Daily Life. *Times of India*. 2023. URL: <https://timesofindia.indiatimes.com/readersblog/theintersection/artificial-intelligence-challenges-and-opportunities-in-the-modern-workplace-and-daily-life-54814>. Retrieved April 12 2024.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2024

УДК 811.111'37

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38.4>

МЕТОНІМІЗОВАНІ МОВНІ ОДИНИЦІ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ)

Марина О. Белова

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди,
Харків, Україна
e-mail: belova.mo@hnpu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1306-9395>

Світлана Л. Лобзова

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійського усного
та писемного мовлення
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди,
Харків, Україна
e-mail: lobzova.sl@hnpu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8050-7519>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню тактик перекладу метонімізованих англійських одиниць українською мовою в художньому дискурсі. Матеріалом дослідження слугує англійський роман Л. Вайсбергер «Помста носить Прада». Подібний вибір обґрунтовується наявністю великої кількості метонімізованих мовних одиниць в оригінальному тексті роману, що є елементом авторського стилю Л. Вайсбергер. Оскільки роман американської письменниці Л. Вайсбергер «Помста носить Прада» не було перекладено українською мовою, в цій студії застосовується метод логічного моделювання, спрямований на досягнення мети опису перекладацьких дій та операцій, які доречно застосувати задля адекватного перекладу метонімізованих

мовних одиниць, що функціонують в обраному художньому творі. Метонімія розглядається в роботі як лінгвокогнітивний феномен – когнітивний процес, в якому одна концептуальна сутність забезпечує ментальний доступ до іншої концептуальної сутності в межах однієї когнітивної структури – ідеалізованої когнітивної моделі (ІКМ). Ідеалізована когнітивна модель – це енциклопедична, гнучка, ідіосинкратична структура подання знання, що охоплює культурні знання носіїв мови, їхні суб'єктивні погляди стосовно концепту і не обмежуються «реальним світом». У ході метонімічного мапування у межах ІКМ іменування частини ІКМ переноситься на іменування іншої частини або на власне ім'я концепту. Метонімічні вирази подаються як спосіб апеляції до метонімічних концептуальних зв'язків. У дослідженні залучено здобутки М. Брдаря і Р. Брдар-Жабо, які розробили типологію тактик перекладу (не)метонімізованих мовних одиниць. Задля збереження художнього замислу автора художнього твору запропоновані перекладацькі еквіваленти за можливості мають зберегти метонімічний зв'язок. У цьому випадку можуть залучатися споріднені (35% випадків) або неспоріднені (28% випадків) метонімічні вирази в цільовій мові. У разі неможливості його збереження рекомендовано описовий переклад (35%), який, однак, призводить до деметонімізації.

Ключові слова: метонімія, тактики перекладу, споріднені / неспоріднені метонімізовані вирази, описовий переклад, деметонімізація, художній дискурс.

Вступ. Зміна наукової парадигми в другій половині ХХ ст. призвела до появи важливого напрямку лінгвістичних досліджень – когнітивної лінгвістики (G. Lakoff, W. Croft, D. A. Cruse, С. А. Жаботинська, І. С. Шевченко, А. П. Мартинюк), найважливіше досягнення якої полягає в тому, що мова не розглядається сама у собі і для себе, а постає з позиції її участі в пізнавальній діяльності людини. У царину інтересів когнітивної лінгвістики входять ментальне розуміння та продукування мовлення з погляду того, як структури мовного знання репрезентуються та беруть участь у переробці інформації. У зв'язку з цим у когнітивній лінгвістиці формується розуміння метонімії як когнітивного процесу, в якому одна концептуальна сутність забезпечує ментальний доступ до іншої концептуальної сутності у межах однієї когнітивної структури. Метонімічні вирази вважаються поверхневими реалізаціями концептуальної метонімії. Подібне розуміння сприяє більш ефективному розв'язанню проблеми перекладу метонімії, особливо в художньому тексті, де важливо відтворити образність джерела. Це

пояснює актуальність пропонованого дослідження, об'єкт якого становлять метонімічні вирази в художньому дискурсі, а предмет – тактики їхнього перекладу.

Мета дослідження полягає в розкритті лінгвокультурної специфіки метонімії в англомовному художньому дискурсі та з'ясуванні тактик перекладу метонімії задля реалізації еквівалентності й адекватності художнього перекладу. Поставлена мета передбачає необхідність розв'язання таких **завдань**: 1) дати визначення когнітивній метонімії; 2) з'ясувати типи метонімічних моделей залежно від походження джерела (кореляту) та референта; 3) встановити, які тактики перекладу сприяють адекватному відтворенню метонімізованих мовних одиниць у текстах англомовної художньої літератури.

Матеріалом дослідження слугували 70 метонімічних виразів, відібраних методом суцільної вибірки з англомовного роману Л. Вайсбергер «Помста носить Прада» (Weisberger, 2013).

Методологічною базою дослідження є лінгвокогнітивний підхід, заснований на загальному принципі антропоцентризму, що являє синтез здобутків сучасних шкіл когнітивної лінгвістики, передусім теорії когнітивної метонімії. Мета, завдання та методологічні засади дослідження зумовили використання як методів традиційної семантики (дефінітивного аналізу), так і сучасних когнітивних розвідок (інструментарію теорії когнітивної метонімії). Задля надання перекладацьких еквівалентів англомовним метонімічним виразам задіяно метод логічного моделювання.

Результати та дискусія. Метонімія як лінгвокогнітивний феномен – це когнітивний процес, у якому одна концептуальна сутність забезпечує ментальний доступ до іншої концептуальної сутності у межах однієї когнітивної структури (Radden, Kivcsecses, 1999) – домену. Услід за Р. Ленекером (Langacker, 1987) домен розуміємо як структуру фонових знань, у контексті якої можуть бути зрозумілими конкретні концепти. Ця структура фонових знань для певних концептів залучає ідеалізовану модель досвіду або ідеалізовану когнітивну модель (ІКМ) – енциклопедичну, гнучку, ідіосинкратичну структуру подання знання, що охоплює культурні знання носіїв мови, їхні суб'єктивні погляди стосовно концепту і не обмежується

«реальним світом» (Lakoff, Johnson, 1980). Активация спільної (між адресатом та адресантом) інформації, яка структурує певний домен, – це невід’ємна складова розпізнавання та розуміння метонімії, як, до прикладу, в наведеному фрагменті досліджуваного роману Л. Вайсбергер «Помста носить Прада» (Weisberger, 2013: 69):

(1) *How could she not love the man who for the last Valentine’s Day – a holiday Andy had repeatedly said she hated for all the usual Hallmark, pink-and-hearts-overkill reasons – had draped their tiny balcony in black sheets with stick-on, glow-in-the-dark stars and a table set for two?*

У цьому фрагменті *Hallmark* – назва найстарішого в США виробника вітальних листівок, яка використовується як посилення на його продукцію. Метонімічному використанню *Hallmark* сприяє знання про те, що листівки компанії пов’язані в нашій свідомості зі святами і особливими життєвими подіями, коли прийнято дарувати такі листівки, а також про особливості дизайну листівок. Без цих знань ми би не зрозуміли метонімічне значення *Hallmark* у наведеному фрагменті.

Основою концептуальної метонімії як взаємодії між двома концептами є лінгвокогнітивна операція мапування (*mapping*) – набір відповідностей між концептом джерела та концептом цілі у межах однієї когнітивної структури (Kövecses, 2006: 48). Формульно метонімію подано як «*B* (концепт-джерело) заміщує (*stands for*) *A* (концепт-ціль)». *A* і *B* пов’язані холо-партитивними відношеннями (реальними або уявними), оскільки індивід сприймає світ навколо і речі в ньому не як єдине ціле, а бачить у них дискретні ознаки, що у своїй сукупності складаються через категоризацію у певне концептуальне уявлення. Концепт джерела і концепт цілі можуть мінятися місцями, і це явище дістало назву «реверсивна метонімія» (Radden, Kövecses, 1999).

Когнітивна метонімія реалізується у мові за допомогою метонімічних виразів – реальних, «поверхневих» мовних структур, за участі яких можна реконструювати метонімічні концептуальні зв’язки.

Із погляду когнітивної лінгвістики переклад, як і будь-який процес інтерпретації та продукування мовлення, пояснюється в термінах концептуалізації, тобто контекстуально прив’язаного

когнітивного процесу, в якому мовні одиниці слугують тригерами, що запускають когнітивні операції із залученням широкого енциклопедичного знання (Croft, Cruse, 2004).

Дослідження метонімії в практиці перекладу може, з одного боку, бути спрямованим на з'ясування того, як перекладач (може/повинен) відтворити метонімічний вираз в даному контексті, а з іншого боку, мати на меті виявлення того, як і чому щось (можна/треба) перекласти за допомогою метонімічних виразів. Іншими словами, метонімія може функціонувати і як інструмент, і як стратегія перекладу. В ідеалі обидва випадки йдуть пліч-о-пліч. Дослідники виокремлюють кілька тактик перекладу (не)метонімізованих мовних виразів:

1) неметонімізований вираз вихідного тексту відтворюється за допомогою метонімізованого виразу в цільовому тексті;

2) метонімізований вираз вихідного тексту перекладається неметонімізованим виразом в цільовому тексті;

3) метонімізований вираз у вихідному тексті передається спорідненим метонімічним виразом в цільовому тексті;

4) метонімізований вираз у вихідному тексті відтворюється неспорідненим метонімічним виразом у цільовому тексті (Brdar, Brdar-Szaby, 2014).

Під спорідненим метонімічним виразом розуміємо таку мовну одиницю цільового тексту, що вербалізує у вихідному тексті той самий вид метонімічного зв'язку на концептуальному рівні. Відповідно неспоріднений метонімічний вираз — це така мовна одиниця, що вербалізує у вихідному тексті інший вид метонімічного зв'язку на концептуальному рівні.

Тактики перекладу (не)метонімізованих мовних виразів можна узагальнити таким чином (табл. 1).

Вибір тактики перекладу (не)метонімізованих виразів залежить від суми факторів, таких як:

– тип метонімічного виразу (конвенціональна — неконвенціональна, ускладнена — неускладнена);

– концептуальної основи метонімії та її прагматичної функції;

– мовна пара, залучена до ситуації перекладу (з урахуванням структурних особливостей вихідної та цільових мов та культурного контексту їхнього розвитку);

- вид метонімічного зв'язку (з погляду його регулярності, складності, типу зв'язку між частинами та цілим, його когнітивної та прагматичної функцій),
- тип (кон)тексту (Brdar, Brdar-Szaby, 2014).

Таблиця 1

**Тактики перекладу (не)метонімізованих мовних виразів
за (Brdar, Brdar-Szaby, 2014)**

вихідний текст	неметонімізований вираз	
цільовий текст	переклад за допомогою метонімізованого виразу	
метонімізований вираз	метонімізований вираз	метонімізований вираз
переклад за допомогою неметонімізованого виразу	переклад за допомогою спорідненого метонімічного виразу	переклад за допомогою неспорідненого метонімічного виразу

Розглянемо виявлені тактики перекладу на конкретних прикладах.

У першу чергу приділимо увагу перекладу метонімізованих англомовних лексичних одиниць за допомогою споріднених україномовних одиниць.

(2) *She'd walked down that aisle because she loved Max and trusted him – or at least wanted to – and she was certain there was some sort of logical explanation for everything* (Weisberger, 2013: 111).

У фрагменті (2) функціонує метонімічний вираз *walked down that aisle*, який реалізує метонімічну модель SUBEVENT FOR WHOLE EVENT (СУБПОДІЯ ЗАМІСТЬ ЦІЛОЇ ПОДІЇ) і трансліює значення «вийти заміж».

Серед християн в усьому світі існує практика вінчання. Це одне з таїнств, під час якого шлюб освячується церквою та визнається перед Богом. Церемонія вінчання майже

ідентична в різних християнських країнах: молодята приїжджають до церкви, біля вівтаря вимовляють клятви, і священник проголошує їх чоловіком і дружиною. У західних (англомовних) країнах особлива увага приділяється моменту приїзду нареченої на весілля. Вона – головна фігура події, до вівтаря проходом церкви її веде, як правило, батько, грає красива церковна музика, усі розглядають красуню. Саме тому, ймовірно, в англійській мові вираз *walk down that aisle* став конвенціональною метонімією на позначення події «вийти заміж/одружитися». В українській традиції наречені разом прибувають до церкви і разом йдуть до вівтаря (див., наприклад: <https://www.youtube.com/watch?v=0TiUgDqBvKI>). Отже, в українській мові для називання події «вийти заміж/одружитися» регулярно вживаним є метонімічний вираз, який має ту саму концептуальну основу ((SUBEVENT FOR WHOLE EVENT (СУБПОДІЯ ЗАМІСТЬ ЦІЛОЇ ПОДІЇ)), але поданий у трансформованому варіанті – *йти до вівтаря*. Саме його ми пропонуємо як перекладацький еквівалент у фрагменті (2):

Вона пішла до вівтаря, тому що любила Макса і довіряла йому – або, принаймні, хотіла довіряти – і була впевнена, що всьому є якесь логічне пояснення.

Споріднену метонімічну україномовну одиницю можна застосувати й під час відтворення такого англомовного фрагменту з досліджуваного роману:

(3) «*You can say that again. Very not terrible. I'll be **the public face** of the magazine and do all the stuff you would hate. I'll throw the parties and court the advertisers and do all the hiring and firing*» (Weisberger, 2013: 132).

To be the face of smth. – конвенціоналізований метонімічний вираз, який слугує в англійській мові на позначення людини, яка представляє організацію/підприємство перед громадськістю та іншими організаціями/підприємствами. Іншими словами, в англомовному середовищі є загально визнаний концептуальний зв'язок між ОБЛИЧЧЯМ (ЧАСТИНОЮ) та ЛЮДИНОЮ (ЦЛИМ). Такий самий зв'язок є сталим, загально визнаним й в україномовній спільноті. Отже, під час перекладу фрагменту (3) можна залучити дослівний переклад:

«Ти можеш сказати це знову. Це зовсім не страшно. Я буду обличчям журналу для загальної публіки і робитиму все те, що ти ненавидиш. Я буду влаштовувати вечірки, залицятися до рекламодавців і займатися найманням і звільненням».

Наступним кроком буде розгляд випадків, коли під час перекладу метонімізовані англомовні одиниці можна рекомендувати відтворити неспорідненими україномовними одиницями – такими, в основі яких лежать інші метонімічні моделі, порівняно з мовою оригіналу.

Заслуговує на увагу такий приклад:

(4) *With her clips and flexible hours, she was sure she could start writing enough weekly to get an agent. She was on her way ... possibly to a hand-to-mouth existence salary-wise, but still* (Weisberger, 2013: 131).

У фрагменті функціонує метонімізований вираз *a hand-to-mouth existence*, в основі якого, як уже зазначалося, – метонімічна модель INSTRUMENT (HAND / MOUTH) FOR ACTION (EATING / MAKING MONEY). Метонімія транслює значення «жити дуже скрутно», буквально: заробляти рівно стільки, щоби вистачало лише на їжу. В українській мові також є метонімічний вираз, який виражає подібну ідею, а саме – *жити від зарплатні до зарплатні*. Однак у його основі інша метонімічна модель – STATE/EVENT FOR THE THING/PERSON/ STATE THAT CAUSED IT (СТАН/ПОДІЯ ЗАМІСТЬ РЕЧІ/ОСОБИ/СТАНУ, ЩО ЙОГО/ЇЇ СПРИЧИНИВ(ЛА)), що утворилася на основі IKM CAUSATION (ПРИЧИНА-ТА-НАСЛІДОК). Отже, рекомендованим є переклад за допомогою неспорідненої метонімічної одиниці:

Зі своїми заощадженнями та гнучким графіком роботи вона була впевнена, що зможе почати писати щотижня стільки, щоби дозволити собі агента. Можливо, у майбутньому їй доведеться жити від зарплатні до зарплатні, але все ж таки... .

Подібний випадок становить і така метонімія:

(5) *«From your lips to god's ears,» her grandmother replied, then spit three times in quick succession* (Weisberger, 2013: 210).

Метонімічний вираз, що функціонує в цьому фрагменті, вербалізує метонімічну модель PART OF THE THING FOR WHOLE THING (ЧАСТИНА РЕЧІ ЗАМІСТЬ ЦІЛОЇ РЕЧІ) на основі IKM THING-AND-PART (РІЧ-ТА-ЇЇ ЧАСТИНА).

Подібний за значенням метонімічний вираз існує й в українській мові, пор. *твої слова та Богові в уха*. Однак у його основі лежить інша метонімічна модель, а саме – STATE/ EVENT FOR THE THING/PERSON/ STATE THAT CAUSED IT (СТАН/ПОДІЯ ЗАМІСТЬ РЕЧІ/ОСОБИ/СТАНУ, ЩО ЙОГО/ЇЇСПРИЧИНИВ(ЛА)), утворена на основі ІКМ CAUSATION (ПРИЧИНА-ТА-НАСЛІДОК): ГОВОРІННЯ передбачає як наслідок продукування слів. Отже, рекомендуємо як перекладацький еквівалент неспоріднений метонімічний вираз:

«Твої слова та Богові в уха», – відповіла їй бабуся і трічі сплюнула.

Розглянемо ще один приклад:

(6) *Slumped at one of two-tops and reading from a Kindle was Nick, a recently transplanted L.A. screenwriter who had **penned** an outrageously successful pilot for a thirty-minute comedy and was currently working on his first and eagerly anticipated movie screenplay* (Weisberger, 2013: 402).

У наведеному фрагменті функціонує метонімізоване слово *pen*, яке на основі метонімічної моделі INSTRUMENT FOR ACTION (ІНСТРУМЕНТ ЗАМІСТЬ ДІЇ) трансліує значення «написати твір». В українській мові відтворити значення «написати твір» також можливо за допомогою метонімізованого виразу, а саме – *вийти з-під пера*. У його основі, однак, лежить інша метонімічна модель, яка уподібнює конкретне загальному – MEMBER OF CATEGORY FOR CATEGORY (ЧЛЕН КАТЕГОРІЇ ЗАМІСТЬ КАТЕГОРІЇ). Отже, для відтворення англومовного метонімізованого виразу у фрагменті (6) можна рекомендувати споріднений україномовний метонімічний вираз:

*Розвалившись за столиком у ресторані та читаючи книгу, на Кіндлі сидів Нік – сценарист з Лос-Анджелеса, з-під пера якого **вийшла** неймовірно успішна пілотна тридцятихвилинна комедія і який наразі працював над своїм першим і довгоочікуваним кіно-сценарієм.*

Наостанок розглянемо випадки з метонімічними виразами, які рекомендовано відтворювати за допомогою неметонімізованих виразів.

Розглянемо такий приклад:

(7) *Her thumb hesitated for only a moment before selecting the program* (Weisberger, 2013: 215).

У наведеному фрагменті реалізується метонімічна модель PART OF THE THING FOR WHOLE THING (ЧАСТИНА ЗАМІСТЬ ЦІЛОГО) на основі ІКМ THING-AND-PART (ЧАСТИНА-ТА-ЦІЛЕ). Номен *thumb* виглядає досить натурально і органічно у фрагменті (7), оскільки відтворює регулярно вживану в англійській мові метонімічну модель FINGER FOR PERSON (ПАЛЕЦЬ ЗАМІСТЬ ЛЮДИНИ). Ця метонімічна модель є чужою для україномовної спільноти, а отже, рекомендована тактика перекладу для (7) – деметонімізація:

Вона на мить завагалася, перш ніж обрати програму.

Ще одна метонімізована англійська одиниця може слугувати прикладом:

(8) *Doesn't he know we've tabled that conversation for the time being?* (Weisberger, 2013: 296).

У наведеному фрагменті лексична одиниця *table* функціонує в метонімізованому значенні та реалізує метонімічну модель PLACE FOR THE EVENT (МІСЦЕ ЗАМІСТЬ ПОДІЇ) на основі ІКМ THING-AND-PART (ЧАСТИНА-ТА-ЦІЛЕ). Видається, що в англійській мовній спільноті існує концептуальний зв'язок між покладанням речі на стіл та відкладанням вирішення проблеми на невизначений термін, чого не можна сказати про україномовну картину світу. Через це адекватним еквівалентом *table* у фрагменті (8) можна вважати деметонімізований вираз:

Невже вона не знає, що ми відклали цю розмову на невизначений термін?

Ще один приклад видається цікавим:

(9) *Andy and I were just discussing that it's high time her nun days were over* (Weisberger, 2013: 394).

У даному фрагменті функціонує вираз *nun days*. Він є поверхневою реалізацією метонімічної моделі CATEGORY FOR DEFINING PROPERTY (КАТЕГОРІЯ ЗАМІСТЬ ВИЗНАЧАЛЬНОЇ ОЗНАКИ КАТЕГОРІЇ), у підґрунті якої лежить ІКМ CATEGORY-AND-PROPERTY (КАТЕГОРІЯ-ТА-ЇЇ ОЗНАКА).

Те, що монашки живуть як затворниці, щоб уникнути спокус життя, відомо як в англomовному, так і в українomовному суспільстві (тобто зв'язок життя монашки із затвірництвом є загальновідомою істиною). Однак цей зв'язок не має регулярної форми лексичної реалізації в українській мові (вираз *чернецькі дні* звучить дещо кляпатим). Отже, пропонуємо у цьому випадку тактику деметонімізації:

Ми з Енді якраз обговорювали, що прийшов час їй полишити своє затворницьке життя.

Висновки. Розвідка є спробою розглянути роль однієї з основних лінгвокогнітивних операцій – метонімії, що є підґрунтям метонімічних виразів в англomовному романі Л. Вайсбергер «Помста носить Прада». Його текст обрано як матеріал дослідження саме через те, що тут використано велику кількість метонімічних виразів, які в сумі характеризують художній стиль автора.

Діяльнісний підхід, сформований на сьогодні в західній та українській лінгвістиці, висуває новий погляд на мовні знаки як такі, за якими стоять певні когнітивні структури/механізми, і диктує необхідність звернення до вивчення когнітивних механізмів, інтегрованих у мовні форми.

Запропоновані автором перекладацькі еквіваленти англomовних метонімізованих одиниць включають споріднені та неспоріднені метонімічні вирази, а також неметонімізовані одиниці. Можливість збереження метонімічного образу під час перекладу за допомогою спорідненого метонімічного виразу досягається наявністю в обох картинах світу (англomовній та українomовній) спільних метонімічних моделей. Цю тактику перекладу було рекомендовано для використання у більшій кількості фрагментів (37%). Можливість збереження метонімічного образу під час перекладу за допомогою неспорідненого метонімічного виразу досягається наявністю в обох картинах світу (англomовній та українomовній) метонімічних моделей, які реалізуються різними метонімічними виразами при збереженні трансльованого значення. Цю тактику перекладу було рекомендовано для застосування у меншій кількості фрагментів (28%). У випадку залучення неметонімізованих українomовних одиниць відбувається деметонімізація

із залученням описового перекладу. Метонімічний образ не вдається зберегти, адже в україномовній свідомості відсутня метонімічна модель англомовної свідомості або за наявності спільної моделі в обох картинах світу (україномовній та англомовній) граматичні особливості української мови не дозволяють її реалізувати поверхнево. Іноді до описового перекладу схиляє контекст функціонування англомовного метонімізованого виразу. Цю тактику перекладу було рекомендовано у 35% випадків.

Зроблені висновки свідчать про виконання усіх поставлених завдань.

ЛІТЕРАТУРА

Brdar M., Brdar-Szaby R. Metonymies we (don't) translate by. *Argumentum*. 2014. №10. P. 232–247.

Croft W., Cruse A. *Cognitive linguistics*. New York : CUP, 2004. 325 p.

Kövecses Z. *Language, Mind and Culture: A Practical Introduction*. Oxford : Oxford UP, 2006. 400 p.

Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. Chicago : Chicago University Press, 1980. 256 p.

Langacker R. W. *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical Prerequisites*. Stanford : Stanford University Press, 1987. 540 p.

Radden G., Kövecses Z. Towards a Theory of Metonymy. *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1999. P. 17–59.

Weisberger L. *Revenge Wears Prada*. London : Harper, 2013. 420 p.

METONYMY-GROUNDED LINGUISTIC UNITS IN THE ASPECT OF TRANSLATION (CASE STUDY OF ENGLISH LANGUAGE LITERARY DISCOURSE)

Marina O. Bielova

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of the Department of English Philology G. S. Skovoroda Kharkiv
National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine

e-mail: belova.mo@hnpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1306-9395>

Svitlana L. Lobzova

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of the Department of English Philology G. S. Skovoroda Kharkiv
National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine
e-mail: lobzova.sl@hnpu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8050-7519>

SUMMARY

This article deals with the study of the tactics of translation of metonymy-grounded English language units into the Ukrainian language in literary discourse. The English-language novel «Revenge Wears Prada» by L. Weisberger was chosen as the case study for this research. The choice is justified by the presence of a large number of metonymy-grounded language units in the original text of the novel, which is an element of L. Weisberger's authorial style. Since the American writer L. Weisberger's novel «Revenge Wears Prada» has not translated into Ukrainian, this paper employs the method of logical modeling aimed at achieving the goal of describing translation actions and operations that should be applied for adequate translation of metonymy-grounded linguistic units functioning in the chosen literary work. Metonymy is viewed in this work as a linguo-cognitive phenomenon – a cognitive process in which one conceptual entity provides mental access to another conceptual entity within one cognitive structure – an idealized cognitive model (ICM). An idealized cognitive model is an encyclopedic, flexible, idiosyncratic structure of knowledge representation that encompasses the cultural knowledge of native speakers, their subjective views on the concept and is not limited to the «real world». In the course of metonymic mapping within the ICM, the naming of a part of the ICM is transferred to the naming of another part or the proper name of the concept. Metonymic expressions are presented as a way of appealing to cognitive metonymy. The work includes the achievements by M. Brdar and R. Brdar-Zhabo, who developed a typology of translation tactics of (non)metonymized language units. In order to preserve the intention of the author, the proposed translation equivalents should, if possible, preserve the metonymic connection. In this case, cognate (35% of cases) or non-cognate (28% of cases) metonymic expressions in the target language may be involved. If it is impossible to preserve it, a descriptive translation (35%) is recommended, which, however, leads to demetonymization.

Key words: *metonymy, translation tactics, cognate / non-cognate metonymic expressions, descriptive translation, demetonymization, literary discourse.*

REFERENCES

- Brdar M., Brdar-Szaby R. (2014). Metonymies we (don't) translate by. *Argumentum*, 10, pp. 232–247.
- Croft W., Cruse A. (2004). *Cognitive linguistics*. New York : CUP.
- Kövecses Z. (2006). *Language, Mind and Culture: A Practical Introduction*. Oxford : Oxford UP.
- Lakoff G., Johnson M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago : Chicago University Press.
- Langacker R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical Prerequisites*. Stanford : Stanford University Press.
- Radden G., Kövecses Z. (1999). Towards a Theory of Metonymy. *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam: John Benjamins Publishing, pp. 17–59.
- Weisberger L. (2013). *Revenge Wears Prada*. London : Harper.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2024

УДК 811.161.1'276

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38.5>

ФРАЗЕМІКА УКРАЇНСЬКОЇ ТА КИТАЙСЬКОЇ МОВ: КОГНІТИВНО-ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ

Евеліна В. Боева

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: evelinaboeva4@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5966-0538>

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена висвітленню етнокультурної специфіки фразем української та китайської мов. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю дослідження особливостей структури фразеологізмів та їхніх значень, що мають глибоко національну специфіку, яка відбиває світосприйняття й світорозуміння носіїв певної культури, з чим часто пов'язане нерозуміння цієї специфіки носіями інших мов.

Метою представленої розвідки є виявлення етнокультурних особливостей українських і китайських фразем шляхом аналізу їхньої структурної організації та визначення механізму смислової наповнюваності в дискурсивній діяльності людини.

Доведено, що специфіка китайської фраземіки зумовлена семантичними і структурними факторами. Особливої ваги набуває структурна симетрія китайської фраземи. Крім того, було з'ясовано, що специфіка китайських фразем полягає в наповненні їхньої семантики символічними смислами. Визначено, що в китайській та українській мовах при однакових базових лексемах фразеосполук, які описують спільний наочно-чуттєвий образ і мають однакове значення на денотативному рівні, на рівнях фразеологізації існують суттєві відмінності. З'ясовано, що семантична своєрідність українських і китайських фразем зумовлена особливостями концептосфер кожної з порівнюваних мов. Отримані результати дають змогу реконструювати фрагмент мовної картини світу, пов'язаний зі світосприйняттям та світобаченням українського та китайського етносів.

Ключові слова: фразема, концепт, семантична специфіка, структурна своєрідність, фразеологічні символи.

Вступ. Зіставне вивчення мов та їхніх систем набуває особливої актуальності в наш час, адже різноманітні міжмовні контакти відіграють усе більшу роль у політичному, економічному та культурному житті переважної більшості країн і народів світу. Нам видається, що важливим є і практичне вивчення зіставних досліджень «не тільки для глибшого пізнання подібностей та відмінностей в лексиці й фразеології різних мов, але й для вдосконалення лексикографічних основ лінгводидактики» (Венжинович, 2007: 612). Адже певні труднощі при опануванні іноземної мови становлять саме ідіоми, що виражають національно забарвлене ставлення до світу, систему цінностей, зберігаючи традиції етнокультурної спільноти.

Провідною ідеєю представленої статті є висвітлення етнокультурної специфіки фразем української та китайської мов. **Актуальність** проблеми пов'язана з необхідністю дослідження особливостей структури фразеологізмів та їхніх значень, що мають глибоко національну специфіку, яка відбиває світосприйняття й світорозуміння носіїв певної культури, з чим часто пов'язане нерозуміння цієї специфіки носіями інших мов.

Нині кожне наукове дослідження фразеології передбачає використання лінгвокультурологічних настанов, що орієнтують на з'ясування співвідношення ідіом та знаків культури (Н. Д. Арутюнова, О. С. Кубрякова, О. П. Левченко, О. О. Селіванова, В. М. Теля, В. Д. Ужченко та ін.).

Зазначимо, що великого значення контрастивному аналізу мовних одиниць, зокрема фразеологічних, надають З. Д. Попова, І. О. Стернін, М. П. Кочерган, М. Н. Сенченко, В. Т. Малигін, О. П. Левченко та ін. Проф. О. О. Селіванова називає основні й пріоритетні вектори сучасних спостережень над фразеосистемою української мови, серед яких, на нашу думку, найважливіші такі: простеження відбитків культури народу, його звичаїв, обрядів, традиційних уявлень, міфів у процесах стереотипізації етнічних уявлень про людину, її навколишній світ і внутрішній рефлексивний досвід, що засвідчені у фразеологізмах; опис закономірностей знакової переінтерпретації у фразеосистемі культурних кодів етносу; вияв ціннісних орієнтацій народу, представлених у фразеологічних найменуваннях і їхній знаковій динаміці та ін. (Селіванова, 2004: 8).

Мета та завдання дослідження. Метою представленої розвідки є виявлення етнокультурних особливостей українських

і китайських фразем шляхом аналізу їхньої структурної організації та визначення механізму смислової наповнюваності в дискурсивній діяльності людини.

Мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) виокремити сигніфікативну сферу фразем, у яких представлено найбільш значимі етнокультурні концепти; 2) з'ясувати структурно-семантичні особливості фразеологічних одиниць в українській та китайській мовах; 3) схарактеризувати співвідношення образних засобів мови, що беруть участь у становленні фразеологічного значення в корпусі порівнюваних мов; 4) з'ясувати етнокультурні особливості українських і китайських фразеосемантичних груп для встановлення інваріантних та варіативних форм.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом для дослідження слугували фразеологічні одиниці, зафіксовані в українських та китайських лексикографічних джерелах, а також популярних інтернет-сайтах Китаю.

При аналізі фразеологізмів використовувалися когнітивно-зіставний, інтерпретаційно-описовий методи та метод компонентного аналізу.

Результати та дискусія. Здійснене дослідження сприятиме поглибленому вивченню етнокультурних особливостей фразеологічного фонду різноструктурних мов. Отримані результати дають змогу реконструювати фрагмент мовної картини світу, пов'язаний зі світосприйняттям та світобаченням китайського та українського народів.

Етнокультурна своєрідність фразем в українській та китайській мовах виявляється на тлі їхньої когнітивної подібності. В обох мовах фраземіка є образним засобом асоціативно-смислового сприйняття, інтерпретації та збереження в людській свідомості культурно маркованих уявлень про світ (Agut'unova, 1999: 36). В основі когнітивно-порівняльного підходу до дослідження фраземіки української та китайської мов лежить розуміння призначення ідіоми бути засобом не стільки спілкування та обміну знаннями, скільки інтелектуально-емотивною інтерпретацію відповідних об'єктів номінації. Зіставлення фраземіки різноструктурних мов виявило суттєві за своєю національно-культурною специфікою зони національних картин світу (Alefirenko, 2008: 147). Так, для вербалізації культурно значимого концепту «праця» українська мова використовує головним чином фраземи розмовно-просторічного походження і фраземи-біблеїзми. Найбільшу групу утворюють фраземи, які характеризують ставлення

людини до роботи. Наприклад: *золоті руки* – «про чудового майстра, найчастіше вправного умільця, ремісника»; *засукувати рукава* – «ревно братися до роботи»; *умілі руки* – «працьовиті, вправні у роботі люди» (Словник фразеологізмів української мови, 2008: 244; 624); *бити байдики* – «нічим не займатися»; *у поті чола* – «із великою старанністю, напругою, докладаною всіх зусиль (працювати, трудитися)»; *сізіфова робота (праця)* – «надзвичайні зусилля, спрямовані на досягнення чогось, які не дають бажаних результатів; непосильне щось» (Словник фразеологізмів української мови, 2008: 556).

У складі цієї підгрупи можна виділити два семантичні розряди фразем:

а) фраземи, що характеризують велику старанність, напругу в роботі, особливу вправність у справі **гнути (ламати) спину (горб, хребет)** – «виснажувати себе важкою роботою»; **крутитися як білка в колесі** – «бути дуже заклопотаним»; **спочити від справ** (біблійне походження) – «припинити займатися якоюсь діяльністю, піти на відпочинок»;

б) фразеологізми, що характеризують неробство або несумлінне ставлення до роботи: **пловати в стелю** – «зовсім нічого не робити, байдикувати»; **собак ганяти** – «бовтатися без діла»; **скласти руки** – «нічого не робити»; **бити байдики, ледаря ганяти** – «бездіяльне проведення часу»; **через пень колоду** – «виконувати справу повільно, неповоротно, невміло або абияк».

Біблеїзми акцентують на ідеї необхідності важкої, але корисної праці. Емотивна конотація фразем, що перебувають у традиційно позитивному спектрі «схвалення», відповідає в українській свідомості соціокультурній оцінці концепту «праця». Цієї смислової домінанти позбавлені фраземи розмовно-просторічного походження.

У китайській мові фраземи, що характеризують ставлення людини до роботи, поділяють на дві групи: а) старанно працює; б) лінується.

У групі першого типу: 废寝忘食 (букв. *відмовлятися від сну і забувати про їжу*) – «працювати самовіддано, не покладаючи рук»; 起早搭黑 (букв. *рано вставати і пізно лягати спати*) – «від зорі до зорі, від світанку до заходу сонця, від ранку до ночі; працювати в поті чола, працювати, не розгинаючи спину»; 孜孜不倦 (букв. *старанно й невтомно трудитися*).

Порівняймо з фраземами другої групи: 饱食终日 (букв. *хтось тільки їсть з ранку до вечора*) – «ледачий»; 好吃懒做 (букв. *бути*

старанним у їжі й ледачим у роботі) – «ледарювати, вести пустопорожній спосіб життя»; 好逸恶劳 (букв. *любити свята й ненавидіти працю*) – «бути дуже ледачим».

Що стосується структурної специфіки фразем української та китайської мов, то потрібно окреслити такі типи. В українській мові фраземи утворені за моделями (а) словосполучення; (б) речення; (в) прийменниково-відмінкового сполучення. Наприклад, **ламати голову над чимось, голова паморочиться у когось**. Фраземи кожної з цих груп належать до зрощень, єдностей, сполучень або фразеологічних виразів (класифікації В. В. Виноградова і М. М. Шанського).

Етнокультурна своєрідність фразем китайської мови, на відміну від відповідних фразем української мови, зумовлена двома основними чинниками: структурним і семантичним. Перший пов'язаний із яскраво вираженою симетрією структури фразем, що ще раз підтверджує особливе місце симетрії та парності в китайській ідіоматиці, а другий – із концептуальними ознаками, що перебувають на периферії змісту концепту, так чи так відображеними лексичними компонентами фразем.

Структурна специфіка фраземіки китайської мови визначається її поділом на кілька структурних типів стійких сполучень: готові висловлювання – **ченьюй**, прислів'я – **яньюй**, приказки – **сухуа**, висловлювання з усіченою фінальною частиною – **сехоуоу**, поширені фрази – **гуаньюньюй**, мовленеві формули – **коуоу сіньюньюй** та ін.

Причому фраземи китайської мови здійснюють передачу етнокультурної інформації не тільки безпосередньо, шляхом опису традиційних звичок, вірувань або звичаїв китайців, а й за допомогою символіки фразеологічних компонентів. Розшифрування таких символів і сприйняття додаткового змісту концептів дає змогу не тільки забезпечити адекватний переклад або навчати китайської мови, а й робить китайську культуру ближчою і зрозумілішою для іншомовного реципієнта.

Другою етнокультурною особливістю ченьюй є структура. Для структурної організації ченьюй характерне використання одного із синтаксичних зв'язків – паралелізму. Цей зв'язок відображає структурну симетрію фраземи, парність її компонентів. Симетричність структури ченьюй підпорядкована прагматичним цілям. По-перше, вона створює певний мелодійний малюнок за допомогою чергування рівних і ламаних

тонів: 一字一板. Кожен лексичний компонент фраземи слід чітко проговорити (воно на вагу золота!); викладати все по порядку і розмірено, як слід розкладаючи все по полочках. Мелодика досягається за рахунок повтору одного з компонентів і послідовності компонентів з рівним – ламаним і рівним – ламаним тонами. По-друге, така організація ченьюю полегшує сприйняття фраземи реципієнтом в усному мовленні. Структура фраземи заснована на принципі симетрії: синтаксичний зв'язок між двома першими її компонентами повторюється між двома останніми. Причому компоненти цих пар можуть бути синонімами, антонімами або аналогами. Між симетричними парами структури фраземи існує певний смисловий зв'язок. 摩拳擦掌 – «із натхненням братися до роботи, руки так і сверблять, рватися у бій». У симетричних парах 摩拳 – «(терти кулаки)» і 擦掌 – «(потирати долоні)» спостерігається ідентичний дієслівно-об'єктний синтаксичний зв'язок. Перші компоненти пар – синоніми 摩 – «терти» і 擦 – «терти, протирати»; другі компоненти – аналоги 拳 – «кулак» і 掌 – «долоня». Симетричні частини («терти кулаки» і «потирати долоні») з'єднуються сполучним зв'язком. Цей зв'язок між симетричними частинами фраземи є домінантним. Повна симетрія в структурі фраземи є категоріальною особливістю стилістики ченьюю. Паралелізм структури виконує риторичну функцію, завдяки якій досягається високий ефект виразності мовлення.

Різниця у змісті концептуальних ознак фразем української та китайської мов визначається за допомогою когнітивно-порівняльного аналізу. Із цією метою ми провели лінгвістичний експеримент. У результаті аналізу матеріалів фразеологічного корпусу китайської мови було здійснено відбір ченьюю. Фраземи української мови були зібрані шляхом анкетування понад 30 носіїв мови на основі списку ключових компонентів ченьюю. Учасникам опитування потрібно було до поданих нижче лексичних компонентів дібрати приклади часто вживаних фразем української мови. У результаті когнітивно-зіставного аналізу відібраних фразем було виокремлено компоненти, що мають найбільшу смислову місткість, простоту, чіткість і частотність уживання в обох мовах. Зіставлення концептуальних ознак цих компонентів дало змогу досить чітко визначити специфіку в китайському та українському сприйнятті та інтерпретації світу. Аналіз показує, що зіставлені

фраземи відрізняються змістом концептів, які лежать в основі фразеологічних значень. Вони і складають етнокультурну своєрідність фраземіки китайської та української мов.

Насамперед слід зазначити, що специфіка китайських фразем полягає в наповненні їхньої семантики символічними смислами. Це пояснюється тим, що китайські фраземи зазвичай містять концепти різних культурних кодів: кольоративи, фітоніми, зооніми, найменування природних об'єктів (явищ), назви чисел. Ці коди включають суму концептів, зміст яких зумовлений асоціаціями, сформованими й систематизованими китайським народом у певний історичний період розвитку його культури.

Когнітивно-культурологічне зіставлення засвідчило, що більшість китайських фразем, на відміну від українських, прийшли до китайської мови з буддизму, конфуціанства, шахового мистецтва, традиційної медицини, чимало – з класичної літератури. У формуванні ж національно-культурного ареалу української фраземіки важливу роль відіграло християнство. В інших мовах, наприклад, казахській, основний масив фразем належить до прислів'їв, приказок, казок, міфів, а також до Корану та історичних подій.

Потрібно відзначити особливу пристрасть китайців до образної мови. Це виражається в досить частому вживанні фразеологічних компонентів слів-кольоропозначень, що символізують певні уявлення, пов'язані зі сторонами світу, першоелементами і чеснотами. Зелений колір співвідноситься зі сходом, деревом і гуманністю. Жовтий колір – із центром, землею та довірою. Білий колір – із заходом, металом і справедливістю. Чорний колір – із північчю, водою і мудрістю. Червоний колір – із півднем, вогнем і ритуалом. 万紫千红 – багатоцвіття, строкатість весняних квітів: сади цвітуть; процвітанню справи, процвітанню і багатству підприємства (букв. – 10000 пурпурового і 1000 червоного). Це, мабуть, найяскравіший приклад того, як використовується в традиційній лінгвокультурі Китаю символіка червоного, що співвідноситься з процвітанням, успіхом, щастям.

Ченьюй, як і українські фраземи, тісно пов'язані з народними історіями, притчами, легендами. Прикладом цьому може слугувати вираз 拔苗助长 – виявляти надмірну старанність, губити справу своїм нетерпінням (букв. *тягти паростки, допомагаючи їм рости*). Уперше він трапляється

в Менцзи в діалозі між давньокитайським мудрецем Мен-цзи і його учнем Гун-Сунь Чоу. У міркуваннях про справедливість учитель наводить таку історію: У князівстві Сун один чоловік невпинно засмучувався, що сходи на його полі зростають занадто повільно. Одного разу він вирішив їм допомогти і почав тягнути паростки із землі. Втомлений, але задоволений він повернувся додому і розповів домашнім про свій спосіб прискорити ріст сходів. Його син, почувши про це, побіг на поле і побачив зів'ялі паростки. З української історії в мову прийшли такі фраземи, як *швед під Полтавою, або пан або пропав* тощо.

Ченьюй відбивають самобутню народну культуру Китаю. У стародавньому Китаї для приготування їжі використовували спеціальний металевий триніжок *дін*, цей ієрогліф увійшов у такі ченьюй, як 钟鸣鼎食 (букв. *їсти з триніжка під дзенькіт дзвону*) – «жити заможнo». Наприклад, характер уживання анімалістичного компонента у фраземах цих мов неоднаковий, в українській мові найчастіше вживаються назви тих тварин, ареалом проживання яких були райони розселення давніх слов'ян – ведмідь, ворона, вовк, лисиця, гусак. У китайській мові – журавель, черепаха, змія, тигр. А в казахській мові, наприклад, це такі анімалістичні компоненти, як собака, ведмідь, змія, баран, лисиця. Так, у китайській ментальності журавель вважається священним птахом, символом довголіття і популярності, що відобразилося в ченьюй 鹤发童颜 (букв. *журавлиного кольору волосся, обличчя немовляти*) – «молодо виглядати» (про літню людину).

Зазначимо, що той самий анімалістичний образ може викликати в мовній свідомості різних народів різні асоціації. Так, в українській мовній свідомості образ барана пов'язаний із дурістю: *дивитися як баран на нові ворота* – «здивовано, тупо, не розуміючи нічого; розгублено»; *як баран в аптеці* – «зовсім не розбиратися ні в чому» (Словник фразеологізмів української мови, 2008: 23). В інших мовах, як, наприклад, у китайській, баран символізує делікатність і крихкість: 羊入虎口 (букв. *баран потрапив тигру в пащу*) – «найнебезпечніше становище»; 羊入狼群 (букв. *баран у зграї вовків*) – «бути приреченим на загибель».

В українській і казахській ментальності лексема *свиня* в метафоричному вживанні містить негативні конотації: означає тупість, нахабство, невігластво. У китайській же мовній

картині світу свиня – символ щастя і благополуччя, тому китайцям так складно зрозуміти негативний сенс українського фразеологізму *підкласти свиню* – «підлаштовувати нишком якусь гидоту, неприємність»; *як свиня в барлозі* (пор.: *як свиня в дощ* – «зовсім не чепурний», *як свиня в хомуті* – «негарно, неадекватно») (Словник фразеологізмів української мови, 2008: 631). Носії китайської мовної свідомості дивуються, як може співвідноситися такий сприятливий символ із заподіянням кому-небудь неприємності.

Висновки. Отже, аналіз матеріалу переконує нас у тому, що національно-культурна специфіка фразеологізму зумовлюється як екстралінгвальними, так і власне мовними чинниками. Система образів, закріплених у фразеологізмі тієї чи тієї мови, нерозривно пов'язана з матеріальною, соціальною та духовною культурою даної мовної спільноти, а тому може свідчити про її культурно-національний досвід і традиції. Зазначимо, що, зіставляючи фразеологічні одиниці двох і більше мов, перш за все необхідно зіставляти їхнє значення, семний склад, сигніфікативно-денотативний і конотативний компоненти. Основною причиною різного членування об'єктивної дійсності в українській та китайській мовах є те, що певні предмети, явища мають більше значення для одного народу, ніж для іншого. Загалом же когнітивна лінгвокультурологія сприяє кращому розумінню особливостей мовних явищ, які вивчаються, дозволяє глибше опанувати семантичний простір мови, більш предметно уявляти своєрідність концептосфери кожної з досліджуваних мов.

ЛІТЕРАТУРА

Венжинович Н. Основні принципи зіставного вивчення фразеології різних мов. *Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Філологія. Вип. XV–XVIII*. Івано-Франківськ, 2007. С. 612–617.

Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психологнітивний та етнокультурний аспекти). Київ ; Черкаси : Брама, 2004. 276 с.

Словник фразеологізмів української мови / [Укл.: В. М. Білоноженко та ін.]. Київ : Наукова думка, 2008. 1104 с.

Alefirenko N. D. Phraseology in the Light of Modern Linguistic Paradigms. 2008. URL: https://books.google.com.ua/books/t/%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F_%D0%B2_%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5_%D1%81.html?id=tW0hAQAAMAJ&redir_esc=y

Arut'unova N. D. The Language and the World of Man. 1999. URL: https://books.google.com.ua/books/t/%D0%AF%D0%B7%D1%8B%D0%BA_%D0%B8_%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D1%87%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D0%B0.html?id=q1ovDwAAQBAJ&redir_esc=y

PHRASEMICS OF UKRAINIAN AND CHINESE LANGUAGES: A COGNITIVE-COMPARATIVE ASPECT

Evelina V. Boeva

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky», Odessa, Ukraine
e-mail: evelinaboeva4@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5966-0538>

SUMMARY

The article reveals cultural and national character of phrasemics of Chinese and Ukrainian languages as it is determined by both linguistic and extra linguistic factors. The relevance of the problem is related to the peculiarities of the structure of phraseological units and their meaning, which deeply reflect the national perception and understanding of the world by speakers of a particular culture, often leading to a lack of understanding of this specific character by speakers of other languages. The history of the development of linguistic typology highlights the necessity of using phraseological material to create the most comprehensive typological model of a language. The results of the research have revealed that the development of contemporary cognitive studies facilitate the process of investigating phrasemes taking into account the advanced researches in this field. This entails exploring them not solely as artifacts of national and cultural heritage but also as a valuable source for the cognitive processes understanding that leads to the phenomenon of phraseologization.

The aim of the present study is to identify the ethnocultural peculiarities of Ukrainian and Chinese phrases by analyzing their structural organization and determining the mechanism of semantic content in human discourse. Ethic and cultural peculiarity of Chinese phrases differs much from that of the Ukrainian language. It is determined by two factors structural and semantic. The first is connected with the symmetry of phrases. Symmetry and pronunciation have special position in Chinese phrasemics structure. The second factor is connected to deeper understanding of the conceptual sphere of both languages in focus.

Key words: *frazema, concept, semantic specificity, structural characteristics, phraseological characters.*

REFERENCES

Venzhinovich N. (2007). Osnovni pryntsypy zistavnogo vyvčennia frazeologii riznykh mov [The main principles of comparative study of phraseology in different languages]. *Visnyk Prykarpats'koho natsional'noho universytetu im. V. Stefanyka. Filolohiia. Vyp. XV–XVIII*. Ivano-Frankivs'k, pp. 612–617 [in Ukrainian].

Selivanova O. (2004). Narysy z ukrains'koi frazeologii (psykhokognityvnyi ta etnokul'turnyi aspekty) [Essays on Ukrainian phraseology (psycho-linguistic and ethnocultural aspects)]. Kyiv ; Cherkasy : Brama [in Ukrainian].

Slovnyk frazeolohizmiv ukrains'koi movy (2008). [Dictionary of Ukrainian phraseological units] / [Ukl.: V. M. Bilonozenko ta in.]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].

Alefirenko N. D. (2008). Phraseology in the Light of Modern Linguistic Paradigms. 2008. URL: https://books.google.com.ua/books/t/%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F_%D0%B2_%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5_%D1%81.html?id=tW0hAQAAAJ&redir_esc=y

Arut'unova N. D. (1999). The Language and the World of Man. 1999. URL: https://books.google.com.ua/books/t/%D0%AF%D0%B7%D1%8B%D0%BA_%D0%B8_%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D1%87%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D0%B0.html?id=q1ovDwAAQBAJ&redir_esc=y

Стаття надійшла до редакції 24.04.2024

УДК 811.111'373.2

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38.6>

МІФОЛОГІЧНІ ІМЕНА ТА НАЗВИ В АНГЛОМОВНИХ ФІЛЬМОНІМАХ

Ольга О. Васильєва

кандидат філологічних наук, доцент кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

Одеса, Україна

e-mail: olga_vasylyeva@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8077-3529>

Дарія Бичкова

студентка IV курсу факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
Одеса, Україна

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено вивченню ролі та впливу міфологічних імен у заголовках англomовних фільмів на сприйняття та розуміння контенту аудиторією. Проаналізовано важливість міфологічних імен та їхній плив на культурний контекст. Вивчено способи впливу міфологічних елементів на масову культуру. Досліджено актуальні тенденції в переосмисленні міфологічних імен у сучасних кінематографічних творах. Міфологічні імена становлять важливу частину культур різних народів. Вони відображають унікальну міфологію, традиції та цінності цих народів. Міфологічні імена в англomовних фільмах використовуються для створення атмосфери, транслювання ідей та залучення уваги аудиторії. У цьому контексті можна виділити кілька видів міфологічних імен, таких як імена богів і богинь, героїв і героїнь, чудовиськ (істот загалом), а також місць і об'єктів. Аналіз використання міфологічних імен у заголовках фільмів розкриває їхню різноманітність і важливість у створенні атмосфери та вираженні ідей. Сучасні тенденції переосмислення міфологічних імен втілюються у незвичайних контекстах, поєднуються з сучасними елементами та розширюють своє значення. По-перше, вони можуть сприяти популяризації

міфології серед сучасної аудиторії. По-друге, ці тенденції можуть сприяти розвитку нових форм міфології, оскільки коли міфологічні імена поєднуються з сучасними елементами, вони можуть створювати нові міфологічні мікси, які відображають цінності та проблеми сучасного суспільства. По-третє, ці тенденції можуть призвести до більш різноманітних та інклюзивних образів у масовій культурі: коли міфологічні імена присвоюються персонажам із різних культур, це може допомогти показати, що міфологія є частиною різних культур і що вона може бути використана для створення різноманітних та інклюзивних образів. Міфологічні імена виявляються не лише поглибленим шаром культурної спадщини, але й ключовим інструментом для створення захопливих наративів, здатних вразити та залишити слід у світі сучасної масової культури.

***Ключові слова:** ономастика, онім, міфонім, назви фільмів, заголовок.*

Вступ. Назва фільму є його візитною карткою, що представляє кіно глядачу. Саме за назвою глядач робить перше судження про фільм, може зрозуміти жанр фільму та створити певне уявлення про його сюжет. Цікава, влучна назва може заінтригувати та змусити глядача обрати той чи той фільм, саме тому заголовку фільму приділяється неабияка увага. Фільмонім є сполучним елементом між сюжетною лінією фільму, його головною ідеєю та глядачем; він представляє ситуацію, що змальовується у фільмі. З урахуванням поширеності міфологічних елементів у сучасних кіношедеврах та їхнього впливу на глядачів тема статті є **актуальною** для вивчення в контексті визначення нових шляхів та тенденцій у створенні та сприйнятті фільмів.

Метою дослідження є вивчення ролі міфологічних імен у заголовках англомовних фільмів та їхнього впливу на сприйняття та розуміння контенту аудиторією.

Об'єкт дослідження – міфологічні імена, які використовуються в англомовних назвах фільмів. Дослідження охоплює широкий спектр фільмів різних жанрів, періодів та рівнів популярності. **Предмет** дослідження – переосмислення та сучасна інтерпретація міфологічних імен у заголовках англомовних фільмів. Аналізуються способи використання цих імен, їхній унесок у створення художнього образу фільму та взаємодія з аудиторією. **Матеріал** дослідження – 100 англомовних фільмонімів, дібраних за ступенем частотності використання в друкованих та електронних ЗМІ.

Результати та дискусія. Фільмоніми (власні назви фільмів) становлять частину контенту ігрових і неігрових кіно-, теле- та мультфільмів, а також серіалів, телевізійних програм, шоу та радіопрограм. Фільмоніми викликають значну зацікавленість у дослідників, які багатовекторно вивчають різномовні власні назви переважно кінофільмів різних жанрів; вони унікальні, оскільки кожен фільм має свою власну назву, яка часто є важливою складовою його ідентичності. Назва фільму може визначати його жанр, тематику або ключові аспекти сюжету. Доволі добре досліджено власні назви кінофільмів – фільмоніми, різними аспектами буття яких опікувалися О. Книш, В. Горшкова, І. Воронцова, Н. Ткаченко, О. Руфова та ін. Фільмоніми виконують такі функції: *комунікативну*, бо комунікативне значення фільмоніма перетворює його на висловлювання в комунікативній ситуації між відправником-адресантом й глядачем-адресатом; *референційну*, яка уможливує ідентифікацію об'єкта; *інформаційно-прогностичну*, яка маркує певний ступінь готовності адресата вловити інтенцію адресанта; *естетичну*, завдяки функціонуванню фільмонімів як виразників естетичних поглядів авторів. Можна зазначити домінуючу інформативну функцію, яка виконує подвійну роль, бо, з одного боку, інформує аудиторію про зміст фільму, а з іншого, спонукає її до того, щоби подивитися цей фільм. Тобто інформативна функція фільмонімів охоплює функцію привертання уваги (або рекламу), а також функцію впливу (або прагматичну). Перша не є самостійною через велику кількість екстралінгвальних факторів (імена акторів, режисера, кіностудії тощо), що сприяють рекламі фільму. Друга зі зазначених функцій взагалі реалізується досить неінтенсивно: завдяки лаконічності фільмонімів їх інтелектуальний та емоційний вплив є обмеженим. Оскільки фільм може розглядатися як аудіально-медійний текст, а його назва стає тотожною заголовку і є невід'ємним компонентом структури тексту, то відповідно він виконує функції *номіна- тивну*, *інформативну*, *рекламну* й *зображально-декоративну*, причому провідною є рекламна функція, тобто звернення до адресата й провокація його запланованої реакції.

Фільмоніми допомагають ідентифікувати конкретний фільм у розмові або на письмі. Вони використовуються для

звернень до фільмів у різних контекстах, включаючи обговорення, рецензії, рекламу та критику. Назви фільмів часто відображають творчий процес їх створення, а також можуть бути запозичені з діалогу, книги, пісні або метафори, що відображають головну ідею або настрої фільму. Фільмоніми – важлива складовою маркетингової стратегії фільму. Цікава назва може привернути увагу глядачів і зробити фільм більш привабливим для перегляду. Деякі фільмоніми стають частиною культурної спадщини, будучи популярними цитатами або символами, а тому їх можна використовувати для виявлення певних культурних аспектів певного часу, місця або суспільства.

Отже, фільмоніми – важливі елементи кінематографічної культури, які відображають індивідуальність кожного фільму і відіграють ключову роль у сприйнятті його глядачами.

Міфологічні імена становлять важливу частину культур різних народів. Вони відображають унікальну міфологію, традиції та цінності цих народів. Імена богів, героїв та інших міфологічних персонажів часто мають глибоке значення (Українська, 2002: 23). Вони можуть символізувати певні якості, риси характеру або життєві шляхи. Наприклад, ім'я Геракл означає «Славетний завдяки Гері», а ім'я Аполлон – «Той, хто несе світло». Міфологічні імена можуть також мати магічну силу. Вважалося, що вони можуть захистити людину від зла, принести удачу або допомогти в досягненні певних цілей. У сучасному світі міфологічні імена залишаються популярними. Вони часто використовуються в літературі, мистецтві, кіно та інших сферах культури. Міфологічні імена містять елементи світогляду, вірувань та цінностей людей, які їх створили. Вони дають нам можливість краще зрозуміти культуру відповідних народів, транслюють певні ідеї та цінності. Міфологічні імена часто пов'язані з певною атмосферою та настроєм. Вони можуть нагадувати нам про певні історії, міфи або легенди, а також створюють певну атмосферу та настрої у літературі, мистецтві, кіно та інших ділянках культури.

Міфологія – це сукупність традиційних усних і письмових оповідань, які пояснюють походження світу, природу людини та її місце в ньому. Міфи часто містять образи богів, героїв, чудовиськ та інших фантастичних персонажів. Масова

культура охоплює явища, що генеруються та поширюються через масові засоби комунікації, такі як кіно, музика, телебачення, література та інші. Міфологічні елементи активно використовуються в масовій культурі для створення атмосфери, трансляції ідей та цінностей, а також залучення уваги аудиторії. Прикладами можуть слугувати або фільми та телесеріали, де трапляються міфологічні герої, використовується музика з міфологічними мотивами, або літературні твори, де фантастичні персонажі мають міфологічні корені. Ці елементи також активно використовуються у відеоіграх, де вони допомагають створювати захоплюючі історії та збагачувати геймплей. Міфологічні елементи залишаються актуальними в масовій культурі, викликаючи інтерес та надихаючи створення нових творів. Ця взаємодія міфологічних елементів із сучасною масовою культурою породжує цікавий феномен, який постійно еволюціонує. У фільмах, книгах та іграх набуваемо не лише переосмислення класичних міфів, а й формування нових, які адаптовані до сучасного світогляду.

Одним із яскравих прикладів є використання міфологічних образів у науковій фантастиці, де створюються альтернативні реалії та нові персонажі. Це не лише розвиває творчість і фантазію, але й дає змогу глядачу, читачу чи гравцю зануритися в унікальний світ, де традиційні міфи переплітаються з інноваціями. З іншого боку, важливо враховувати, що сучасні творці часто використовують міфологію як засіб вираження соціокультурних та політичних ідей. Вони можуть по-новому тлумачити старі міфи, використовувати їх для критики суспільства або підкреслення актуальних проблем.

У світі масової культури міфологічні елементи стають своєрідними ключами до розуміння глибинних підтекстів і трансформуються у мову, яку розуміє сучасне суспільство. Цей поєднаний вплив традицій та новаторства сприяє формуванню унікального образу масової культури, яка не лише розважає, а й відображає динаміку сучасного світу. Міфологічні імена в англійських фільмах використовуються для створення атмосфери, передачі ідей та залучення уваги аудиторії. У цьому контексті можна виділити кілька видів міфологічних імен, таких як імена богів і богинь, героїв

і героїнь, чудовиськ (істот загалом), а також місць і об'єктів. Приклади використання таких імен у фільмах розкривають широкий спектр міфологічних образів. Наприклад, фільм «Hercules» (2014) висвітлює міфологічного героя Геракла, а «Wonder Woman» (2017) – міфологічну богиню Діану. Також імена можуть належати героям і героїням: «Orpheus» (1950), «Hercules» (1958), «Antigone» (1961), «Electra» (1962), «Jason and the Argonauts» (1963), «Cleopatra» (1963), «Medea» (1969), «Perseus (Clash of the Titans)» (1981), «Hercules: The Legendary Journeys» (1995–1999 TV Series), «Xena: Warrior Princess» (1995–2001 TV Series), «The Odyssey» (1997), «Helen of Troy» (2003), «Percy Jackson & the Olympians: The Lightning Thief» (2010); чудовиськам: «The Gorgon» (1964), «Dracula: Prince of Darkness» (1966), «The Mummy» (1999), «The Kraken» (2010), «Leprechaun: Origins» (2014); місцям і об'єктам, як у «The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe» (2005), «Troy: Fall of the City» (2018). Ці міфоніми виконують важливі функції, визначаючи атмосферу та настрій фільму, транслюючи певні ідеї та цінності, а також привертаючи увагу глядача своєю запам'ятовуваністю. Вони стають ключами до розуміння глибинних підтекстів та розвитку сюжету, що відображає вплив міфології на створення фільмів у сучасній культурі (Hsiao-Chun, 2016: 135).

Міфологічні імена в заголовках англomовних фільмів мають як позитивні, так і негативні аспекти, а саме – факт їхнього використання. Позитивні сторони полягають у здатності міфологічних імен створювати відповідну атмосферу та настрій для жанру фільму. Наприклад, ім'я *Геракл* асоціюється із силою та пригодами, що ідеально підходить для фентезі. Вони також можуть транслювати певні ідеї та цінності, надаючи фільму глибший сенс. Яскраві міфологічні імена сприяють привертанню уваги аудиторії (Susan, 2002: 70). З іншого боку, негативні аспекти включають ускладнене розуміння фільму через незнайомість аудиторії з міфологічними іменами. Використовуючи міфологічні імена, можна досягти ефективного створення захопливих та неповторних назв фільмів. Наведемо приклади міфологічних імен в англomовних назвах фільмів: «Troy» – це епічний фільм, який має

в основі гомерівський епос «Іліада» й розповідає про війну між греками та троянцями. Назва походить від назви легендарного міста *Троя*, де відбувалися події епосу; «Hercules» — це пригодницький фільм, заснований на міфах про подвиги Геракла — сильного героя давньогрецької міфології, який здійснює численні подвиги; «Perseus» — це фільм, який заснований на грецькій міфології про Персея — героя, який виступає проти чудовиська Медузи та інших страшних загроз; «Jason and the Argonauts» — це класичний фільм, побудований на міфах про Ясона — героя, який відправляється на пошуки золотого руна разом із командою аргонавтів; «Odysseus» — фільм, заснований на міфологічних сюжетах про пригоди Одиссея, тобто головного героя однойменного епосу Гомера «Одіссея». Ці приклади демонструють, як міфологічні персонажі та історії стають основою для англomовних назв фільмів, надаючи їм глибину та інтригу.

Ономастика — наука про власні імена, яка вивчає всі аспекти цих імен, включаючи історію, походження, структуру, значення та особливості їх використання. У заголовках англійських фільмів ми можемо спостерігати застосування міфологічних імен як приклад ономастики в масовій культурі. Функція ономастики в цьому випадку полягає в тому, щоби привернути увагу аудиторії, викликати асоціації та передати основну ідею фільму. Міфологічні імена виявляються ефективними засобами для досягнення цих цілей. Їхня яскравість, запам'ятовуваність та глибоке значення допомагають викликати емоції й асоціації у глядача, що сприяє кращому розумінню фільму. Проте використання міфологічних імен у заголовках фільмів може також мати негативні наслідки. Це може становити труднощі для розуміння фільму аудиторією, яка не володіє знанням міфології. Крім того, використання загальних міфологічних імен може призвести до плутанини.

Отже, при використанні міфологічних імен у заголовках фільмів важливо розглядати їх у контексті особливостей та можливих наслідків щодо створення найбільш ефективного враження в аудиторії.

У сучасних англomовних фільмах виявляється тенденція до переосмислення міфологічних імен та метафоричних назв. Ця

тенденція виявляється через використання таких імен у незвичайних контекстах, наприклад, у фільмі «The Shape of Water» (2017), де головна героїня закохується в амфібію під ім'ям Амфібіус, що символізує незвичайність персонажа. Також міфологічні імена поєднуються із сучасними елементами, як у фільмі «Thor» (2011), де бог давньогерманської міфології *Тор* живе в сучасному Нью-Йорку, що додає актуальності традиційним іменам. Розширення значення міфологічних імен виявляється у фільмі «Wonder Woman» (2017), де грецька богиня Діана вирушає в сучасний світ, щоби боротися за справедливість. Тут ім'я Діана, зберігаючи традиційне значення, розширюється, включаючи ідеї сили, справедливості та рівності.

Ці тенденції відображають новий підхід до міфології в сучасному суспільстві, де вона розглядається як джерело нових ідей та образів. Використання міфологічних імен у незвичайних контекстах, поєднання їх із сучасними елементами та розширення їхнього значення дає змогу створювати фільми, цікаві й актуальні для сучасної аудиторії.

Сучасні тенденції переосмислення міфологічних імен в англійських фільмах мають ряд потенційних наслідків.

По-перше, вони можуть сприяти популяризації міфології серед сучасної аудиторії, адже міфологічні імена викликають інтерес до міфологічних історій та персонажів, що призводить до того, що люди дізнаються більше про міфологію і починають цінувати її як важливе джерело культурного спадку (Nurcan, 2017: 156).

По-друге, ці тенденції можуть сприяти розвитку нових форм міфології. Коли міфологічні імена поєднуються з елементами сучасної культури, вони можуть створювати нові міфологічні мікси, які відображають цінності та проблеми сучасного суспільства, що призводить до створення нових міфів, які будуть актуальними для сучасної аудиторії.

По-третє, ці тенденції можуть призвести до виникнення більш різноманітних та інклюзивних образів у масовій культурі. Коли міфологічні імена присвоюються персонажам із різних культур, це допомагає показати, що міфологія є частиною різних культур і що вона може бути використана для створення різноманітних і інклюзивних образів.

Звичайно, ці тенденції також мають потенційні ризики. Наприклад, вони можуть призвести до того, що міфологія буде сприйнята як щось поверхневе або комерційне, чи міфологічні імена будуть використані для створення стереотипних або негативних образів. Важливо, щоби творці фільмів, які використовують міфологічні імена, усвідомлювали ці ризики і використовували міфологію відповідним способом. Міфологічні імена виявляються важливою складовою культури різних народів, відображаючи унікальну міфологію, традиції та цінності. Назви богів, героїв та інших міфологічних постатей несуть глибоке значення, символізуючи риси характеру чи життєві шляхи. Ці імена не лише транслюють ідеї та цінності, але й можуть мати магічну силу, захищаючи від зла та приносячи вдачу.

У сучасному світі міфологічні імена залишаються актуальними, оскільки використовуються в літературі, мистецтві та кіно. Вони створюють атмосферу, транслюють ідеї та привертають увагу аудиторії своєю запам'ятовуваністю. Зокрема, в англомовних фільмах використання міфологічних імен стає ефективним інструментом для створення захопливих і сучасних історій. Аналіз використання міфологічних імен у заголовках фільмів розкриває їхню різноманітність і важливість у створенні атмосфери та вираженні ідей. Відзначаються сучасні тенденції переосмислення міфологічних імен, коли вони відтворюються в незвичайних контекстах, поєднуються з новітніми елементами культури та розширюють своє значення. Функціонування міфонімів у англомовних назвах фільмів відображає різноманітні аспекти культурного та мистецького спадку, адже вони можуть відтворювати культурні асоціації, що мають значення для широкої аудиторії. Наприклад, назви з грецької або римської міфології можуть викликати асоціації з сюжетами, персонажами або концепціями, які знайомі багатьом глядачам. Вони додають загадковості та інтриги до фільму, зацікавлюючи аудиторію темою та змістом. Міфологічні назви можуть створювати естетичне враження та привертати увагу до фільму через їхню витонченість, звучання або асоціації; вони поетичні, загадкові чи символічні, що робить їх привабливими для глядачів. Вони

також стимулюють дискусії та різні інтерпретації фільму, оскільки можуть мати різноманітні значення й асоціації в різних людей, що збагачує досвід перегляду фільму та сприяє його більш глибокому розумінню.

Висновки. Отже, міфологічні імена та назви в англомовних фільмонаімах виконують різні функції, які сприяють їхньому естетичному та інтелектуальному сприйняттю, а також сприяють комунікації та розумінню їхнього змісту. Вони становлять не лише поглиблений шар культурної спадщини, але і ключовий інструмент створення захопливих наративів, що здатні вразити глядача та залишити відбиток у світі сучасної масової культури.

Перспектива дослідження полягає в здійсненні структурної та лексико-семантичної класифікації назв англомовних кінофільмів у лінгвокультурологічному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

Українська міфологія / [упор. В. П. Войтович]. Київ : Український письменник, 2002. 462 с.

Hsiao-Chun T. The Use of Mythological Names in Contemporary Hollywood Films: A Case Study of the 2000s. *Journal of Language and Literature*. 2016. Vol. 5, № 2. P. 133–148.

Susan V. Mythological Names in Film Titles: An Analysis of Their Meaning and Effect. *Journal of Popular Film and Television*. 2002. Vol. 30, №2. P. 69–75.

Nurcan Y. The Use of Mythological Names in Film Titles: A Study of Their Meaning and Effect. *Journal of Language and Literature*. 2017. Vol. 6, № 2. P. 145–158.

MYTHOLOGICAL NAMES IN ENGLISH FILMONYMS

Olga O. Vasylieva

PhD in Linguistics, Associate Professor of English Grammar Department,
Odesa Mechnikov National University,
Odesa, Ukraine

e-mail: olga_vasylyeva@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8077-3529>

Daria Bychkova

fourth year student of the Faculty of Romance and Germanic Philology,
Odesa, Ukraine

SUMMARY

The article is devoted to the study of the role and influence of mythological names in the titles of English films on the audience's perception and understanding of the content. The importance and influence of mythological names on the cultural context are analysed. The ways in which mythological elements influence mass culture are studied. The current trends in the reinterpretation of mythological names in contemporary cinematic works are investigated. Mythological names are an important part of the cultures of different nations. They reflect the unique mythology, traditions and values of these peoples. Mythological names in English films are used to create an atmosphere, convey ideas and attract the audience's attention. In this context, several types of mythological names can be distinguished, such as the names of gods and goddesses, heroes and heroines, monsters and creatures, and places and objects. The analysis of the use of mythological names in film titles reveals their diversity and importance in creating special atmosphere and expressing ideas. Modern trends in the reinterpretation of mythological names are reproduced in unusual contexts, combined with modern elements and expand their meaning: firstly, they can contribute to the popularisation of mythology among modern audiences; secondly, these trends can contribute to the development of new forms of mythology, when mythological names are combined with modern elements, they can create new mythological mixes that reflect the values and problems of modern society; thirdly, these trends can lead to more diverse and inclusive images in popular culture. When mythological names are assigned to characters from different cultures, it can help to show that mythology is part of different cultures and that it can be used to create diverse and inclusive images. Mythological names turn out to be not only an in-depth layer of cultural heritage, but also a key tool for creating engaging narratives that can impress and leave a mark in the world of contemporary mass culture.

Key words: *onomastics, onym, mythonym, filmonym, title.*

REFERENCES

- Ukrains'ka mifologia (2002). Upor. V. P. Voitovych [Ukrainian mythology]. Kyiv : Ukrains'kyi pys'mennyk.
- Hsiao-Chun T. (2016). The Use of Mythological Names in Contemporary Hollywood Films: A Case Study of the 2000s. *Journal of Language and Literature*, 5, №2, pp. 133–148.
- Susan V. (2002). Mythological Names in Film Titles: An Analysis of Their Meaning and Effect. *Journal of Popular Film and Television*, 30, №2, pp. 69–75.
- Nurcan Y. (2017). The Use of Mythological Names in Film Titles: A Study of Their Meaning and Effect. *Journal of Language and Literature*, 6, № 2, pp. 145–158.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2024

УДК 82.0:811.111'255.4=161.2

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38.7>

ТЕКСТОВО-ПЕРІТЕКСТУАЛЬНІ КОРЕЛЯЦІЇ У СТРУКТУРІ ПЕРЕКЛАДЕНОГО ВИДАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ «ТЕОРІЯ БРЕХНІ» ПОЛА ЕКМАНА)

Юрій М. Вітяк

аспірант, асистент кафедри теорії і практики перекладу
Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка,
Тернопіль, Україна

e-mail: vitiakyurii@tnpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-5402-9589>

АНОТАЦІЯ

У науковій розвідці розглядається зв'язок перекладеного тексту із перітекстуальними жанрами в українськомовній версії науково-популярного видання Пола Екмана «Теорія Брехні». У фокусі дослідження перебувають мікрожанри, розташовані у препозиції стосовно основного тексту (присвята, сентенції, подяка, слово редактора) та в постпозиції (алфавітний покажчик, додаток, список використаної літератури). Перітекстуальні репрезентації вивчені з погляду їхньої співвіднесеності та впливу на читачку рецепцію. Особливу увагу приділено експліцитному зв'язку між доволатекстовими надбудовами, що простежено на прикладі постаті Ервінга Гоффмана, яка фігурує у присвяті, рубриці із цитатами та подяці видання. Акцентується на складності аналізу паратексту як явища, що має різнорідну природу та потребує ретельного студіювання.

У статті висвітлено багатоаспектну концепцію «байдингсу» Кіта Гарві, що з-поміж іншого передбачає інтерацію основного тексту і складових перітекстуального простору. На основі зіставлення оригіналу та тексту цільової мови виявлено певні видозміни елементів перітекстуальних форм, зумовлених особливостями перекладацького відтворення, баченням та інтерпретаціями. Чільне місце відведено двом типам коментарів, наявним у виданні, що створені автором та редактором українського перекладу книги, які взаємодіють із текстом і перітекстом (коментують ілюстративний матеріал).

Завдяки аналізу візуальних наративів книжкових обкладинок оригінального видання та перекладеної версії шляхом порівняння конфігурації тексту, кольорової гами та загальної невербальної репрезентації розкрито докорінні зміни, яких зазнають візуальні елементи при виданні українською. Підкреслено роль психологічних маніпуляцій, спрямованих на споживацьку свідомість, яка залишається спільною для обох версій обкладинок. Результати дослідження сприяють кращому розумінню впливу перітекстуальних елементів на сприйняття та інтерпретацію тексту, а також важливості адаптації обкладинки до цільової аудиторії та культурних контекстів.

Ключові слова: *перітекстуальний простір, коментар, паратекст, переклад, цільова мова, візуальний наратив, реципієнт.*

Вступ. Іntenсивний поступ перекладознавства каталізує появу наукових студій, присвячених поглибленому вивченню твору у структурі видання. Дослідження взаємодії тексту з елементами доволатекстового (перітекстуального) простору поглиблює розуміння авторських інтенцій, редакторських методик, перекладацьких алгоритмів, видавничих імперативів.

Перітекстуальний аспект двокомпонентного поняття паратексту, що передбачає також характеристику епітекстуальної складової (дискурсу про видання за межами книги, зокрема інтерв'ю з автором чи перекладачем, рецензії, статті, анонси видання, плакати тощо), залишається малодослідженим, а тому й **актуальним** у вітчизняному перекладознавстві, особливо з погляду кореляції та взаємовпливу текстових надбудов, що загалом мають модусний характер і можуть зазнавати елімінації з перевиданнями оригіналу, появою перекладу чи ретрансляціями, або ж з'являтися на цих етапах.

Мета пропонованої наукової розвідки полягає в тому, щоби проаналізувати особливості перітекстуального простору в українськомовному перекладі книги «Теорія брехні» Пола Екмана і на основі власних спостережень розкрити важливість співвіднесеності перітекстуальних компонентів із текстом та між собою. Подана публікація передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) розглянути структурно-семантичну організацію перітекстуальних форм; 2) виявити перітекстуальні модифікації тексту в перекладі та їхній вплив на декодування авторської інтенції.

Матеріали та методи дослідження. Теоретико-методичні засади паратексту, на які спирається наша студія, закладено французьким літературознавцем Ж. Женеттом (Genette, 1997). Дослідницьку традицію в цьому ключі продовжили Е. Графтон (Grafton, 1997), Р. Максі (Macksey, 1997), та ін. Вивченню паратексту в площині перекладу присвячені праці К. Батчелор (Batchelor, 2018), Р. Ватса (Watts, 2000), У. Ковали (Koval, 1996), С. Тахір-Гюрчалаж (Tahir Gьzзаğlar, 2002).

Роль паратекстуальних фреймів у непрямому перекладі художньої прози розглянуто Б. Плющ (з артикуляцією панівного значення саме перітексту) (Плющ, 2017), специфіку структури паратексту та епітексту окреслено М. Сокол (Сокол, 2009), маркерний функціонал паратексту (зокрема, епіграфа, що належить до перітекстуальних репрезентат) у процесі декодування тексту резюмовано у праці Н. Писаренко (Писаренко, 2010).

Методи. Студіювання матеріалу проведено завдяки використанню загальнонаукових методів *аналізу* (його спрямовано на широкий спектр перітекстуальних складових), *синтезу* (для поєднання результатів розбору текстових надбудов) та *індукції* (для узагальнення знань про жанрові репрезентації перітекстуального поля у перекладених виданнях). Окрім того, застосовано лінгвістичні методи, серед яких *зіставний* (для порівняння вербальних та невербальних наративів оригіналу та перекладу) і *функційний* (з метою окреслення ролі перітекстуальних форм та їхніх модифікацій в українськомовній версії видання).

Результати та дискусія. Дослідження перітексту, себто вербальних і невербальних аспектів, що становлять частину книги і не належать до основного тексту, вимагає особливої уваги. На думку У. Ковали, проблема, як і перевага паратексту (який включає, окрім перітексту, епітекстуальну складову, інакше кажучи, дискурс про твір в оригіналі та перекладах — усі згадки і відсилки про видання, що перебувають за межами книги), зумовлені його вкрай різномірною природою (Koval, 1996: 143). Таке формулювання, на наш погляд, можна застосувати і стосовно суто перітекстуальних репрезентацій (обкладинок, коментарів, присвят, передмов, цитат, анотацій тощо).

Текстові надбудови наділені автономним статусом, однак їх не слід трактувати як інертні субстанції, а як такі, що схильні до інтеракції. Вивчення амальгами форм перітекстуальної площини необхідно розглядати як засадничу перекладознавчу необхідність осягнути текстовий вимір, передумови його створення, часто засвоюючи герменевтичний досвід поліграфічних агентів (редакторів, видавців) або переймаючи авторську/перекладацьку перспективу.

Єдність та взаємовплив різних складових книги, текстових і паратекстуальних, Кіт Гарві характеризує терміном «байндингс» (себто «зв'язка», «зв'язування»), який: *«...використовується тут для позначення матеріальних і контекстуальних чинників, які циркулюють і об'єднують (тобто «зв'язують») (i) елементи обкладинки та сам текст перекладу; (ii) обкладинку та сприйняття цільової аудиторії; (iii) книгу в цілому (обкладинка і текст) і культуру-реципієнта»* (Harvey, 2003: 50).

Байндингс, інакше мовлячи, є особливим типом співвіднесеності тексту, паратексту, рецептивної естетики та культурного перекладу.

Перітекстуальний простір українськомовного видання «Теорії брехні» Пола Екмана представлено низкою традиційних доволатекстових форм, що сприяють глибшому розумінню твору та виконують навігаційну роль при читанні. Сюди належать елементи довідково-пояснювального апарату видання (Жадько, 2012: 15): анотація, передмова (розміщена під заголовком «Від редактора українського видання») (Екман, 2014: 8), передне слово (ототожнюється з першим розділом) (Екман, 2014: 9), коментарі, а також складові довідково-пошукового апарату видання (зміст) (Екман, 2014: 2-4), колонтитули, алфавітний покажчик (Екман, 2014: 317-320) і службова частина книги (випускні дані, назва видання, класифікаційний індекс тощо) (Екман, 2014). Серед інших перітекстуальних репрезентацій виокремимо присвяту, сентенції, подяку, довідку про автора, ілюстрації, графіки, додатки.

Слушно зауважити, що низка перітекстуальних форм «Теорії брехні» співдіє, а не лише перебуває в реляційній парадигмі із самим текстом, скажімо, постать Ервінга Гоффмана (пер. прізвища Ю. Гордієнка, перекладача книги) зазначена

у присвяті («... пам'яті Ервінга Гоффмана, близького друга і колеги...» (Екман, 2014: 5), а також у рубриці з цитатами, розташованій на наступній сторінці («Коли ситуація виглядає саме такою, якою вона здається, ймовірно, її було сфальсифіковано; коли підробка видається надто очевидною, найбільш вірогідним є те, що насправді зовсім нічого не було підроблено». Ервінг Гоффман (*Erving Goffman*), *Strategic Interaction*; Екман, 2014: 6). Звернення до зазначеної постаті засвідчено і в розділі «Подяка» («Багато з ідей цієї книги я обговорював з Ервінгом Гоффманом (*Erving Goffman*), який також цікавиться дослідженнями брехні. І хоча наші підходи до цієї теми були абсолютно протилежними, це аж ніяк не заважало продуктивній співпраці. Його коментарі були б дуже важливими для мене, проте він помер настільки несподівано, що я навіть не встиг вислати йому рукопис»; Екман, 2014: 7). Таким чином паратекстуальна тріада «присвята-цитата-подяка» демонструє взаємозалежність лімінальних ділянок книги, розкриваючи не безпосередньо зміст видання, а вагомість позатекстових чинників (агентів), які стали каталізатором появи твору, вплинувши на його ідейну кристалізацію.

За аналогію простежуємо співвідношення присвяти («... також моїй дружині, першому читачу та критику, Мері Енн Мейсон» (Екман, 2014: 5) і подяки, де зазначене ім'я дружини: «Моя дружина Мері Енн Мейсон (*Mary Ann Mason*) була першим читачем і уважним критиком» (Екман, 2014: 7). Слід відзначити, що предмет подяки автора відтворено з певними смисловими втратами, порівняймо: «*My wife, Mary Ann Mason, my first reader, was patient and constructively critical*» (Екман, 1992: 12). В українському варіанті книги точно не передано такі компоненти речення: «*patient and constructively critical*», які декларують, що письменник цінує терплячість і послідовну (конструктивну) критику своєї дружини.

Приділяючи увагу розбору присвяти, мусимо наголосити, що вона постає у видозміненому вигляді в українській репрезентації через вплив перекладацьких візій та інтерпретацій: «...*and for my wife, Mary Ann Mason, Critic and Confidante*» (Екман, 1992: 6). Лексична одиниця «*confidante*» (іменник жіночого роду, на противагу якому «*confidant*» – іменник чоловічого

роду) позначає «*a person that you trust and who you talk to about private or secret things*» (Hornby, 2000: 257) (дослівно «людину, якій ви довіряєте і з якою розмовляєте про особисті або потайні речі»), себто «повірницю» («людину, що користується особливим довір'ям, якій звіряють таємниці, плани і т. ін.» (Бусел, 2005: 998). Ця частина речення оригіналу передана українською таким сегментом «була першим читачем» (Екман, 2014: 5), що трактується нами як нерелевантна заміна.

Трансформації, вжиті під час відтворення титулу видання, перешкоджають розумінню паратекстуальної співвіднесеності присвяти і подяки з назвою книги. Так, англomовна версія «*Telling Lies. Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage*» (Екман, 1992) окреслює три проєкції ідейного охоплення твору: 1) *marketplace* — ринок; 2) *politics* — політика; 3) *marriage* — шлюб. Саме на них розповсюджуються техніки виявлення обману, що є наскрізною темою. В українському перекладі концепти назви видання подані з іншого ракурсу, а саме: 1) *marketplace* — бізнес; 2) *politics* — політика; 3) *marriage* — приватне життя. Якщо «ринок» і «бізнес» можна розглядати як контекстуальні синоніми, то аксіологічні параметри концептів «*приватне життя*» і «шлюб» нетотожні, адже перша складова має різнорідний характер, широкий спектр альтернатив, що можуть категорично заперечувати другу компоненту. Застосування генералізації для відтворення «*marriage*» в українському перекладі, як нам видається, має маркетингове підґрунтя, зумовлене спробою залучити ширше коло покупців, однак такий акт ускладнює рецепцію градаційної природи конкретного соціального наративу, в якому автор взаємодіє з читачем (до межі основного викладу твору), спершу анонсує розмову про специфіку шлюбу (у назві), тоді про важливість дружини в процесі створення видання (у присвяті), що підсилює в самій подяці.

Натомість, виразну паратекстуальну інтеракцію простежимо на прикладі слова редактора («Від редактора українського видання»; Екман, 2014: 8) і коментарів. Цей зв'язок експліцитний: «На сторінках книги читач зустрічатиме піктограми, які позначають: коментар автора книжки з посиланням

на періоджерела. Коментар редактора українського перекладу з поясненням історичного контексту і фотографіями, що ілюструють відповідні події та дійових осіб» (Екман, 2014: 8). В українському виданні, як уже зрозуміло із поданої цитати, наявні два типи піктограм, що вказують на джерело інформування чи екплікації певних сегментів тексту, або ж паратексту (фото). Мусимо додати, що модусний стосовно книги жанр «слово редактора» пояснює в цьому разі також і відмінність фактів, що увиразнюється при зіставленні оригіналу і перекладу: «В цьому першому українському перекладі було виправлено кілька незначних помилок в іменах і датах, а також вихідних даних для наукових публікацій автора та його колег» (Екман, 2014: 8).

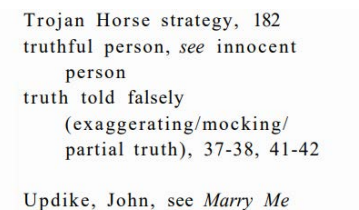
У «Теорії брехні» елементи речення, до яких створені коментарі, не мають умовних позначень (астериска чи цифр), натомість паратекстуальні форми розташовані відразу під логічно завершеним реченням, себто розривають текстову тканину, будучи внутрішніми щодо текстової конфігурації. Їх ми називаємо «інтротекстовими інтервенціями» (Вітяк, 2023): «Кіноактор Харпо Марк часто демонструє таку захоплену усмішку, сповнену радості, а коли шаліє, зображує гнівно-задоволену посмішку» (Екман, 2014: 128). До наведеного речення додано такий редакторський коментар: «Артур «Харпо» Маркс (Arthur «Harpo» Marx) – американський комік і зірка кіно, комічний стиль якого відповідав традиціям клоунади і пантоміми. Він носив велику перуку і ніколи не говорив під час виступу (зазвичай для спілкування він грав на рожку або насвистував)» (Екман, 2014: 128). Пояснення оніма, що маркує персоналію, уможливорює глибше розуміння речення, адже з нього випливає, що усмішка слугувала професійним атрибутом працівника сфери розваг. Поданий приклад підсилює паратекстуальне поле, елементи якого – чорно-біла репродукція фото і підпис до нього: «**Рис. 5.7.** Брати Маркс (другий зверху Харпо Маркс) (1931)». Зауважмо, що виноски, пов'язані із персоналіями, оптимізують рецепцію тексту, позаяк роль діячів однієї культури може бути невідомою для читача оригіналу і, тим паче, перекладу.

Коментарі автора почасти можна розглядати не як пояснення, а радше як виправдання, покликані запобігти

негативному впливу читацьких реакцій (коли йдеться про контрверсійні приклади). Так, розкриваючи тему хисту людини стримувати справжні переживання, що, на погляд П. Екмана, притаманно психопатам і природженим брехунам, письменник згадує помітну беземоційність Папи Івана Павла II під час візиту до Польщі у 1983 році. Зазначення чільної постаті для католицького світу в такому контексті можна трактувати як викличну акцію. Для нейтралізації обурливих настроїв письменник одразу ж додає «седативний» коментар: *«Ставлення суспільства до брехні є настільки негативним, що коли я використовую слово «брехун» стосовно відомих і шанованих людей, це може здатися блюзнірством. Однак я вже пояснював у розділі 2, що не вкладаю в це слово зневажливого відтінку. Переконаний, що брехня часом буває морально виправданою»* (Екман, 2014: 113).

Якщо примітки видання функціують у системі взаємодії текст-паратекст, то алфавітний покажчик, скажімо, засвідчує дзеркальне розташування в парадигмі (паратекст-текст), де перший компонент зумовлює другий і відсилає до нього. Так, скажімо, слово «жест», зафіксоване в алфавітному покажчику, доповнене вказівкою сторінки «68» (Екман, 2014: 318), де міститься інформація на цю тему. Відповідне скоординовування можна тлумачити як прикладне, позаяк книга висвітлює мікротеми, об'єднані у змісті в більші рубрики, що мають узагальнений характер. Термін «жест» розглядається в межах Розділу 4 *«Викриття брехні за словами, голосом і рухами тіла»*, тож співвіднесеність лексеми із частиною видання очевидна з огляду на те, що жест є рухом, однак зазначення пагінації суттєво полегшує навігацію в текстовому просторі, хоча на зазначеній сторінці немає піктограм чи шрифтових виділень, які би зосереджували увагу на ньому або на взаємному зв'язку з алфавітним покажчиком. Зазначене слово є регулярною складовою абзацу, яку відразу складно вирізнити з-поміж інших компонентів: *«...Жести можуть нести достатньо змістовну інформацію, як, наприклад, у мові глухонімих, але стримані північні європейці та американці північноєвропейського походження не часто використовують їх, хіба що їм забороняють розмовляти»* (Екман, 2014: 68).

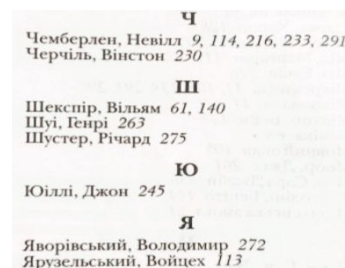
Алфавітні покажчики в оригіналі та перекладеному тексті відрізняються. Якщо в англійській версії книги всі одиниці цієї перітекстуальної форми подані за абеткою без специфічних поліграфічних розділень, що демаркують межі блоку слів, які починаються з тієї ж літери, то в українському виданні чітко простежується групування за алфавітним принципом, індикатором чого є інтерліньяж між блоками, увиразнення ключової букви, вирівняної по правому краю та виділеної жирним. Відмінність можна простежити на *Рис. 1* та *Рис. 2*.

Trojan Horse strategy, 182
truthful person, *see* innocent person
truth told falsely
(exaggerating/mockings/
partial truth), 37-38, 41-42

Updike, John, *see* *Marry Me*

Рис. 1.

Ч
Чемберлен, Невіл 9, 114, 216, 233, 291
Черчиль, Вінстон 230

Ш
Шекспір, Вільям 61, 140
Шуї, Генрі 263
Шустер, Річард 275

Ю
Юїллі, Джон 245

Я
Яворівський, Володимир 272
Ярузельський, Войцех 113

Рис. 2.

Групування лексики в алфавітному покажчику, засвідчене в українському виданні, на наш погляд, видається більш раціональною та ергономічною практикою стосовно подальшого читачького використання.

Зв'язок паратексту та тексту ми бачимо і на прикладі «Додатка», який складається з ввідного тексту та 4 таблиць (Таблиця 1. Типи прихованої інформації за поведінковими ознаками брехні; Таблиця 2. Поведінкові ознаки брехні за типами прихованої

інформації, Таблиця 3. Ознаки фальшивих емоцій; Таблиця 4. Повний список питань для дослідження брехні) (Екман, 2014: 310–316). Ця взаємодія зумовлена тим, що додатки – екстракт ключових тем, висвітлених в основному тексті. Слушно наголосити, що в оригіналі текст не має графічного оформлення у вигляді таблиці, що ускладнює процес роботи з інформацією.

На рівні з тим в українськомовному перекладі «Теорії Брехні» (Екман, 2014), на відміну від тексту мови джерела (Ekman, 1992: 341–350), відсутній список використаної літератури («reference notes») як окрема перітекстуальна форма, що в оригінальному виданні займає проміжне місце між додатками й алфавітним покажчиком. Натомість, позиції переліку першоджерел трансформовані в коментарі та розміщені безпосередньо в тексті, що дає доступ читачу до більшої кількості інформації, яка повніше розкриває представлену тему, а тому є важливою компонентою для збереження.

Візуальний наратив книги, зокрема обкладинка, що безпосередньо корелює з текстовим наповненням, зазнає докорінних змін при появі твору в перекладі. В оригінальному виданні 2009 року (*Рис. 3*) лицьова обкладинка реалізується через використання кольорової гами (поєднання синього, червоного, жовтого та білого) та вербальної репрезентації (назви видання, яка візуально парцільована, позаяк частина «*Telling Lies*» записана двома рядками, увиразнена кеглем таким чином, що ці дві компоненти назви займають половину поля обкладинки. Зазначені сегменти титулу подані жовтим та підкреслені лінією, тоді як продовження («*Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage*» (Ekman, 1992) презентовано білим кольором з іншими (меншими) розмірними характеристиками шрифту, що позиціонує частину назви як підрядну. Середній кегель щодо перелічених складових застосовано для автоніма «*Paul Ekman*», який зазначений унизу. Фонове рішення зумовлене імпліцитною маніпуляцією, позаяк червоний колір збуджує свідомість і разом із королівським синім впливають на вибір імпульсивного покупця (Khattak S. R., Ali H., Khan Y., & Shan M., 2023).

На обкладинці українського видання візуальний наратив набуває драматичних інтонацій. Видання транслює ідею гри

і перелицювання, що передається через образ маски в руках (Рис. 4). Вербальне поле включає вказівку автора (розміщену під ілюстрацією «Пол Екман» (Екман, 2014) та назву твору, розташовану під автонімом, розділену на дві частини. Перша складова титулу «Теорія брехні» (вона має найбільші розмірні характеристики шрифту) відділена інтерліньяжем (міжрядковим пробілом) від імені і прізвища письменника та другою складовою «Як визначити брехуна в бізнесі, політиці та приватному житті» (Екман, 2014).

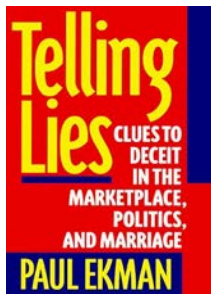

Рис. 3.

Рис. 4.

Написи передані білим кольором за винятком слова «брехня», для якого обрано червоний, що особливо вирізняється з огляду на чорно-білу палітру оформлення обкладинки.

Як бачимо, в оригіналі та перекладі візуальні наративи суттєво відрізняються з погляду конфігурації тексту, кольорової гами та візуального наративу загалом, однак спільним є психологічна маніпуляція, спрямована на споживацьку свідомість.

Висновки. Таким чином, текстово-перітекстуальні кореляції перекладеного видання належать до багатоаспектних явищ, що охоплюють кілька парадигм взаємодії, зокрема текст-паратекст (тест-коментар автора/коментар редактора українського перекладу); паратекст-паратекст (присвята-сентенції-подяка); паратекст-текст (алфавітний покажчик-текст; додаток-текст). Нарощування перітекстуальних репрезентацій перед текстом зумовлює помітніше налаштування читача на

твір. Встановлення зв'язків між текстом і перітекстом розкриває передумови створення книги і частково задає вектор рецепції. Перітекстульні жанри, що перебувають у постпозиції стосовно тексту, полегшують його осмислення, повернення до стрижневих сегментів та роботу з ними, підсумовують інформацію та сприяють навігації в епітекстуальному ключі з метою поглиблення теми за умови перенесення списку використаної літератури у видання цільової мови. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо в дослідженні взаємодії епітекстуальних репрезентацій у контексті перекладознавчого дискурсу, їхнього взаємовпливу та співвіднесеності з перітекстуальним простором і безпосередньо із текстом.

ЛІТЕРАТУРА

Бусел В. Т. (укл.) Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.

Вітяк Ю. М. Примітки як вид паратекстуальних інтервенцій. *Лінгвістичні дослідження : збірник наукових праць*. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. Вип. 58. С. 226–235.

Екман П. Теорія брехні / [пер. з англ. Ю. Гордієнка]. Київ : KM Publishing, 2014. 320 с.

Жадько В. О., Висоцький А. В. (наук. ред.). Книгознавство. Термінологічний словник: редакційно-видавнича справа, журналістика, поліграфія, видавничий бізнес, інформаційно-бібліотечна діяльність. Київ : Експрес-Поліграф, 2012. 304 с.

Плющ Б. О. Непрямий переклад української художньої прози: значення паратекстуального фрейму. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*. 2017. №1. С. 48–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_I_f_2017_1_13

Писаренко Н. Д. Паратекст як маркер декодування текстів Г. Сковороди. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса : Гельветика, 2010. Вип. 60. Т. 2. С. 40–43.

Сокол М. Допоміжні елементи паратекстуальності (епітекст, перітекст): особливості структури та функціонування. *Studia Methodologica* / [гол. ред. Р. Гром'як ; відп. ред. Ю. Завадський]. Тернопіль : ТНПУ, 2009. Вип. 29. С. 157–161.

Batchelor K. Translation and paratexts. London ; New York : Routledge, 2018. 201 p.

Ekman P. Telling lies: Clues to deceit in the marketplace, politics, and marriage. New York-London : W W Norton & Co., 1992. URL: <http://surl.li/sckkr>

Genette G. Paratexts: Thresholds of Interpretation. New York : Cambridge University Press, 1997. 427 p.

Grafton A. The Footnote. A Curious History. Harvard : Harvard University Press, 1997. 241 p.

Harvey K. 'Events' and 'Horizons' – Reading Ideology in the 'Bindings' of Translations. *Apropos of Ideology* [ed. by Marina Calzada Pérez]. Manchester : St Jerome Publishing, 2003. P. 43–69.

Khattak S. R., Ali H., Khan Y., & Shan M. Color Psychology in Marketing. *Journal of Business & Tourism*. 2023. 4(1). P. 183–190.

Kovala U. Translations, Paratextual Mediation and Ideological Closure. *Target*. 1996. №8 (1). P. 119–148.

Macksey R. «Foreword». *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (ed. Gerard Genette). Cambridge : Cambridge University Press, 1997. P. XI–XXIII.

Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford : Oxford University Press, 2000. 1820 p.

Tahir Gürçağlar S. What Texts Don't Tell: The Use of Paratexts in Translation Research. *Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues* [Theo Hermans (ed.)]. Manchester : St. Jerome, 2002. P. 44–60.

Watts R. Translating Culture: Reading the Paratexts to Aimé Césaire's Cahier d'un retour au pays natal. *TTR*. 2000. №13 (2). P. 29–46.

**TEXTUAL AND PERITEXTUAL CORRELATIONS
IN THE STRUCTURE OF A TRANSLATED EDITION
(BASED ON THE BOOK «TELLING LIES»
BY PAUL EKMAN)**

Yurii M. Vitiak

PhD student, assistant lecturer of the Department of Theory
and Practice of Translation

V. Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University,
Ternopil, Ukraine

e-mail: vitiakyurii@tnpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-5402-9589>

ABSTRACT

This research examines the relationship between the translated text and peritextual genres in the Ukrainian-language version of Paul Ekman's popular science publication «Telling Lies». The research focuses on microgenres located in pre-position to the main text (dedication, dicta, acknowledgments) and in post-position (alphabetical index, appendix, bibliography). The peritextual representations are studied regarding their correlation and influence on the reader's reception. Particular attention is paid to the explicit connection

between the peritextual superstructures, which is traced to the example of the figure of Erving Hoffmann, who appears in the dedication, the section with quotations, and the acknowledgments. Emphasis is placed on the complexity of analyzing paratext as a phenomenon of a heterogeneous nature that requires careful study.

The article highlights Keith Harvey's multidimensional concept of «bindings», which, among other things, involves the interaction of the main text and the components of the peritextual space. Based on the comparison of the original and the target language text, certain modifications of the elements of peritextual forms are revealed, which are caused by the peculiarities of translation reproduction, vision, and interpretation. A special place is given to two types of comments in the publication, created by the author and editor of the Ukrainian translation of the book, which interact with the text and peritext (commenting on the illustrative material). By analyzing the visual narratives of the book covers of the original edition and the translated version, comparing the text configuration, color scheme, and general non-verbal representation, the article reveals the fundamental changes that visual elements undergo when published in Ukrainian. The role of psychological manipulation aimed at consumer consciousness, which remains common to both versions of the covers, is emphasized. The study's results contribute to a better understanding of the influence of peritextual elements on the perception and interpretation of the text, as well as the importance of adapting the cover to the target audience and cultural contexts.

Key words: peritextual space, commentary, paratext, translation, target language, visual narrative, recipient.

REFERENCES

- Batchelor K. (2018). *Translation and Paratexts*. London ; New York : Routledge.
- Busel V. T. (ed.). (2005). *Velykyi tumačnyi slovnyk sučasnoi ukrains'koi moyvy* [Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language]. Kyiv ; Irpin : Perun [In Ukrainian].
- Ekman P. (2014). *Teoria brekhni* [Theory of Deceit] (Y. Hordiienko, Trans.). Kyiv : KM Publishing [In Ukrainian].
- Ekman P. (1992). *Telling Lies: Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage*. New York ; London : W. W. Norton & Company. URL: <http://surl.li/sckkr>.
- Genette G. (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. New York : Cambridge University Press.
- Grafton A. (1997). *The Footnote: A Curious History*. Harvard : Harvard University Press.
- Khattak S. R., Ali H., Khan Y., & Shan M. (2023). Color Psychology in Marketing. *Journal of Business & Tourism*, 4(1), pp. 183–190.
- Kovala U. (1996). Translations, Paratextual Mediation and Ideological Closure. *Target*, 8(1), pp. 119–148.

Macksey R. (1997). Foreword. *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (ed. G. Genette). Cambridge : Cambridge University Press, pp. XI–XXIII.

Plushch B. O. (2017). Nepr'amyi pereklad ukrains'koi khudozh'oi prozy: značennia paratekstual'noho freimu [Indirect Translation of Ukrainian Fiction: The Importance of Paratextual Frame]. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Inozemna filolohia* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Foreign Philology], 1, pp. 48–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_If_2017_1_13 [In Ukrainian].

Pysarenko N. D. (2010). Paratekst yak marker dekoduvannia tekstiv G. Skovorody [Paratext as a Marker for Decoding the Texts of H. Skovoroda]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seria: Filolohiia* [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology], 60(2), pp. 40–43 [In Ukrainian].

Harvey K. (2003). 'Events' and 'Horizons' – Reading Ideology in the 'Bindings' of Translation. *Apropos of Ideology* [ed. by M. C. Pïrez]. Manchester : St Jerome Publishing, pp. 43–69.

Hornby A. S. (2000). Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford : Oxford University Press.

Sokol M. (2009). Dopomizhni elementy paratekstual'nosti (epitekst, peritekst): osoblyvosti struktury ta funktsionuvannia [Auxiliary Elements of Paratextuality (Epitext, Peritext): Structure and Functioning Features]. *Studia Methodologica*, 29, pp. 157–161 [In Ukrainian].

Tahir Gürçağlar S. (2002). What Texts Don't Tell: The Use of Paratexts in Translation Research. *Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues* [ed. T. Hermans]. Manchester : St. Jerome, pp. 44–60.

Vitiak Y. M. (2023). Prymitky yak vyd paratekstual'nykh intervenstsii [Notes as a Type of Paratextual Intervention]. *Linhvistychni doslidzhennia: zbirnyk naukovykh prats* [Linguistic Studies: Collection of Scientific Works], 58. Kharkiv : G. S. Skovoroda National Pedagogical University of Kharkiv, pp. 226–235 [In Ukrainian].

Zhadko V. O, Vysotskyi A. V. (eds.). (2012). Knyhoznavstvo. Terminolohichnyi slovnyk: redaktsiino-vydavnyča sprava, žurnalistyka, polihrafia, vydavnyčy biznes, informatsiino-bibliotečna diialnist' [Book Studies. Terminological Dictionary: Editorial and Publishing Affairs, Journalism, Printing, Publishing Business, Information and Library Activities]. Kyiv : Express-Polygraph [In Ukrainian].

Watts R. (2000). Translating Culture: Reading the Paratexts to Aimé Césaire's *Cahier d'un retour au pays natal*. *TTR*, 13(2), pp. 29–45.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2024

УДК 811.161.2*282.2(477.85/.87):821.161.2*06
<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38.8>

ГУЦУЛІЗМИ В ПРОЗІ ЛЮБИ-ПАРАСКЕВІЇ СТРИНАДЮК (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ «ДАЙ НОТУ “ЛЯ”. ГУЦУЛЬСЬКІ ЕТЮДИ»)

Юрій В. Грицевич

кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української мови та лінгводидактики
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна
email: grytsevych.yurii@vnu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2716-3235>
Web of Science ResearcherID: KGK-8961-2024

АНОТАЦІЯ

Актуальним у мовознавстві залишається питання взаємозв'язку мови художньої літератури з діалектним мовленням. Із-поміж 15 українських говорів письменники найчастіше використовують гуцульський, зокрема, задля реалізації номінативно-пізнавальної й експресивної функцій, індивідуалізації персонажів, правдивості замальовок (нобуту гуцулів, пейзажу, флори й фауни Карпат тощо) і достовірності етнографічних вставок, художнього часопростору. У статті проаналізовано гуцульські діалектні одиниці, вживані в говірці с. Замагора Верховинського району Івано-Франківської області й вербалізовані уродженкою цього населеного пункту (що важливо з погляду безпомилкового й органічного використання діалектизмів у художньому тексті) Любою-Параскевією Стринадюк у збірці прозових етюдів «Дай ноту “ля”». У ході дослідження виявлено регіональні лексичні елементи, використані в залучених для аналізу текстах; визначено семантику засвідчених діалектизмів і відповідно до цього здійснено класифікацію слів; з'ясовано, які групи діалектної лексики виявилися репрезентативними, а отже, стали етнокультурним тлом оповіді. Провідними в роботі стали традиційні для лексикологічних студій методи: суцільної вибірки (використано для формування корпусу гуцулізмів); описовий, завдяки якому здійснено структурування й лексико-семантичний аналіз зафіксованих номенів. Установлено, що аналізовані прозові мініатюри репрезентують такий тип літературно-діалектної

диглосії, коли гуцульські слова-локалізми властиві як авторській мові, так і мовленню персонажів, хоча діалогів у текстах небагато, що цілком закономірно з огляду на обрану письменницею стратегію ведення «Я»-нарративного типу оповіді, де авторка мимоволі сама стає героїнею міністорій (етюдів), про які розповідає.

***Ключові слова:** гуцульський говір, діалект, лексика, лексико-семантична група, номен, літературно-діалектна взаємодія, Люба-Параскевія Стринадюк.*

Так, на щастя, є, що я, як і Петро Шекерик-Доників чи Параска Плитка-Горицвіт, – з гуцульського світу. І що мені, як і їм, дуже є любо подеколи творити з того світу літературу. Але долі у кожного різні, досвід – також. І світ сприймається по-своєму. Вони писали про своє життя і своїм стилем, я спробувала також написати, і також від себе.

Люба-Параскевія Стринадюк

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. За твердженням В. В. Грещука, професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, відомого дослідника художньо-літературної реалізації західноукраїнського діалектного мовлення, «для створення фундаментальної студії про діалектне слово в українській художній мові необхідні попередні дослідження використання місцевих слів і мовних зворотів у всіх текстах, в яких засвідчено вживання таких мовних одиниць» (Грещук, 2015: 27). Ґрунтовно проаналізувавши взаємозв'язок одного з архаїчних, найкolorитніших, чи не найдавніших за часом використання й найбільш засвідченим порівняно з іншими діалектами у художніх текстах – гуцульського – з мовою літературних творів, мовознавець запропонував науково виважену й підкріплену багатим фактажем класифікацію типів літературно-діалектної взаємодії, виділяючи, зокрема, такі потенційні можливості діалектного слова: «а) уведення в текст лише окремих гуцулізмів, зокрема, задля характеристики мови персонажів; б) включення в канву літературної мови стилізованого під говірку мовлення персонажів; в) взаємодія діалекту й літературного мовлення як диглосія на рівні західноукраїнського варіанта літературної мови;

г) за літературну мову править діалект» (цит. за: Кононенко, 2021: 117). Типовим зразком третього з вищеназваних типів вважаємо творчість уродженки Гуцульщини Люби-Параскевії Стринадюк.

Мета статті – проаналізувати гуцульські діалектні лексеми, заманіфестовані в текстах мініоповідок Люби-Параскевії Стринадюк «Дай ноту “ля”. Гуцульські етюди». Провідними в роботі стали такі **методи**: *суцільної вибірки*, використаний для формування корпусу гуцулізмів; *описовий*, завдяки якому здійснено структурування й лексико-семантичний аналіз номенів.

Останні дослідження, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор. Особливості вербалізації етнопростору Гуцульщини на різних мовних рівнях в авторській концепції талановитої молоді письменниці, глибоко залюбленої й закоріненої в рідну говірку села Замагора Верховинського району Івано-Франківської області, вже були об’єктом спеціальних розвідок Вас. і Вал. Грещуків (Грещук, Грещук, 2014), О. Семенюк (Семенюк, 2018).

Виклад основного матеріалу дослідження. В одному з інтерв’ю, привідкриваючи завісу творчої майстерні, письменниця зізнається: *«Писалося лише тоді, коли було бажання. Могла залишити незавершеною оповідь, коли зникла з-перед очей ота цілісна картина, й дописати, коли вона знову з’являлася. Бувало, планувала писати про одне, а могло написатися зовсім інше. Тобто я йшла за образами, за плином таких картинок перед очима, які дуже швидко змінювалися, деякі я й не могла вловити та передати через слова, бо вони дуже швидко зникали. А діалоги гуцульською мовою передавалися мені дуже легко. Не було так, аби я при їх передачі не усміхалася сама до себе, до тексту, що писала. То було найприємніше, бо йшло, правда, зсередини. Бо при цьому я пригадувала своїх рідних, як вони розмовляють. Потім могла перечитувати діалоги, щоби ще раз перевірити, чи десь орфографічно не зробила помилку при написанні гуцульських діалогів. Чи звучить той діалог на папері так, як в мене у вусі. І так, в основному, гуцульські діалоги в моїй книзі мають манеру спілкування моєї мами, як вона говорить і передає свої думки по-гуцульськи»* (Карпюк,

2014). Відповідаючи на ще одне запитання, кому зараз може бути цікавою література з елементами фольклору, етнографії, діалектними вкрапленнями, – тобто невід’ємними характеристиками ідіостилю письменниці, – вона наголошує: *«Може, у тому, що я написала, і є фольклор, етнографія. Але, якщо мої особисті спогади з малих років, враження, спостереження життя у багатодітній родині, стосунок між нами, моє прийняття й неприйняття світу, що був тоді довкола, є етнографією, то я всім бажаю народити, як моя мама, дев’ятеро дітей; і щоб серед них була одна добре-таки вразлива, як я, дитина, яка би з часом написала щось таке з власного, значною мірою внутрішнього світу, що небавом будуть називати фольклором, етнографією. Інша річ – діалект. Як би ти собі сприймав при читанні живі діалоги гуцулів, якби я їх передала чистою, незайманою українською мовою? Отут би вже й “зацвіла” та декорація, несправжність, які б довели тексти до ще тої сміховинності. Ото би вже їм був, як в нас дома кажуть, добрий вечір у полудне!»* (Карпюк, 2014).

Творчий доробок Люби-Параскевії Стринадюк (нар. 28.02.1989) налічує як чимало власних книг: *«У нас, гуцулів»* (2014), *«До данцу»* (2015), *«Вивчерики»* (2016), *«Як я ’му жити на полонині»* (2018), *«З-за гір’я. Щоденник любові»* (2019), *«Низулен: Історія одного роду. Помітки для пам’яті»* (2021), – так і численні переклади зарубіжних авторів. Об’єктом нашої уваги стали етюди-замальовки з гуцульського життя, вміщені в новій книзі *«Дай ноту «ля». Гуцульські етюди»* (2023), де нарація ведеться від першої особи. Найпоказовіше гуцульський діалект в аналізованих прозових мініатюрах виявився на рівні лексики, яка репрезентує номени різних частиномовних класів і семантичних груп.

Помітний арсенал лексичних одиниць становить група **побутовизмів**: **ліжник** *«кустарний килим»*, пор.: *«І баба Юзиха пристелює ліжником ліжку, ‘би мама з дитиною нагодувалися дорогою т’хаті»* (Стринадюк, 2023); **шпаргата** *«чавунна кухонна плита»*, пор.: *«Кип’ятить свіже молоко на шпаргаті, додає тогди д’нему гусянки пів літри»* (Стринадюк, 2023); **гусянка**, **гуслинка** *«кисляк з пареного молока»*, пор.: *«Кип’ятить свіже молоко на шпаргаті, додає тогди д’нему гусянки пів літри,*

та й так си тогди видпарєє вурдочька кисленька» (Стринадюк, 2023), «Голубці, студенець, книші з маслом й бринзою, гуслинка, завиванник з маком, узвар, теплий, солодкий»; **маржина** «худоба», пор.: «Доїв корови, обгонив **маржину**, гледжів сир, робив вурду» (Стринадюк, 2023), «Але теє дівча, що пополудню жене, завертає **маржинку** (нащо гнати так рано сьогодні корови ид'хаті!), сміло йде, хоч боїться найбільше не впізнати знайому галявину, що виходить із лісу», «Ми вже вдома, прийшли, най **маржинка** тепер у травах ситних досчочу напасеться, бідашка»; **шалюнок** «тонкі дошки, якими оббивають стіни», пор.: «Залишаю поспіхом хату, як робила баба Юзиха, ховаючи ключ **за шалонком** на призьбі» (Стринадюк, 2023); **фанті** «одяг», пор.: «Змітуй з себе бігом усьо **фанті** мокрецьке» (Стринадюк, 2023); **катарвак** «пір'я глухаря, тетерука, яке гуцули використовують як прикрасу», пор.: «На Різдо рано зустрічали старших колядників — як ішли до церкви. <...> **В катарваках** на шапках-рогатівках» (Стринадюк, 2023); **бовтиці** «пучок кольорових ниток як прикраса», пор.: «Бачиш, гуцульське не дуже любить розплетеного, лиш аби в коси, у **бовтиці**» (Стринадюк, 2023); **тилінка** «сопілка без бокових отворів, дно якої прикривають пальці під час гри», пор.: «Грав їм на флюєрці пастушій, довбушенці, **на тилинці** вербовій» (Стринадюк, 2023); **тертиця** «дошка», пор.: «Займався столеркою, майстрував, різав **тертиці** на пилорамі» (Стринадюк, 2023); **афинник** «зарості чорниць», пор.: «І згадкою **про афинник** на Скуповій» (Стринадюк, 2023); **чічка** «квітка», пор.: «Бучьок 'ми си розвиває, черлена калина, шоби міні потривала **чічка-бідашина**» (Стринадюк, 2023); **гогідзник** «брусничник», пор.: «<...> жодного доступу **до гогідзнику** чи афиннику: куці полонинських ягід міцно притиснені найбільшою товщею ствердлої зими» (Стринадюк, 2023).

На позначення форм рельєфу використано лексеми **бердо** «прірва, урвище», пор.: «Диви, чіпка у руках, не випустила телі, що збесеблене летіло **в берда**, казав тато, глипаючи то на мене, то на роз'ярене теля» (Стринадюк, 2023), «Та, ой, я їх любив много та й усіх покинув, лиш до смерти ни покину одну бідашину, рвався голос його, виривався, котячись футко вниз **у берда** за маревом дівчини лісної, пишної, в личко біленької, примарної», пор. літ. **бердо** — деталь ткацького верстата, що нагадує

гребінь у рамці (Словник, 1970 (т. 1): 158); **плай** «стежка в горах», пор.: «Мандруєш **плайми**. Ніжно ступаєш кроком вєлетня. Ховаєшся за Чорногору. Лєлю, ти — сонєчко, лєлю...» (Стринадюк, 2023), «Лиш не співай, отої своєї, про що вона, співанка та, коли білі вівці **по плаю**» (Стринадюк, 2023), «Вертаючись поночі **плаєм** із вівцями д'стаї» (Стринадюк, 2023), «**По плаю, по плаю**, а я спала з музикантом, бігме си ни таю...» (Стринадюк, 2023).

Засвідчено апелятиви на позначення явищ метеорологічної сфери: **шарга** «негода», пор.: «В дощ студений чи **шаргу** нас він вівці свої, грав їм на флоєрці пастушій» (Стринадюк, 2023), «Від холоду забиває подих, здригається тіло, дивлюся ген в сторону Скупової й Угорського, однак через страшну **шаргу** зі шпарким вітром й хуртовиною нічого не видно, суцільна біла непроступна мла»; **плова** «злива, раптовий дощ», пор.: «Як налетить **плова**, поб'є всю городину, біб та й фасулі, що лиш сходити почали» (Стринадюк, 2023).

У мові повісті зрідка трапляються назви на позначення осіб за ознаками: а) свояцтва: **дєдя** «батько», пор.: «Ці коліднички, шо си зибрали, їх **дєдя** й мама чесно навчали, чесно навчали Бога взнавати, на Риздво рано колідувати» (Стринадюк, 2023); б) соціального й майнового стану: **газда** «господар», пор.: «Чекають **на газдів** своїх, чи не забули бува про свою худібку, що стовбичать отут на царинці коло роздбванців вечірніх» (Стринадюк, 2023), «Ой, цєму **газді** вивці, корови, бо ми вже йдемо, будьте здорові!»; **сарак** «бідолаха, сирота», пор.: «Такий був **сарак**, шо, їк брав її в свої руки, то на ній витак місяця живого ни було» (Стринадюк, 2023).

Невід'ємною частиною самобутності гуцулів, а відповідно, їх мовної картини світу, стало вівчарство, тому цілком законмірно авторка вплітає в мовну тканину текстів численні діалектизми на позначення реалій щоденного життя чабанів-полонинників, зокрема виготовлення різних видів сиру з овечого молока: **жєнтиця** «сироватка з овечого молока», пор.: «Дідо так і казав, я зробив сир, а витак у тій **жєнтиці**, шо си лишила післядь сиру, видварив вурду» (Стринадюк, 2023), «А вже йка **жєнтиця** лишєласи післядь варіння вурди, полонинникам була за пійло, шо поживне, шо добре»; **вурда** «сир гіршої

якості з вторинної переробки молока», пор.: «Дідо так і казав, я зробив сир, а витак у тій жентиці, що си лишила післядь сиру, видварив **вурду**» (Стринадюк, 2023), «Як ішов дідо Черленюк из Кринти ид'хаті, то все ніс будз сиру, полонинської **вурди**»; **гледжіти** «робити сир за допомогою глегу — натурального сичужного фермента, екстрагованого із чверті шлунка маленького теляти або ягняти, які годувалися лише молоком», пор.: «На полонині **гледжют** сир переважно лиш зранку, а вечірній удій лишають, 'би ставала сметана до ранку, як ще хочуть мати сметану та й масло» (Стринадюк, 2023), «Тото збиране вечірішне молоко лучют' з ранішним, свіжим, шо лише издоїли, та й так **гледжют** сир в чавуні, шо над **ватрув**»; **гледжіне** «процес виготовлення сиру за допомогою глегу», пор.: «Трохи си додавало до тої жентиці, шо у чавуні си післядь **гледжіня** сиру лишела, молока свіжого, та й так вурдили **вурду**»; **будз** «груда сиру», пор.: «Як ішов дідо Черленюк из Кринти ид'хаті, то все ніс будз сиру, полонинської **вурди**»; **ботей** «отара овець», пор.: «Ой, овечки-бебелечки, писаний **ботею**, хто вас буде випасати, їк я си оженю...» (Стринадюк, 2023); **струнка** «вузкий прохід у кошарі, через який пропускають (по одній) віці для доїння», пор.: «Жени віці у струнку і не втікай більше від любові» (Стринадюк, 2023).

Чільне місце в повсякденні гуцулів-горян посідає вогонь (багаття), який номінують словом **ватра**, пор. у художньому контексті: «Сідай **біля ватри**. Зігрійся» (Стринадюк, 2023), «Тото збиране вечірішне молоко лучют' з ранішним, свіжим, шо лише издоїли, та й так гледжют сир в чавуні, шо над **ватрув**» (Стринадюк, 2023).

Прикметникова лексика представлена номінаціями **збесеблений** «ошаленлий», пор.: «Диви, чіпка у руках, не випустила телі, шо **збесеблене** летіло в берда, казав тато, глипаючи то на мене, то на роз'ярене теля» (Стринадюк, 2023); **зелепужний** «недоспійлий (плід)», пор.: «Я тут бачу всі ті груші, пізні, тверді, **зелепужні**, поскладані в рундуки дерев'яні, щоби доходили там, до зими достигали» (Стринадюк, 2023); **хаблений** «огидний», пор.: «А мий милий, чорнобривий набик зачіваси, люде кажут, шо **хаблений**, а вин мені вдавси. Кажут' люде, шо **хаблений**, а вин мені буде, ніхто красу на столику кроїти не буде» (Стринадюк, 2023);

водавий «водянистий», пор.: «Сушиси там разом з лисичьками **водавими**, шо їс набрала» (Стринадюк, 2023).

Дієслівну лексику репрезентують діалектизми: **коцкати** «вдарити», пор.: «Лиш чуєш раз по раз: хтось **коцкотить** у вікно, Анно, пусти, ци чуєш, це ми, свої» (Стринадюк, 2023); **бовгарити** «пасти худобу на полонині», пор.: «Роками тудя **бовгарив** полонинами – на Старостаї, Кринті» (Стринадюк, 2023); **дзобалати** «гнуздати коня», пор.: «**Дзобалбї** коні – й в дорогу. Ци дгорі, ци вдолину – мусиш **дзобалати**» (Стринадюк, 2023); **банувати** «сумувати», пор.: «Та, ой, брате, товаришу, корти мене знати, та ци будут мої любке за мнов **банувати**» (Стринадюк, 2023); **фіфолити** «мести (про хуртовину)», пор.: «Як завіє з Чорногори, **зафіфолит**’ з-за Кринти, студінь обхопить горби й схили міцно» (Стринадюк, 2023).

Широку семантичну структуру має лексема **май**, що є репрезентантом таких значень: «**присл. трохи**», пор.: «Я спускаюсь **май** нижче із Кринти ид хаті» (Стринадюк, 2023); «**мабуть**», пор.: «Мама робить **май** трохи инакше за дедю свого Черленового» (Стринадюк, 2023); «**більше**», пор.: «Газети читали. Козацькі, стрілецькі пісні співали, **май** потиху. Аби не чули, гей, там на горі Січ иде...» (Стринадюк, 2023).

Частиномовний клас адвербіальних одиниць у тексті повісті маніфестують лексеми **небавом** «повільно», пор.: «**Небавом**, однак, зважуюся знову повернутися назад на заметену снігами полонину, птахом покружляти над нею» (Стринадюк, 2023); **ховско** «слизько», пор.: «Ни раз так **ховско**, їк идеш д’горі з відрами, шо **покай**» (Стринадюк, 2023); **фист** «дуже», пор.: «Бив її – але любив **фист**, покійничок» (Стринадюк, 2023); **футко** «швидко», пор.: «<...> рвався голос його, виривався, котячись **футко** вниз у берда за маревом дівчини лісної...» (Стринадюк, 2023).

У межах аналізованого тексту можна виділити ще такі діалектно марковані одиниці: **прото** «спол. тому що», пор.: «Вно [теля – Ю.Г.] **таке**, бо, **прото**, ціле літо дома ни було» (Стринадюк, 2023); **покай** «страхіття», пор.: «Ни раз так **ховско**, їк идеш д’горі з відрами, шо **покай**» (Стринадюк, 2023); **прецінь** «вст. сл. між іншим», пор.: «Або таки сам кислек виднареєш на легкому вогні, сам-один, та й меш мати, **прецінь**, вурду, м’єку и солодку» (Стринадюк, 2023); **пригисне** «гостинець»,

пор.: «Баба несе нам **пригисного** зраня – цілу хустку груш, жовтих, достиглих, зі скрині на призьбі» (Стринадюк, 2023); **данец** «танець», пор.: «**Вершики смерік погойдують по колу, їх вітер крутить у данци за сонцем <....> Погоді. Перепочинь в данци**» (Стринадюк, 2023).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, в ході дослідження встановлено, що використання гуцульського говору як засобу текстотворення в ідіостилі Люби-Параскевії Стринадюк, як і в багатьох її попередників, зумовлене двома аспектами: 1) задля максимальної повноти й правдивості оповіді, етнографічної достовірності; 2) використаний авторкою інвентар лексем діалектного походження унікального етномовного континууму Гуцульщини актуалізує пізнавальну функцію щодо читачів-реципієнтів, адже оприявнюють культурологічну й етнографічну інформацію, тісно пов'язану з традиційним життям і побутом горян.

Як удалося з'ясувати, локальні елементи властиві як авторській мові, так і мовленню персонажів, хоча діалогів у текстах небагато, що пояснюємо «Я»-нарративним типом оповіді. **Перспективу** подальших досліджень пов'язуємо з поглибленим студіюванням текстів інших авторів, яких об'єднує спільна ідея регіональної варіативності мови прозових і поетичних творів й подальших художніх експериментів у даному напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

Грещук В., Грещук В., Гуцульський діалект у повістях Люби-Параскевії Стринадюк «А кемуєш, ек то було» та «У нас, гуцулів». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Мовознавство*. 2014. Вип. II (24). С. 93–102.

Грещук В., Грещук В. Діалектне слово в тексті та словнику. Івано-Франківськ, 2015. 372 с.

Карпюк В. Люба-Параскевія Стринадюк: Я розповіла. Письмово. Художньо. Як уміла. Як розповілося. URL: <http://surl.li/seuwy>. Дата звернення: 04.04.2024.

Кононенко В. І. Діалектна стихія в українських художніх текстах [Рецензія на: Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові: Словник: У 2 т. Відповідальний редактор В. Грещук. Івано-Франківськ. Т. 1. 2019. Т. 2. 2020]. *Українська мова*. 2021. №1. С. 116–121.

Семенюк О. А. Гуцульський говір в оповіданні Люби-Параскевії Стринадюк «Вивчерики. Полонинська оповідка для дітей та їхніх батьків». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2018. Т. 29 (68). № 3. С. 6–11.

Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11.

Стринадюк Л.-П. Дай ноту «ля». Гуцульські етюди (*уривок*). URL: <http://surl.li/rssva>. Дата звернення: 31.03.2024.

HUTSULISMS IN THE PROSE OF LIUBA-PARASKEVIA STRYNADIUK (BASED ON THE MATERIALS OF THE BOOK «GIVE A NOTE “LA”. HUTSUL ETUDES»)

Yurii V. Hrytsevych

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department
of Ukrainian Language and Linguodidactics
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine

email: grytsevych.yurii@vnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2716-3235>

Web of Science ResearcherID: KGK-8961-2024

SUMMARY

The issue of the relationship between the language of fiction and dialect speech is permanently relevant in linguistic studies. Among the 15 Ukrainian dialects, writers most often use Hutsul dialect units, mainly for the realization of nominative-cognitive and expressive function, individualization of characters, and truthfulness of sketches (in particular, those that describe the life of Hutsuls, landscape, flora, and fauna of the Carpathians, etc.), as it adds authenticity to ethnographic inserts and creates artistic time-space. The article analyzes the Hutsul dialect units characteristic for the speech of the residents of village Zamagora of the Verkhovyna district of Ivano-Frankivsk region and verbalized by Liuba-Paraskeviia Strynadiuk in her collection of prose works «Give a note “la”. Hutsul etudes». The author is a native of this region, which is essential from the point of view of the unerring and organic use of dialectics in the artistic text. In the course of the research, regional lexical elements used in the texts have been identified, selected, and involved in the analysis. The semantics of the attested dialecticisms is used as the basis for the classification of the dialect words accordingly. The study examines the groups of dialect vocabulary that are the most representative and, therefore, create an ethno-cultural

background of the story. The research is conducted using traditional lexicological research methods: general sampling (used to form the corpus of Hutsulisms) and descriptive method, which is used for structuring and lexical-semantic analysis of the recorded nomens. The analyzed text represents the type of literary-dialectal diglossia, when Hutsul words-localisms are used both in the author's language and the characters' speech, although there are few dialogues in the texts. This is natural considering the writer's chosen strategy of conducting the «I»-narrative type of story, where the writer unwittingly becomes the heroine of the mini-stories (etudes) she tells about.

Key words: Hutsul dialect, dialect vocabulary, lexical-semantic group, nomen, literary-dialectal interaction, Liuba-Paraskeviia Strynadiuk.

REFERENCES

- Greshchuk V., Greshchuk V. (2014). Hutsulskiyi dialekt u povistiakh Liuby-Paraskevii Strynadiuk «A kiemuiesh, yek to bulo» ta «U nas, hutsuliv» [The Hutsul dialect in Liuba-Paraskeviia Strynadyuk's novels «A kyemyuesh, ek to bulo» and «Here, at Hutsuls»]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Movoznavstvo*. [The Scientific Issues of Ternopil National Pedagogical University. Series: Linguistics], II (24), pp. 93–102 [in Ukrainian].
- Greshchuk V., Greshchuk V. (2015). Dialektne slovo v teksti ta slovnyku [Dialect word in text and dictionary]. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Karpiuk V. (2014). Liuba-Paraskeviia Strynadiuk: Ya rozpovila. Pysmovo. Khudozhno. Yak umila. Yak rozpovilosia. [Liuba-Paraskeviia Strynadiuk: I told. In writing. Artistically. How able. As told]. URL: <http://surl.li/seyuw> [in Ukrainian].
- Kononenko V. I. (2021). Dialektna stykhiiia v ukrainskykh khudozhnikh tekstakh. Retsenziiia na: Hutsulska dialektna leksyka ta frazemika v ukrainskii khudozhnii movi: Slovnyk: U 2 t. Vidpovidalnyi redaktor V. Greshchuk. Ivano-Frankivsk. T. 1. 2019. T. 2. 2020 [The dialect element in Ukrainian belles-lettres texts Review of: Vasyl' Greshchuk (ed.). (2019–2020). The Hutsul Dialect Vocabulary and Phrasemics in the Ukrainian Language. A Dictionary, 2 vols. Ivano-Frankivsk]. *Ukrainska mova [Ukrainian Language]*, 1. pp. 116–121 [in Ukrainian].
- Semeniuk O. A. (2018). Hutsulskiyi hovir v opovidanni Liuby-Paraskevii Strynadiuk «Vychieryky. Polonynska opovidka dlia ditei ta yikhnikh batkiv». [The Hutsul dialectal features in the Liuba-Paraskeviia Strynadiuk's story «Vychieryky. Story from Polonyna for Children and Their Parents»]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiiia. Sotsialni komunikatsii*. [Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Social communications], 29 (68), №3. pp. 6–11 [in Ukrainian].
- Slovnyk ukrainskoi movy (1970–1980). [Dictionary of the Ukrainian Language]. T. I–XI Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
- Strynadiuk L.-P. (2023). Dai notu “lia”. Hutsulski etiudy. [Give a note “la”. Hutsul etudes]. URL: <http://surl.li/rssva>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.04.2024

УДК 811.581

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38.9>

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ОПОВІДАННЯ ДІН ЛІН «ЩОДЕННИК СОФІ»

Наталія В. Коломієць

кандидат філологічних наук, доцент кафедри мов і літератур Далекого Сходу
та Південно-Східної Азії

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

e-mail: natalia.kolomiets@knu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0171-6938>

Марія А. Маковська

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри мов і літератур Далекого Сходу

та Південно-Східної Азії

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

e-mail: m.makovska@knu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7831-6510>

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження є виокремлення та опис лексико-граматичних трансформацій при перекладі з китайської мови українською оповідання Дін Лін «Щоденник Софі».

Для досягнення поставленої мети було використано такі методи дослідження: описовий метод, застосований для аналізу теоретичних засад перекладацьких трансформацій, різноманітні методи перекладацьких трансформацій (у процесі перекладу уривків тексту художнього стилю), методи лінгвістичного спостереження (виявлення змін у структурах різних рівнів текстів

оригіналу та його перекладного відповідника) та дослідження сполучуваності мовних одиниць, а також типологічного (зіставлення мовних одиниць оригіналу та перекладу) і статистичного (зادля аналізу поширеності застосування окремих класів і типів перекладацьких трансформацій) методів.

Було проаналізовано переклад тексту художнього стилю, що дало змогу виявити та дослідити способи та методи відтворення мовних явищ китайської мови українською. Результати дослідження засвідчують, що більшість граматичних і лексичних трансформацій заснована на різниці у структурах мов. При перекладі необхідно враховувати відмінності граматичної та лексичної систем двох мов, але намагатися досягти адекватності при збереженні форми вихідного тексту.

Ключові слова: *китайська мова, китайська література, переклад, лексичні трансформації, граматичні трансформації.*

Вступ. Пріоритетна задача кожного перекладача – створити семантично-еквівалентний переклад до тексту оригіналу (Абабілова, 2021: 2). Однак у процесі перекладу слова окрім основного лексичного значення, куди входять звичайна та наукова форми визначення, досить часто містять додаткові – змістові потенції слова, конотативні та стилістичні значення. Саме тому обрати лексичний відповідник та застосувати його в умовах певного контексту, особливо під час перекладу художньої літератури, стає ще складніше. Для того, щоби вдало підібрати переклад до мовної одиниці оригіналу, перекладачу необхідно застосувати ряд перетворень на лексичному рівні, що змогли би якомога влучніше передати основне та (за необхідності) додаткове значення мовної одиниці оригіналу, водночас мінімізувати рівень розбіжностей між оригіналом та перекладом, і також органічно поєднати мовні одиниці перекладу з іншими лексичними одиницями на змістовому, функціональному та естетичному рівнях.

Таким чином, виникає гостра потреба у використанні лексичних трансформацій, які допомогли би зводити до мінімуму семантичні відмінності між лексичними одиницями оригіналу та їхніми перекладними відповідниками.

Лексичні трансформації у процесі перекладу – це заміна окремих лексичних одиниць оригіналу (наприклад, слів, словосполучень або сталих виразів) на такі одиниці у мові перекладу, які не є їхніми дослівними відповідниками або ж

мають певні відмінності у значеннях. Такі трансформації описують формальні та змістові зв'язки між словами та словосполученнями в оригіналі та перекладі, а їх використання під час перекладу допомагає досить влучно та злагоджено поєднувати лексичні одиниці, також органічно передавати їх в умовах контексту, що є вкрай важливим для перекладу художніх текстів. До лексичних трансформацій входять такі види перекладу як транскрибування, калькування, і лексико-семантичні заміни: модуляція, конкретизація, генералізація та ін.

Мета цього дослідження – виокремлення та опис лексико-граматичних трансформацій, які застосовуються при перекладі з китайської мови українською оповідання Дін Лін «Щоденник Софі».

У перекладі оповідання Дін Лін «Щоденник Софі» близько 53% від усіх перекладацьких трансформацій припадає саме на категорію лексичних трансформацій, з них: 3,56% – транскрибування; 2,47% – калькування; 47,66% – лексико-семантичні заміни.

Досягнення поставленої мети зумовило вибір таких наукових **методів** дослідження: описовий метод, метод перекладацьких трансформацій, метод лінгвістичного спостереження та дослідження сполучуваності мовних одиниць, типологічний метод, статистичний метод.

Основна частина: опис матеріалу

Транскрибування. У процесі китайсько-українського перекладу досить поширеним є використання методу транскрибування, тобто відтворення лексичної одиниці за допомогою аналізу звукової форми слова мови оригіналу. Такий прийом застосовується у випадках, коли виникає необхідність відтворити фонетичний склад власних назв: компанії, видавництва, вулиці, театри, імена, прізвища тощо. На відміну від транслітерації, за основу якої взято перенесення графічної (буквеної) форми іншомовного слова, для перекладу ієрогліфічного письма використовується саме метод транскрибування, тобто аналізу піддається фонетична структура лексеми мови оригіналу (Українська бібліографічна енциклопедія). Використання уніфікованої системи транскрибування китайської ієрогліфіки українською мовою допомагає не лише уникнути

помилкової передачі звучання поданих у тексті лексичних одиниць китайської мови, але й стандартизувати китайські слова, власні назви та імена, тим самим мінімізуючи їхню відмінність від оригіналу. Саме тому для транскрибування окремих китайських лексичних одиниць українською мовою було взято за основу академічну систему транскрибування китайських слів та власних назв китайською мовою, також відому як «система Кірнсової» (Гобова, 2019: 96).

В оповіданні Дін Лін «Щоденник Софі» кількість власних назв у тексті оригіналу є незначною, відсоткове співвідношення використання методу транскрибування становить лише 3,56% від усієї кількості трансформацій. Так, наприклад, ім'я головної героїні – 莎菲 пропонується перекладати як *Софі*, 毓芳 – *Юй Фан*, 云霖 – *Юнь Лін*, 凌吉士 – *Лін Цзіши*, 劍如 – *Цзянь Жу*, 苇弟 – *Вейді*, 西山 – *Сішань*, 开明戏 – *вистави театру «Каймін»* тощо.

Саме зосередженість на звуковій формі китайських мовних одиниць зумовлює використання транскрибування при китайсько-українському перекладі власних назв. Метод транскрибування допомагає точно відтворити мовні одиниці оригіналу в умовах відсутності їх прямого відповідника, а використання стандартизованої системи транскрибування сприяє встановленню еквівалентів для передачі власних імен, географічних назв, організацій та окремих реалій у художньому творі.

Калькування. Калькуванням позначається переклад лексичної одиниці шляхом заміни її частин (наприклад, морфем або слів) лексичними відповідниками у мові перекладу. Цей прийом застосовується тоді, коли у мові оригіналу та перекладу існують паралельні лексико-синтаксичні структури, а також у випадках, де необхідно перекласти окремі мовні реалії, що вживаються лише у мові оригіналу і здебільшого включають переклад назв партій, міжнародних організацій, державних служб, мовних реалій тощо.

Проаналізувавши текст перекладу оповідання «Щоденник Софі», можна помітити тенденцію до поодинокого використання калькування у процесі перекладу, здебільшого представленого на перших сторінках твору. А отже, відсоток його використання становить лише 2,47% від усіх трансформацій

у тексті перекладу. Так, яскравим прикладом застосування цієї трансформації є переклад такого уривку: «把教育界, 党化教育, 经济界, 九六公债盘价.....全看完, 还要再去温习一次昨天前天已看熟了的那些招男女编级新生的广告, 那些为分家产起诉的启事, 连那些什么六〇六, 百零机, 美容药水.

– *Читаю про галузь освіти, партійне просвітництво, економіку й ціни 96 державних акцій... а тоді знову кидаю оком на уже звичні оголошення від учора-позавчора про пошук другої половинки й нових студентів, оті судові справи про розподіл сімейного майна, навіть якусь медицину “606”, панацеї, ліки для краси...».* До таких термінів, як 六〇六 – медицина “606”, 九六公债盘价 – ціни 96 державних акцій, 招男女编级新生的广告 – оголошення про пошук другої половинки й нових студентів та ін., було застосовано метод калькування з метою збереження стилю автора та смислового навантаження тексту оригіналу. Тобто у мові перекладу словосполучення відтворені методом буквального перекладу.

Застосування методу калькування при перекладі допомагає точно та влучно відтворити зміст і форму тексту оригіналу, мінімізувати їх розбіжності з перекладним відповідником та зберегти синтаксичну структуру речень.

Лексико-семантичні заміни. Лексичні перекладацькі трансформації, що належать до класу лексико-семантичних замінів, – це прийоми перекладу лексичних одиниць мови оригіналу за допомогою використання мовних одиниць мов перекладу, що не становлять їх прямих словникових відповідників, а виокремлюються методом добору певних логічних зв'язків між ними. Використання різних видів лексико-семантичних замінів дозволяє не просто підібрати максимально наближений до лексичної одиниці мови оригіналу відповідник, а й відтворити художньо-естетичну цінність змісту оригіналу, стиль автора та якомога точніше передати таке враження від прочитання перекладу, яке отримує реципієнт, читаючи твір в оригіналі.

Саме тому лексико-семантичні заміни – невід'ємна складова перекладу текстів художнього стилю. Варто також зазначити, що в перекладі «Щоденника Софі» цей вид трансформацій застосовувався найбільше і становить близько 47,6% від усієї кількості трансформацій. Основні прийомами, що

належать до цієї категорії, це: модуляція, конкретизація та генералізація.

1) Модуляція (смісловий розвиток). Прийом модуляції, також відомий як смісловий розвиток, – це аналіз лексичної одиниці мови оригіналу і добір логічним методом відповідного слова чи словосполучення, яке можна вивести з аналізу контексту мовної одиниці оригіналу. Цей спосіб допомагає підібрати доцільний та семантично наближений до оригіналу перекладний відповідник шляхом встановлення певних зв'язків між лексичними одиницями у тексті. Таким чином, значення слів, що зіставляються, досить часто пов'язані контекстуально (Матвеева, 2011: 1–3). Використання прийому модуляції не просто допомагає покращити якість перекладу, а й адаптувати відтворені в ньому лексичні одиниці оригіналу для реципієнта, тим самим передавши природність звучання мови оригіналу, тобто переклад має «читатися як оригінал» (Гончаренко, 2015: 291).

Під час перекладу оповідання «Щоденник Софі» метод модуляції використовувався найчастіше (понад 29,32% від усіх трансформацій припадає саме на цей спосіб перекладу), що передусім зумовлено значною відмінністю лексичних систем китайської та української мов. Наприклад, «并且剑如病, 还可以减少点我从前自怨自艾的烦恼。 – *До того ж, якщо це правда, то можна ще й трішки **полегшити** ту печаль, спричинену власним невдоволенням.*» 减少, яке дослівно означає «зменшувати, скорочувати, знижувати», що в даному контексті було замінене на українське «полегшити», таким чином наблизивши значення лексичної одиниці оригіналу до такої у мові перекладу.

Перекласти за допомогою методу модуляції означає не просто підібрати наближену за семантикою лексичну одиницю в мові перекладу, але й дібрати такі поняття, між якими існує певний логічний зв'язок, як-от: причина – наслідок, частина – ціле, спосіб – діяч тощо. Відповідності певних лексичних одиниць можна перевірити у спеціальних словниках, але досить часто такі зв'язки перекладач знаходить заново у процесі перекладу. Наприклад, «唉, 我想: 朋友呵, 请给我一点快乐吧..... – *Ах, подумала я, друзі мої, **подаруйте мені дрібку щастя...***». Зміст цього висловлювання передає тугу і самотність,

яку відчуває героїня, тому словосполучення 请给, що буквально перекладається як «прошу дати» і яке в українській мові більш притаманне офіційному стилю, доволі логічним чином за допомогою методу модуляції трансформується в розмовну лексему «подаруйте». Також до лексичної одиниці 一点 – «трохи» застосування методу модуляції допомогло підібрати споріднений український відповідник «дрібка» для підсилення поетичності та передачі емоційного настрою героїні.

Крім цього, модуляція використовується для зміцнення смислових зв'язків не лише на рівні слова, але й речення і навіть цілого тексту загалом, що допомагає наблизити переклад до оригінального твору на функціонально-стилістичному рівні. Наприклад, «不由的我心便慌张了, 好象我将跌入那可怖的不安中…… – *...моє серце проти волі починає тріпотіти, а мене саму охоплює страшенне хвилювання, я ніби от-от кудись провалюсь*». У даному випадку модуляція допомогла передати значення слова 慌张 – «розгубитися, панікувати, хвилюватися» за допомогою українського відповідника «тріпотіти» – часто й посилено битися (про серце).

Основним завданням методу смислового розвитку у процесі перекладу є аналіз та логічна заміна перекладних одиниць відповідно до контексту оригіналу. Використання методу смислового розвитку при перекладі художніх текстів допомагає мінімізувати розбіжності в лексичних системах мови оригіналу та мови перекладу, підтримувати логічну зв'язність між мовними одиницями оригіналу та перекладу, а також зберігати формально-змістову композицію тексту.

2) Конкретизація. Метод конкретизації при перекладі – це перекладацька трансформація, що застосовується шляхом підбору до певної лексичної одиниці мови оригіналу перекладного відповідника у мові перекладу (наприклад, слова, словосполучення або сталого виразу), що має значно вужче предметно-логічне значення. Застосування такої перекладацької трансформації в основному зумовлено семантичними інтерференціями лексичних структур мов, оскільки кожна мова керується сформованою унікальною мовною концептуалізацією світу. Так, наприклад, у лексичній системі мови оригіналу значення лексеми може бути занадто загальним, що

ускладнює можливість його застосування в умовах певного контексту в перекладі, а тому виникає необхідність в уточненні її значення. Крім цього, особливістю лексики китайської та української мов є варіативність значення лексичних одиниць, оскільки нерідко слова набувають смислових відтінків відповідно до контексту в якому вони вживаються.

Частка застосування методу конкретизації в китайсько-українському перекладі оповідання «Щоденник Софі» становить 4,09%, і здебільшого він використовується для уточнення смислового відтінку мовних одиниць оригіналу. Наприклад, у реченні «以及“赚钱和化钱”的人生意义 — і навіть **значення виразу** «заробляти й витратити гроші» в житті людини» слово 意义, що дослівно перекладається як «значення, сенс», представлено більш конкретизованим словосполученням «значення виразу», аби читач розумів, про що саме йдеться у цьому висловлюванні. З аналогічною метою було використано прийом конкретизації в такому висловлюванні: «这满足似乎要使人快乐得死才对。— **Це почуття задоволення піднесло би людину до сьомого неба, настільки воно сильне...**». Тут лексична одиниця 满足 внаслідок застосування прийому конкретизації у перекладі звучить як «почуття задоволення», адже основне словникове визначення лексеми «задоволення» — «дія зі значенням *задовольнити, задовольняти*», і лише у додатковому значенні вона функціонує як «стан та почуття вдоволення» (Словник української мови). Таким чином, лексико-семантичний метод конкретизації у даному випадку допомагає краще розкрити сенс висловлювання головної героїні, уникаючи при цьому багатозначності виразу.

Головною метою конкретизації є добір перекладного відповідника, який максимально наближений до сенсу лексичної одиниці оригіналу і містить більш загальне значення певного явища або предмета. Ця трансформація також допомагає правильно підібрати таку мовну одиницю, яка влучно передає основний сенс слова, словосполучення або виразу мовою перекладу, уникаючи при цьому будь-якої двозначності. Досить часто конкретизація використовується для уточнення значення, досягнення точності та наочності лексичних одиниць у перекладі, а також більш повної передачі змістової та виражальної структури тексту.

3) **Генералізація.** Прийом генералізації у процесі перекладу позначає заміну лексичної одиниці мови оригіналу з більш вузьким предметно-логічним значенням на мовну одиницю мови перекладу з більш загальним значенням. Цей метод є протилежним до конкретизації, про яку вже йшлося раніше, і в основному застосовується у випадках, коли в мові перекладу відсутнє явище або поняття, наведене в оригінальному тексті, або ж якщо необхідно підібрати узагальнений відповідник до явища чи поняття, поданого мовою оригіналу з метою більш чіткого викладу основної думки висловлювання. Генералізація є особливо продуктивною у випадках, коли перекладач може замінити видове поняття родовим і при цьому мінімізувати змістові та структурні розбіжності текстів оригіналу та перекладу.

У китайсько-українському перекладі оповідання Дін Лін «Щоденник Софі» частка використання генералізації становить близько 14,25% від усіх трансформацій. При цьому варто також зауважити, що в процесі перекладу така лексико-семантична трансформація використовується як на рівні слова, так і речення. Наприклад, у реченні «假使他能把我紧紧的拥抱着, 让我吻遍他全身..... — *Якби він тісно-тісно міг мене обійняти, і дозволив мені розцілувати його **всього**...*» для словосполучення 全身, що дослівно означає «все тіло, з голови до ніг, цілий (про тіло людини)», при перекладі українською був підібраний прикметник «весь» у родовому відмінку, який, згідно із Словником української мови, означає «щось ціле, неподільне, взяте повністю» (Словник української мови). У цьому реченні більш доречним буде саме узагальнене значення лексеми 全身, яке не відволікає увагу від основного повідомлення — вираження глибоких почуттів дівчини до юнака. Іншим, не менш яскравим прикладом застосування генералізації є переклад речення «伙计, 开壶! — *Слуга, чайник!*». Оскільки в українській мові відсутнє слово, тотожне за семантикою до китайського 伙计 — «співробітник, партнер; робочий, найнятий на довготривалий термін; друг», видове значення лексеми замінено родовим «слуга», тобто «людина для особистих послуг, виконання доручень (у домі, ресторані, готелі)» (Тлумачний словник), що дозволило не просто мінімізувати розбіжності між мовними

одинацями, а й точно виразити зміст вислову. Крім того, китайське слово 开壺, що означає «чайник по вінця заповнений окропом» і також не має аналог у мові перекладу, було замінено способом генералізації на родове поняття «чайник» – «посудина, у якій заварюють чай або кип'ятять воду» (Словник української мови). У цьому випадку перекладач уникає проблеми обтяжливості перекладу, водночас узагальнюючи назву та зберігаючи структуру речення оригіналу. Генералізація також може поєднуватися в реченні з іншими видами трансформацій. Наприклад, у висловленні «我还以为我够大量, 太没报复人了。 – *Як на мене, то я була досить великодушна й анітрохи не злостива.*» використовується метод генералізації: 报复人 – «мститися людям» було замінено на більш загальне поняття «злостивий», за словником, – «сповнений злості, ворожнечі, недобррозичливості». За допомогою лексико-граматичного антонімічного перекладу прислівник 太 – «надто, надміру, вкрай» замінюється на протилежне «анітрохи» – прислівник, що вживається переважно перед присудком разом із заперечною часткою *не-* у значенні «зовсім, ні в якій мірі» (Словник української мови), що сприяє адаптації значення речення для його легкого сприйняття мовою перекладу, а також дотриманню структури речення.

Таким чином, використання прийому генералізації допомагає перекладачу підібрати аналог до мовної одиниці оригіналу, які би допомогли мінімізувати відмінності лексичних одиниць на смисловому, структурному та естетичному рівнях і також адаптувати лексико-семантичний склад мови оригіналу до його правильного сприйняття у тексті перекладу.

Основна мета застосування лексичних трансформацій полягає у передачі не лише змістової, а й художньо-естетичної цінності оригіналу, стилю автора та суми художніх засобів, представлених у творі. У процесі роботи над перекладом оповідання «Щоденник Софі» лексичні трансформації застосовувалися у близько 54% випадків, при чому домінантним став прийом лексико-семантичної заміни – модуляція – 29,32% від усіх трансформацій, а найменш уживаним – метод калькування – 2,47%. Це передусім зумовлено семантичною інтерференцією структур мов та необхідністю добору

мовних одиниць відповідно до їхнього логічного зв'язку та контексту.

Використання граматичних трансформацій у процесі перекладу в основному зумовлено істотними відмінностями граматичних структур мови оригіналу та мови перекладу. Наприклад, на відміну від української мови, у китайській існує визначена схема порядку слів у реченні – «Підмет + присудок + додаток», частиномовна належність мовних одиниць китайської мови є гнучкою, оскільки в цій кореневій мові слова не мають жодних граматичних показників – закінчень або відмінків, як це закладено в українській мові (Акбукдак, 2016: 34).

Грамматичними трансформаціями у перекладознавстві позначають перетворення, в яких граматична одиниця мови оригіналу в процесі перекладу переходить в еквівалент з іншими граматичними показниками мови перекладу. Така заміна може відбуватися на рівні слів і словосполучень, частин мови, членів речення та типів речення. Досить часто граматичні трансформації, як і лексичні, при перекладі потребують додавання або опущення певних елементів у реченні, тому нерідко використовуються разом із іншими видами трансформацій для досягнення адекватності перекладу.

До граматичних трансформацій відносять синтаксичне уподібнення, членування речень, об'єднання речень та граматичні заміни. Відсоткове співвідношення застосування граматичної категорії трансформацій у перекладі оповідання Дін Лін «Щоденник Софі» становить близько 25,22% від загальної кількості трансформацій у тексті перекладу, де найчастіше застосовувалися методи членування речень – 9,86% та граматичні заміни – 9,6%. У ході аналізу тексту перекладу було виявлено застосування кожної з цих трансформацій, що дає змогу детально охарактеризувати такі види граматичних трансформацій, а також виявити мету їх використання у китайсько-українському перекладі оповідання.

Синтаксичне уподібнення. Синтаксичне уподібнення – прийом, у якому синтаксична структура мови оригіналу трансформується в паралельну за значенням до неї в мові перекладу. При цьому досить часто збігається кількість та порядок мовних одиниць в оригіналі та перекладі, зберігається

однаковий набір членів речення та послідовність їх розташування у тексті. Цей тип також відомий як «нульова трансформація» і переважно застосовується, коли в мові оригіналу та мові перекладу наявні однакові синтаксичні структури. Незважаючи на типологічні розбіжності української та китайської мов (китайська мова належить до кореневого типу, а українська – до флективного), у перекладі оповідання Дін Лін «Щоденник Софі» все ж траплялися поодинокі випадки, коли використання прийому синтаксичного уподібнення допомагало якомога краще наблизитися до змістових та стилістичних особливостей оповідання у тексті перекладу. Тож, загальна частка використання цієї трансформації становить лише 1,92% від загальної кількості застосованих трансформацій, що передусім зумовлено відмінностями граматичних структур китайської та української мов.

Застосування синтаксичного уподібнення можна простежити вже з перших сторінок записів у щоденнику: «太阳照到纸窗上时, 我在煨第三次的牛奶。昨天煨了四次。— *Коли сонце освітлює заклеєне папером вікно, я нагріваю уже третю порцію молока. Вчора гріла 4 рази*». Перше речення оригіналу та його переклад – це складнопідрядні речення з підрядним часу, де підрядна частина 太阳照到纸窗上时 вказує на часовий проміжок виконання дії, зазначеної в головній частині речення, фактично повністю зберігається порядок слів у реченні (за винятком конструкції ... 时, оскільки при переклад українською сполучник *коли* переставляється в передпозицію до підрядної частини речення). Також варто зазначити, що ця трансформація може застосовуватися в комплексі з лексичними видами перекладацьких трансформацій, оскільки в даному випадку лексема 第三次的牛奶 за допомогою методу модуляції була перекладена з дослівного «третьоразове молоко» у словосполучення «третю порцію молока», що допомогло коректно передати сутність речення мовою перекладу. Таким чином, вдалося не просто зберегти структуру та стилістичне наповнення висловлювання у перекладі, а й влучно передати зміст оригіналу.

Нерідко синтаксичне уподібнення використовується для досягнення більшої точності та наочності перекладу

з дотриманням при цьому структури викладу тексту оригіналу. На відміну від поділу складних речень на складносурядні та складнопідрядні в українській мові, в деяких китайських дослідженнях, таких як «Дослідження складних речень у китайській мові» (《汉语复句研究》) автора Сінь Фуї, відсутній чіткий поділ речень на сурядні та підрядні. Натомість, у китайській граматиці пропонується поділ речень на безсполучникові та сполучникові, зокрема, до останніх відносяться речення зі сурядним зв'язком, протиставні, причинно-наслідкові, умовно-наслідкові та ін. (Акбукдак, 2016: 54–59). З огляду на подібність будови цих типів складного речення, можна провести паралель із синтаксичними структурами складного речення в українській мові і застосувати прийом синтаксичного уподібнення при перекладі наступного висловлювання: «对的，假使苇弟能够再聪明一点，我是可以比较喜欢他些。— *Справді, якби ж Вейді був хоч трішки розумнішим, то й подобався би мені трохи більше.*» До синтаксичної структури сполучникового умовно-наслідкового речення 假使, (就) було вдало підібрано її синонімічний відповідник складнопідрядного речення з обставиною допустовості, вираженою сполучниками «якби..., то...». Варто зауважити, що при китайсько-українському перекладі, текст нерідко доповнюється сполучниками для емоційно-стилістичного підсилення: *ж, й, би, хоч* та ін., що дозволяє адаптувати розуміння змісту, стилістичної та структурної властивостей оригіналу.

Особливістю нульової трансформації є підбір синонімічних синтаксичних структур шляхом зіставлення граматики мови оригіналу та мови перекладу, а також їх порівняльний аналіз. Застосування прийому синтаксичного уподібнення допомагає точно та влучно передати зміст, стилістику та характер висловлювання для більш удалого його розуміння в тексті перекладу і при цьому мінімізувати втрати у процесі перекладу з китайської українською.

Членування речень. Методом членування речення позначають переклад, у якому синтаксична структура речення в оригіналі фактично «розбивається» на дві або більше предикативних структур мови перекладу. Таким чином, формуються

прості або прості й складні за будовою синтаксичні структури, які значно простіше викласти мовою перекладу. Виділяють два основні способи членування речення: 1) внутрішнє членування – трансформація простого речення мови оригіналу у складносурядне або складнопідрядне мови перекладу; 2) зовнішнє членування – перетворення складного речення мови оригіналу на кілька простих у тексті перекладу.

Під час перекладу оповідання «Щоденник Софі» частка використання перекладацької трансформації членування становить близько 9,9% від усієї кількості граматичної категорії трансформацій. Також варто зазначити, що застосовувалися методи як внутрішнього, так і зовнішнього членування речення, щоправда, другий усе ж таки переважав з огляду на стильову особливість даного оповідання: здебільшого автор використовує складні речення, утворені сполучниковим та безсполучниковим зв'язком, які задля кращого сприйняття змісту оповідання було розділено на кілька простіших за структурою речень.

Наприклад, «我真愿意在这种时候会有人懂得我，便骂我，我也可以快乐而骄傲了。— *В такі моменти я дійсно хочу мати когось, хто б мене зрозумів. Якби й вилаяв мене, я би пишалась та раділа з цього*». Тут членування складного речення зі сполучниковим зв'язком, разом із методом компенсації втрат, допомагають виділити основну думку, подану у висловлюванні, та сформулювати її більш чітко у мові перекладу.

Натомість, у реченні «我也正不愿他们知道，说我病好，我就装着高兴。— *Та я просто не хочу, аби вони дізналися. Прикидаюсь веселою й кажу, що видужую*» було використано як метод зовнішнього, так і внутрішнього членування. Внутрішнє членування можна помітити у перекладі першої частини речення «我也正不愿他们知道 — *Та я просто не хочу, аби вони дізналися*», оскільки в даному випадку просте речення в оригіналі трансформується у складнопідрядне з підрядним причини української мовою. Натомість, зовнішнє членування застосовується до зв'язки 我也正不愿他们知道，说我病好，де речення з однорідними присудками 不愿意 та 说 розділяється в перекладі на два окремих речення: «*Та я просто не хочу, аби вони дізналися. ... кажу, що видужую*». У даному випадку

членування речення допомагає зберегти стилістичні особливості та емоційне забарвлення тексту оригіналу в перекладі.

Спосіб зовнішнього членування також допомагає виокремити основну думку окремої частини речення та доступно презентувати її для реципієнта шляхом трансформації складного речення зі сполучниковим зв'язком у декілька простіших. «这新朋友似乎是来得如此够人爱，但我却不知怎的，反而懒于注意到这些事。」 — *Цей новий друг, здається, мені до вподоби. Щоправда, я не знаю що зі мною коїться, бо мені навпаки байдуже на все це.*». Формат оповідання у вигляді датованого щоденника в зумовлює наявність так званих «хаотичних» речень, де думки головної героїні, викладені у рядках щоденника, зачіпають абсолютно різні грані її почуття. Аби допомогти читачу зрозуміти основну думку, закладену в цих записах, перекладач застосував метод зовнішнього членування для виділення окремих змістових тем у висловлюванні: перша частина складного речення зі сполучниковим зв'язком — про враження дівчини від нового друга, тоді як друга та третя — про її внутрішній душевний стан та переживання.

Таким чином, особливістю використання методу членування речення є прагнення полегшити сприйняття складних речень, поданих в оригіналі, та емоційно виокремити певні частини речення для передачі емоційних та стилістичних особливостей оповідання.

Об'єднання речень. Перекладацька трансформація об'єднання речень полягає у перетворенні простих синтаксичних структур оригіналу на складніші за допомогою їх об'єднання. Об'єднання є протилежним процесом до членування речення, проте «...при перекладі трапляється порівняно рідше, ніж членування. Але ми звертаємо на це увагу, оскільки у більшості випадків це найкращий спосіб досягнення адекватності» (Петрашик, 2017: 1–2). Загалом, у процесі перекладу оригіналу частка використання граматичної трансформації об'єднання становить близько 3,84% від загальної кількості трансформацій у тексті, що здебільшого зумовлено наявністю значної кількості складних речень.

Часто прийом об'єднання застосовується для сполучення однієї думки в тексті та, як і членування речень, застосовується

із стилістичною метою (Борисова, 2012:56).

Наприклад, в уривку «只以为一个男人的本行是会说话, 会看眼色, 会小心就够了。今天我看了这高个儿, 才懂得男人是另铸有一种高贵的模型。— *Раніше думала, що основні уміння чоловіка не більше, ніж красномовність, розуміння та уважність, але сьогодні, коли я побачила цього високого парубка, зрозуміла, що мужчини мають ще інші, вищі й кращі якості*» зображується єдина тема — зміна поглядів головної героїні, а тому для наочного зображення її початкової думки щодо чоловіків і нової (після зустрічі із високим парубком) перекладач застосував метод об'єднання речень. Об'єднання двох складних речень у даному прикладі допомогло передати емоції головної героїні, її неабияке захоплення незнайомцем та його перевагу над іншими чоловіками, таким чином стилістично наблизивши текст перекладу до оригіналу.

Досить часто об'єднання простого і складного речень допомагає розвинути тему певного висловлювання. Так, у реченнях «但我的病却越深了。这真不能不令我灰心, 我要什么呢, 什么也于我无益。— *Та моє самопочуття дедалі гіршало: хвороба прогресувала, а отже, й настрої був поганим.*» можна простежити причинно-наслідковий зв'язок між складним та простим реченнями відповідно, а отже, спосіб об'єднання тут допомагає оформити цілісний та зв'язний переклад до уривку, при цьому зберігаючи композицію, змістове наповнення та стилістичне забарвлення, подані в тексті оригіналу.

Основною причиною використання методу об'єднання є відтворення стилістичних особливостей оформлення тексту оригіналу та збереження певних змістових зв'язків між смисловими значеннями простих речень. Таким чином, перекладач може покращити рівень сприйняття перекладу реципієнтами, досягнути стилістичної й змістової єдності тексту перекладу, водночас уникаючи використання «сухих» інформаційних речень у ньому.

Граматичні заміни. Метод граматичної заміни у процесі перекладу позначає перехід граматичної одиниці мови оригіналу в мовну одиницю перекладу, при цьому він змінює своє граматичне значення (Петрик, 2018: 201). Такі зміни часто відбуваються на рівні форми слова, частини мови, членів

речення, типів речення тощо, і в силу своїх особливостей вони трансформують лише граматичний аспект будови речення.

У ході аналізу тексту перекладу оповідання «Щоденник Софі» Дін Лін нами були виявлені граматичні заміни різного рівня, при цьому частотність їх застосування є однією з найбільших серед усіх граматичних трансформацій – 9,6%. Зокрема, заміна форми слова простежується у перекладі першого речення в оповіданні: «今天又刮风! – Сьогодні знову вітряно!». Як бачимо, односкладне речення китайською мовою, де присудок виражений дієслівно-об'єктним словосполученням 刮风 – «дує вітер», було трансформовано у безособове дієслово українською мовою – «вітряно». Використання методу граматичної заміни у даному випадку допомогло передати зміст речення, не змінюючи лексичної структури речення, а отже, і мінімізувати розбіжність із оригіналом.

Однак здебільшого граматична трансформація заміни використовується у поєднанні з іншими видами граматичних, лексичних та лексико-граматичних трансформацій. Так, у реченні «但我却拿笑代替了我的哭。 – Та замість сліз я натягнула на обличчя веселу усмішку» варто відзначити використання одразу кількох категорій трансформацій: непрямий додаток в оригіналі при перекладі було винесено у передпозицію до підмета – спосіб граматичної заміни, який дозволив виділити рему речення; присвійний займенник 我的 – «мій» було опущено завдяки використанню методу генералізації – лексичної трансформації. Таким чином перекладач зміг уникнути мовної надмірності, використавши замість займенника прикметник «веселу» для більш чіткого виділення антитези у висловлюванні. За допомогою лексичної трансформації модуляції 代替 – «замінити, замінити» було трансформовано у слово «натягнути» з метою дотримання стилістичних особливостей тексту та емоційного підсилення настрою героїні. Також для досягнення адекватності перекладу було використано метод компенсації втрат (лексико-граматична трансформація, про яку детально йтиметься пізніше), а тому речення було доповнене обставиною місця – «на обличчя». Таким чином, можна наочно простежити застосування граматичної заміни на рівні

структури речення в комплексі з іншими лексичними та лексико-граматичними трансформаціями в перекладі.

Граматичні заміни членів речення та структури речення при перекладі можна також простежити в такому реченні: «这固然可以混去一小点时间, 但有时却又不能不令人更加生气, 所以(上星期整整)的有七天没玩它.....». — *Звісно ж, так можна прогаяти годину часу, та інколи мене це ще більше дратує. Ось чому я цілісінський тиждень не бавилася так.»* У даному випадку перша частина особового речення МО методом граматичної заміни структури речення замінюється на безособове в тексті перекладу, підмет 这 у перекладі виконує роль обставини способу дії «так»; лексико-граматична трансформація цілісного перетворення допомогла спрямувати дію більше на головного героя, який під «людьми» в першу чергу має на увазі себе, таким чином повністю змінивши лексичну та граматичну структуру другої частини речення. Аби спростити зміст висловлювання для його адекватного сприймання у тексті, було також застосовано метод членування речення, тим самим було виокремлено третю частину складного речення в окреме просте речення. Крім цього, застосування граматичної заміни на рівні членів речення допомогло трансформувати третю частину складного речення зі сполучниковим зв'язком мови оригіналу, що належить до дієслівного класу речень 非主谓句, на двоскладове речення, де присудком та додатком в українську перекладі стала частина 没玩它. Натомість, зв'язка 上星期整整的有七天 виступила в ролі додатка і за допомогою методу модуляції була трансформована у словосполучення «цілісінський тиждень», яке в тексті перекладу використане як обставина часу. Для досягнення адекватності перекладу цього речення було також використано метод компенсації — лексико-граматична трансформація, що в даному випадку виявляється у використанні в перекладі підмета, вираженого займенником «я», тобто власне особа героїні.

Особливістю використання методу граматичної заміни є необхідність адаптації граматичних структур та характерних для китайської мови конструкцій із метою досягнення адекватності перекладу та його правильного розуміння реципієнтами. Також цей прийом допомагає уникнути мовної

надмірності, зберегти змістове наповнення та структуру тексту оригіналу й стиль його викладу, що, безумовно, покращує якість перекладу та його сприйняття.

Висновки. Отже, при перекладі оповідання Дін Лін «Щоденник Софі» були використанні різноманітні лексико-граматичні трансформації, що дало змогу адекватно та еквівалентно здійснити переклад з китайської мови українською, зберігши сутність та літературну форму оригіналу. Використання різних методів та засобів перекладу зумовлене, в першу чергу, відмінностями в граматичній будові двох мов, а також відсутністю мовних відповідників у мові перекладу порівняно з мовою оригіналу. Основним завданням перекладача є влучно та вдало знайти такі відповідники без утрати семантичного змісту та форми тексту оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА

Абабілова Н. М., Сидоренко Ю. І. Перекладацькі трансформації як засіб досягнення еквівалентності текстів. *Теорія і практика перекладу: збірник наук. праць*. Миколаїв, 2012. С. 416–420. URL: file:///C:/Users/1/AppData/Local/Temp/Mik_2012_15_6_70.pdf

Акбукдак К. Г., Коломієць Н. В. Теоретична граматики китайської мови: навчальні матеріали для студентів ОР «бакалавр» спеціальності 035.06 – філологія (східні мови та літератури (переклад включно)) Київ, 2016. 63 с.

Борисова А. О. та ін. «Теорія та практика перекладу». Конспект лекцій для студентів денного та заочного відділення економічного факультету та факультету менеджменту за спеціальностями 6.050206 «Менеджмент ЗЕД» та 6.050103 «Міжнародна економіка» / [За ред. Удовенко І. В.]. Харків, 2012. 80 с.

Гобова Є. В. Проблеми передачі китайських слів засобами української мови. *Китаєзнавчі дослідження*. 2019. № 1. С. 94–103.

Гончаренко Л. О. Дискусійні проблеми процесу перекладу. *Наукові записки [Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя]. Філологічні науки*. 2015. Кн. 2. С. 31–34.

Матвєєва К. В., Мікрюков О. О. Типи лексичних трансформацій при перекладі художніх творів (на матеріалі творів Ф. С. Фіцджеральда «Tender is the night» та «The Great Getsby»). URL: http://www.rusnauka.com/3_ANR_2014/Philologia/7_156404.doc.htm.

Петрашик О. В. Членування і об'єднання речень при перекладі. *Матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції «Cutting-edge science 2017»*. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstreams/94542897-2366-486f-ad5c-097737098ac3/download>

Петрик О. М. Прийом граматичних заміни як особливий вид перекладацьких трансформацій у поетичному тексті. *Література та культура Полісся. Серія «Філологічні науки»* (Ніжин). 2018. №93(11). С. 200–207.

Словник української мови [Інститут мовознавства імені О. О. Потебні]. URL: <https://slovnuk.ua/index.php>.

Глумачний словник української мови у 20 томах [Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015–2021]. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0>

Українська бібліографічна енциклопедія (Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого). URL: <https://ube.nlu.org.ua>

丁玲《莎菲女士的日记》，主编：马森《小说月报》，出版社：骆驼，1999年04月 URL: <https://www.99csw.com/book/3350/index.html>

LEXICO-GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN THE TRANSLATION OF DING LING'S STORY «SOPHIE'S DIARY»

Nataliia V. Kolomiets

PhD in Philology, Associate Professor
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine
e-mail: natalia.kolomiets@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0171-6938>

Mariia A. Makovska

PhD in Philology
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine
e-mail: m.makovska@knu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7831-6510>

ABSTRACT

The purpose of the study is to identify and describe the lexical and grammatical transformations during the translation of Ding Ling's story «Sophie's Diary» from Chinese into Ukrainian.

To achieve the goal, the following research methods were used: the descriptive method applied to the analysis of the theoretical foundations of translation transformations, various methods of translation transformations (in the process of translating passages of artistic style text), methods of linguistic observation (detection

of changes in the structures of different levels of the original texts and its translation respondent) and research on the compatibility of language units, as well as typological (comparison of language units of the original and translation) and statistical (to analyze the prevalence of the use of certain classes and types of translation transformations) methods.

The translation of the text of the artistic style was analyzed, which made it possible to identify and investigate the ways and methods of reproducing linguistic phenomena of the Chinese language in Ukrainian. As a result, it was found that most grammatical and lexical transformations are based on differences in language structures. When translating, it is necessary to take into account the differences in the grammatical and lexical systems of the two languages but try to achieve adequacy while preserving the form of the original text.

Key words: Chinese language, Chinese literature, translation, lexical transformations, grammatical transformations.

REFERENCES

- Ababilova N. M., Sidorenko Yu. I. (2012). Perekladats'ki transformatsii yak zasib dos'agnenn'a ekvivalentnosti tekstiv [Translation Transformations as a Mean to Achieve the Textual Equivalence]. *Теорія і практика перекладу: Збірник наук. праць* [Theory and Practice of Translation: The Collection of Scientific Works]. Mikolaiv, pp. 416–420. URL: file:///C:/Users/1/AppData/Local/Temp/Mik_2012_15_6_70.pdf [in Ukrainian].
- Akbukdak K. G., Kolomiets' N. V. (2016). Teoretyčna gramatyka kytaiś'koi movy: navčal'ni materialy dl'a studentiv OP «bakalavr» spetsial'nosti 035.06 – filologia [Theoretical Grammar of Chinese: Training Material for Students of Bachelor degree (035.06 – Philology)]. Kyiv [in Ukrainian].
- Borysova A. O. et al. (2012). «Teoria ta praktyka perekladu». Konspekt leksii for Students of Faculty of Economics and Faculty of Management [«Theory and Practice of Translation». Lecture Notes]. Kharkiv [in Ukrainian].
- Gobova Ye. V. (2019). Problemy peredači kytaiś'kykh sliv zasobamy ukrains'koi movy [The Problems of Transmission of Chinese Words with Means of Ukrainian Language]. *Kytaieznavč'i doslidženn'a* [Sinology Studies], 1, pp. 94–103 [in Ukrainian].
- Gončarenko L. O. (2015). Diskusiini problemy protsesu perekladu [Debatable Problems of Translation Process]. *Naukovi zapysky Nizhyn'skogo deržavnogo universytetu imeni Mykoly Gogol'a. Filologični nauky* [Scientific Bulletin of Nizhyn State University named after Mykola Gogol. Philological Sciences], 2, pp. 31–34 [in Ukrainian].
- Matveieva K. V., Mikr'ukov O. O. Typy leksyčnykh transformatsii pry perekladi khudožnykh tvoriv (na materialy tvoriv F. S. Fitsdžeral'da «Tender is the night» ra «The Great Getsby») [Types of Lexical Transformations in Translation of Artworks (based on the works by F. S. Fitzgerald «Tender is the night»)]. URL: http://www.rusnauka.com/3_ANR_2014/Philologia/7_156404.doc.htm [in Ukrainian].
- Petrašik O. V. (2017). Členuvann'a i obiednann'a rečen' pry perekladi [Division and Combining of the Sentences in Translation]. *Materialy XIII mižnarodnoi*

naukovo-praktyčnoï konferentsii «Cutting-edge science 2017» [Proceedings of XIII International Conference «Cutting-edge science 2017»]. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstreams/94542897-2366-486f-ad5c-097737098ac3/download> [in Ukrainian].

Petrik O. M. (2018). Pryiom gramatyčnykh zamin yak osoblyvyi vyd perekkladats'kykh transformatsii u poetyčnomu teksti [The Method of Grammatical replacements as a Special Kind of Translation Transformations in Poetical Tekst]. *Literatura ta kul'tura Poliss'a. Seria «Filologični nauky»* [Literature and Culture of the Polesye. Serie «Philological Sciences»] (Nižyn), 93(11), pp. 200–207 [in Ukrainian].

Slovník ukrains'koi movy / Instytut movoznavstva imeni O. O. Potebni [Dictionary of Ukrainian Language / Institute of Linguistics named after O. O. Potebni National Academy of Sciences of Ukraine]. URL:<https://slovník.ua/index.php>. [in Ukrainian].

Tlumačnyi slovník ukrains'koi movy (2015–2021). [An Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]. URL:<https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> [in Ukrainian].

Ukrains'ka bibliografična entsyklopedia [Ukrainian Bibliographical Encyclopedia (National Library of Ukraine named after Yaroslav the Wise)]. URL:<https://ube.nlu.org.ua> [in Ukrainian].

丁玲《莎菲女士的日记》，主编：马森《小说月报》，出版社：骆驼，1999年04月 URL: <https://www.99cs.com/book/3350/index.html> [in Chinese].

Стаття надійшла до редакції 02.04.2024

УДК 8+791]:115.4-046.44(045)
<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38.10>

ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ЧАСУ І ПРОСТОРУ У КІНОНАРАТИВІ (НА МАТЕРІАЛІ ЕКРАНІЗАЦІЇ ОДНОЙМЕННОГО РОМАНУ ДЖ. К. РОЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР І КЕЛИХ ВОГНЮ» М. НЬЮВЕЛОМ)

Олександра О. Косюга

аспірантка кафедри англійської філології та світової літератури
імені Олега Мішукова
Херсонського державного університету,
Івано-Франківськ, Україна
e-mail: akosyuga@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5633-4665>

АНОТАЦІЯ

Наукову розвідку присвячено критичному огляду відтворення категорій простору та часу кіноверсії роману Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер і келих вогню». Проведений порівняльний аналіз вербальних і невербальних засобів творення категорій часу і простору в кінонарративі здійснено за допомогою створення вибірки даних із кіносценаріїв (англійською й українською мовами) з виділеною епізоду кінострічки. У студії розглянуто питання закономірностей вживання слів і словосполучень, а також жестів, міміки, шумів, звуків, музичного супроводу для зображення часу і простору в кінонарративі, що спирається на кінострічки жанру фентезі (на прикладі пригодницького фентезійного фільму про Гаррі Поттера). Схарактеризовано основні випадки вживання вербальних і невербальних засобів (особливу увагу приділено хронеміці та проксеміці). Матеріалом дослідження слугували: кіноадаптація четвертої книги пригод про маленького чаклуна книги Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер і келих вогню» мовою оригіналу (режисер – М. Ньювел, 2005 рік) та український дубляж даної кінострічки студією «Так Треба Продакшн» на замовлення vod-платформи sweet.tv у 2020 році. В результаті дослідження встановлено: по-перше, кінонарратив має свої специфічні риси, які

відрізняють його від класичного нарративу; по-друге, і вербальні, і невербальні засоби творення категорій простору і часу мають величезний вплив на конструювання всієї кінострічки загалом.

Ключові слова: нарратив, кінонарратив, вербальні засоби, невербальні засоби, дискурс, хронеміка та проксеміка.

Вступ. Дослідженнями кінонарративу (кінотексту) почали займатися нещодавно, адже сама історія кіно налічує всього близько 100 років, і початок кінематографу як такого датується періодом 1910–1915 років (Metz, 1991: 95).

Серед дослідників-фільмологів та фільмографів, а також теоретиків кіно ми можемо виділити С. Четмена, К. Метца, Ж. Коен-Сеа, Б. Балаж, А. Мальро, Е. Морен, Ж. Мітрі, А. Валлон та Е. Суріо. У перші роки після Другої світової війни у Франції були створені Центр фільмологічних досліджень та Інститут фільмології (як галузі кінознавства) у Сорбоні. У 1947 році почав видаватися журнал «Revue inter nationale de filmologie», а також були створені дослідницькі групи у Великій Британії, Бельгії, Іспанії, США, Німеччині та Швейцарії. В цей час виникло поняття «семіотика кіно», що акцентує на семантичних особливостях і займається вивченням фільму як дисципліни в різних проявах включно з філософією, соціологією, психологією тощо.

Вивчення кінонарративу в Україні – досить нова наукова галузь. Дослідження кінонарративів на матеріалі документального та фентезійного жанрів також перебувають на стадії становлення, тому наша студія є новаторською, що зумовлює її **актуальність**.

Метою дослідження було дослідити закономірності вживання вербальних і невербальних засобів творення категорій простору і часу в кінонарративі. Для цього нам треба було виконати такі **завдання**: 1) виділити вербальні засоби творення простору і часу в кіносценаріях англійською та українською мовами; 2) виділити невербальні засоби творення простору і часу в епізоді кінострічки «Гаррі Поттер і келих вогню» мовою оригіналу та в українському дубляжі; 3) зробити лінгвістичний аналіз отриманих даних.

Матеріали та методи дослідження. Як *матеріал* дослідження ми використали уривки з кіноверсій «Гаррі Поттер

і келих вогню» мовою оригіналу та в українському дубляжі. Для дослідження було використано цілий комплекс *методів*: метод формування загальної вибірки для аналізу вербальних та невербальних засобів творення простору і часу в кінонарративі; метод лінгвістичної інтерпретації одержаних даних; метод зіставного аналізу та метод критичного аналізу наукових джерел.

Виклад матеріалу. «Гаррі Поттер і келих вогню» (оригінальна назва «Harry Potter and the Goblet of fire») – четвертий фільм із септології пригод про юного чаклуна, випущений у прокат 18 листопада 2005 року. Постановник – британський кінорежисер і продюсер М. Ньюел. Виробництво кінокомпаній «Warner Bros. Pictures» та «Heyday Films», засновником якої є британський кінопродюсер Д. Гейман, що придбав права на екранізацію пригод про Гаррі Поттера в 1999 році й виступив у ролі продюсера всіх восьми фільмів серії. Автор сценарію – американський сценарист і продюсер С. Кловз. Композитор – шотландський музикант і композитор П. Дойл.

Септологія про Гаррі Поттера – це сім книг, жанрову особливість яких ми розглядали у статті «Жанрові особливості септології про Гаррі Поттера: від казки до готичної літератури» (Косюга, 2023). Для зйомки фільмів, яких було вісім (події останньої сьомої книги «Гаррі Поттер і смертельні реліквії» охопили два фільми, через свою насиченість), використали професійно побудований сценарій, що зважає на специфіку кіномови (тобто доносить ідеї режисера візуальними рішеннями), іншими словами – «скрипт», або «кіносценарій» (Миславський, 2007: 244). Цей кіносценарій потім перетворився на режисерський сценарій, сцени в якому пронумеровуються, що дає можливість повністю підготувати сценарій до зйомки та побудувати відеоряд майбутнього фільму (Миславський, 2007: 240). Мистецтвом написання сценарію називають кінодраматургію (Миславський, 2007: 222).

На сайті університету Каліфорнії (м. Санта Круз) <http://nldslab.soe.ucsc.edu/> завантажено скрипти до кінонарративів усіх книжок про пригоди маленького чаклуна. Цікаво, що публікації інших дотичних до Всесвіту Поттеріани книжок опубліковані як кіносценарії: наприклад, «Гаррі Поттер

і прокляте дитя», «Фантастичні тварини і де їх шукати», «Фантастичні звірі: Злочини Гріндельвальда» та «Фантастичні звірі: Таємниці Дамблдора».

Кіносценарій до четвертої частини Поттеріани «Гаррі Поттер і келих вогню» мовою оригіналу, написаний С. Кловзом і транскрибований веб-сайтом IMSDb.com (The Internet Movie Script Database), займає лише 59 сторінок, тоді як обсяг книги сягає 617 сторінок. І це логічно, адже сценарист не може включити у скрипт усі сцени та епізоди з книжки, оскільки тоді зростає тривалість фільму. «У «Поттері» сценарій був настільки суворо контрольованим, що майже не було місця для імпровізації» (Felton, 2022).

Кінодраматург С. Кловз отримав згоду від британської письменниці Дж. К. Ролінг на написання кіносценарію не тільки через свої професійні якості. Головною перепоною було те, що автор Поттеріани принципово вибирав лише представників британського кінематографу, а С. Кловз — американський кіносценарист та режисер. Існує думка, що під час переговорів, він сказав, що його улюбленим персонажем була Герміона, і це остаточно переконало Дж. К. Ролінг (Foenkinos, 2022). Отже, сценаристу С. Кловзу та режисеру М. Ньюелу довелося стиснути події книги до рамок фільму. Це було досягнуто відмовою від сюжетних ліній та подій, не пов'язаних безпосередньо з головними героями та їхніми пригодами. Щоби зменшити тривалість фільму, іноді навіть прибирали деяких героїв. Так було опущено майже весь перший розділ книги: вилучено певних персонажів (наприклад, Біла та Чарлі Візлі, Людо Бегмена, домашню ельфіню Барті Кравча — Вінкі, Нарциссу Мелфой, БERTУ Джоркінс). Замінено героїв, що виконували певні дії, наприклад, саме ельфіня Вінкі в книзі відіграла значну роль під час появи «Чорної мітки» на Кубку світу з квідичу. Або ж інший приклад: саме домашній ельф Доббі дав Гаррі зяборості під час виконання другого завдання Тричаклунського турніру, а не Невіл Лонгботом, як показано у фільмі. У лабіринті за книгою було багато пасток і він містився на полі для квідичу: «They walked onto the Quidditch pitch, which was now completely unrecognizable. There was a gap right in front of them, the entrance to the vast maze.

The passage beyond it looked dark and creery» (Rowling, 2000: 522). У фільмі ж лабіринт набагато більший, і пастками стали стіни та коріння. А ще у кіноадаптації не відображено події, коли Гаррі зустрічає сфінкса та бореться з гігантським павуком. У книзі Гаррі і Седрік вирішили, що цвинтар – частина завдання, у фільмі ж Гаррі згадує свій сон і просить Седрика швидше піти з цвинтаря. За книгою, Пітер Петігрю прив'язує Гаррі до могильної плити пам'ятника і затикає йому рот кляпом, а у фільмі підручний Темного Лорда зачаровує статую. Згідно з книгою, вона виглядає як високий мармуровий надгробок, а у фільмі на могилі батька Волан-де-Морта стоїть статуя смерті (одягнений у плащ з капюшоном крилатий скелет, що тримає косу). Іншим прикладом додавання власного бачення стрічки є те, що в одній зі сцен на цвинтарі на надгробках видніються імена членів знімальної групи фільму, бо співробітники кінокомпанії «Warner Bros.» вирішили, що видумані імена можуть бути ідентичними іменам реальних людей. Наприкінці фільму відсутня сцена у поїзді, де Герміона викриває репортерку Ріту Скітер, яка виявляється незареєстрованим анімагом. Також не згадується, що Гаррі отримував або віддавав комусь нагороду в 1000 галеонів, яку йому дали за перемогу в Тричаклунському турнірі (він віддав ці гроші братам Візлі, Фреду і Джорджу, на які вони відкрили свій магазин «Weasleys' Wizard Wheeses»). Сцена повернення Барті Крауча-молодшого в Азкабан, після того, як він був підданий «поцілунку дементора» прямо в Гогвортсі, відсутня у фільмі, але є в книзі. Це все лише деякі приклади відмінності кіноадаптації від книги Дж. К. Ролінг.

Всі кіносценарії до фільмів про Гаррі Поттера були захищені водними знаками, щоб у разі, якщо примірник опиниться у пресі, то продюсери будуть знати, чий саме то був варіант (Felton, 2022). Як і кожна масштабна подія, «створення фільму – це співпраця. Фільми про Гаррі Поттера були витвором сотень людей із блискучою творчою уявою, від Джо Ролінг, художнього відділу та команди операторів до дивовижних акторів» (Felton, 2022).

Кожна кіноадаптація має в основі оповідання, текст, нарратив. За словами італійського філософа і дослідника У. Еко,

нарративний світ – це можливий світ, що створений його автором (Есо, 1979). Наррація може реалізуватися вербально (текст), невербально (танець, живопис, скульптура або архітектура), або ж поєднувати вербальні та аудіовізуальні способи нарації (кінонарратив) (Цапів, 2019). Кінонарратив значно відрізняється від нарративу. Якщо література – це мистецтво слів, то кіно – то мистецтво зображень (Metz, 1991). Воно посідає проміжну позицію (зібравши всі переваги) між театральною постановкою і мистецтвом фотографії. На відміну від театру кіно – більш реалістичне, а на відміну від фото воно має рух, оповідаючи історію від початку до кінця. Під час вистави ми бачимо ознаки нереальності дійства, адже ми бачимо все, що знаходиться поза межами сцени: куліси, оркестр, мушлю суфлера і т.д. Коли ми дивимося на фотографію, ми не розглядаємо її, як відображення теперішнього часу «тут і зараз», це для нас минуле «десь там» (Metz, 1991); під час перегляду фільму все відбувається навпаки: ми занурюємося в події, приміряючи їх на себе (імерсія), з радістю сприймаємо кінематографічний «ефект присутності» – діалог між наратором і наратором, ми «проживаємо» фільм.

Події будь-якого фільму відбуваються в іншому світі, поглинаючи глядача, перетягуючи його у «свій» світ, долучаючи його до свого нарративу, створюючи «враження реальності» (Metz, 1991: 62–63). Дистанція між фільмом і глядачем – найкоротша серед усіх семи мистецтв, тоді як аудиторія – найбільша, тому що кіно універсальне через його візуальне сприйняття, яке доступне будь-які людини по всьому світу (на відміну від мови, яку треба спершу опанувати, а потім вже сприймати; це робить фільми доступнішими за художні тексти). Фільми важко пояснити, тому що їх легко сприйняти, зрозуміти (Metz, 1991: 69).

У фільмах немає минулого часу, на відміну від текстів. Навіть коли герой щось згадує, у фільмі це зображується як події, що відбуваються зараз, а потім за допомогою надписів чи реплік персонажів дія обрамляється як подія минулого. Глядач завжди долучений до подій як «тут і зараз».

До невербальних засобів будь-якої комунікації відносять ольфакцію (науку про запахи), кінесику (жести), окулесику

(мова очей під час комунікації), аускультацию (аудіальну поведінку людей), гаптику або такесику (тактичні прояви комунікації), гастику (напої та їжа), проксемику (структура і функції простору комунікації) та хронеміку (час комунікації).

В нашому дослідженні ми аналізуємо невербальні засоби творення лише двох категорій – простору і часу (тобто особливо увагу звертаємо на хронеміку та проксемику), і для цього ми вирішили розглянути як приклад один епізод із четвертого фільму «Гаррі Поттер і келих вогню», який умовно можна назвати «Лорд Волдеморт відродився знову» (Ролінг, 2003: 586). Ідеться про уривок з фільму, який триває чотири хвилини та сорок секунд, починаючи з 1:58:40 до 2:02:58. Цей чотирихвилинний епізод фільму охоплює три розділи книги Дж. К. Ролінг (кінець розділу 31 «Третє завдання», повністю розділ 32 «Кістка, плоть і кров» та початок розділу 33 «Смертежери») та 9 сторінок друкованого тексту. Кіносценарій до цього епізоду з фільму займає лише одну сторінку, і це пояснюється тим, що «verbal expression may last longer than events themselves. It takes longer to say your thoughts than to think them, and still longer to write them down» (Chatman, 1978: 73). Скрипт цього уривку мовою оригіналу наведений нижче:

English	Український переклад
Cedric: Go! Take it, you saved me! You saved me, take it!	Седрік: Біжи! Забирай його, ти врятував мене! Він твій!
Harry: Together, on three. One, two, three!	Гаррі: Разом! Один, два, три!
Cedric: You ok?	Седрік: Ти цілий?
Harry: Yeah, you?	Гаррі: Так, а ти?
Cedric: Where are we?	Седрік: Так. Де ми?
Harry: I've been here before.	Гаррі: Я був тут раніше.
Cedric: It's a portkey. Harry the cup is a portkey.	Седрік: Це летиключ. Гаррі, кубок – це летиключ.
Harry: I've been here before in, a dream.	Гаррі: Я вже бував тут, уві сні.
-	Голос за кадром: Том Ріддл

Harry: Cedric, we have to get back to the cup! Now!	Гаррі: Седріку, треба повертатися до кубка. Швидше!
Cedric: What are you talking about?	Седрік: Що ти маєш на увазі?
Harry: AAAA!	Гаррі: AAAA! Ні!
Cedric: Harry! What is it?	Седрік: Що таке?
Harry: Get back to the cup!	Гаррі: Повертайся до кубка!
Cedric: Who are you? What do you want?	Седрік: Хто ви? Що вам треба?
Voldemort: Kill the spare.	Волдеморт: Убий другого!
Wormtail: Avada Kedavra!	Червохвіст: Авада Кедабра!
Harry: No! Cedric!	Гаррі: Ні! Седрік!
Voldemort: Do it! Now!	Волдеморт: Зроби це, мерщій!
Wormtail: Bones of the father, unwillingly given.	Червохвіст: Батькова кістка, без відома дана
Wormtail: Flesh of the servant willingly sacrificed.	Червохвіст: Плоть слуги, охоче віддана
Wormtail: And blood of the enemy forcibly taken.	Червохвіст: І кров ворога, забрана силою
Wormtail: The Dark Lord shall rise again.	Червохвіст: Темний Лорд відродиться знов!
Voldemort: My wand, Wormtail.	Волдеморт: Моя чарівна паличка
Voldemort: Hold out your arm.	Волдеморт: Простягни руку
Wormtail: Master. Thank you, master.	Червохвіст: Господарю. Дякую, господарю
Voldemort: The another arm, Wormtail!	Волдеморт: Іншу руку, Червохвіст!

Український варіант скрипту цього епізоду з кінострічки був зроблений нами власноруч, адже його не вдалося отримати від кіностудії українського дубляжу.

Вербальним утіленням категорії простору в наведеному уривку з кінонарративу про Гаррі Поттера є лише словосполучення «to the cup» – «до кубка», а вербальним зображенням категорії часу – такі слова і словосполучення, як «one, two, three!» – «один, два, три!», «before» – «раніше», «before» – «вже», «now» – «мерщій» та «again» – «знов». Як видно з цих прикладів, українські перекладачі студії дубляжу «Так Треба

Продакшн» використали перекладацькі операції, такі як еквівалентні відповідники, варіативні відповідники та контекстуальна заміна. У фільмі ж решта подій з категоріями простору і часу зображується за допомогою невербальних засобів.

Хронеміка і проксеміка дуже важливі у створенні кінострічки, адже вони зумовлюють час спілкування (і це впливає на освітлення в кадрі, одяг, кольори епізоду тощо) та розташування об'єктів і акторів у кадрі, а також розташування власне камери (кут і відстань до об'єкта, перспектива зображення тощо). Все це складає композицію кадру: крім вибору освітлення, плану, ракурсу і прийому зйомки, режисери-постановники обирають тональність і колорит, організацію матеріалу в наочному просторі, побудову мізансцени та рух фігур (Миславський, 2007: 223–224). Так, за допомогою зміни візуального зображення ми бачимо, як Гаррі та Седрік переносяться з Тричаклунського Турніру, що відбувався на території школи, на кладовище Малого Генгелтону за сотні кілометрів від школи. Торкаючись кубка-летиключа, вони телепортуються в інше місце. Осягнути і поринути в цю подію нам допомагає також аудіосупровід (звуки і шуми, крики пташок (ворон) і шипіння змії) і музика, що налаштовує нас на відповідне сприйняття того, що відбувається на екрані.

Для четвертого фільму Поттеріани було написано 24 саундтреки. У проаналізованому уривку було використано найдовший саундтрек, який називається «Voldemort». Загальна тривалість мелодії складає 9 хвилин 39 секунд, у епізоді прозвучало приблизно 3 хвилини мелодії. Про значення музичного супроводу фільмів існує багато досліджень, а особливо досліджень саме в фільмах про Гаррі Поттера. Серед них визначне місце посідає робота доктора університету Хаддерсфілд Д. Вайта «The transfigurations and significations of 'Hedwig's Theme' in an expanding transmedial world», яку він представив на 12th Annual Harry Potter Academic Conference 21 жовтня 2023 року. В цьому дослідженні він розглянув, як шотландський композитор П. Дойл віртуозно використав саундтреки до попередніх фільмів (написані американським композитором та диригентом Дж. Вільямсом) у створенні музичного супроводу саме до четвертого фільму.

Одні з основних невербальних засобів, що були використані в цьому уривку з фільму, це, безперечно, вокальні засоби озвучення, а особливо – озвучення Волдеморта. Протягом усього фільму «Гаррі Поттер та келих вогню» спочатку чути лише голос Волдеморта, який має скрипучу і слабку тональність. Це – голос, який можна почути в першому фільмі «Гаррі Поттер і філософський камінь». Однак до кульмінації четвертого фільму Відомо-Хто вперше з'являється у своїй фізичній формі, і голос його стає сильнішим та страшнішим, таким, що лякає оточуючих. Інколи, голос Волдеморта дуже схожий на зміїний, адже за сценарієм Темний Лорд вмів говорити на парселмові, тобто мові зміїв. В першому фільмі саги про маленького чаклуна, голосом Того-Кого-Не-Можна-Називати був англійський актор Іен Гарт (це той самий актор, що грав роль професора Квірелла). У всіх інших частинах озвучуванням кінозлодія займався англійський актор Рейф Файнз, що і виконував його роль. В українській версії, голосом Волдеморта був актор дублювання, диктор та журналіст Олексій Семенов.

В проаналізованому епізоді з четвертого фільму про Гаррі Поттера ми відчуваємо зміну швидкості плину подій: вони то прискорюються за допомогою піксіляції, то уповільнюються завдяки техніці ковзання «slow motion» та стоп-кадру «freeze frames» – для зупинки часу (на письмі для цього ми використовуємо лише пунктуаційний знак «три крапки» або ж повторення тих самих слів чи перефразування (Chatman, 1978). Камера рухається то повільно, то швидко, перестрибуючи з одного кадру на інший, змінюючи ракурс. Це – свого роду маніпуляція часом і простором, щоби викликати потрібні емоції у глядача (Johnson, 2009).

Кінопродюсери М. Ньювел та Д. Гейман, разом із кінооператором Р. Праттом, у цьому епізоді вирішили використати техніку з часів німого кіно, коли екран темнішає навколо білої плями (коли Седрік та Гаррі біжать до кубка), а потім, навпаки: екран біліє навколо чорної плями, що є порталом на кладовище. Ця техніка ніби застерігає глядача щодо майбутніх подій. Камера обертається навколо своєї осі, роблячи спіралеподібні рухи, занурюючи нас начебто у великий

годинник (Johnson, 2009). Навіть самі актори «Гаррі Поттера і келиха вогню» зізнавалися, що це – найскладніша частина франшизи для екранізації, адже вона – перехід із дитинства героя у доросле життя. Але ця складність не завадила органічно зняти четвертий фільм серії (Рікман, 2023).

При створенні фільмів про Гаррі Поттера дуже часто використовувалася павільйонна зйомка – зйомка в спеціально обладнаному приміщенні (Миславський, 2007: 235) безпосередньо на кіностудіях «Warner Bros. Pictures» та «Heyday Films». Але нерідко режисери-постановники виїжджали в різні країни на натурну зйомку, тобто зйомку за межами кіностудії. Серед реальних місць, що використовувалися для зйомки серії пригод про Гаррі Поттера, були: палац Алнік Касл (Нортумберленд, Англія), Остралія Хаус (Лондон, Англія), Блек Парк (Оксфордшир, Англія), Чорч Коледж (Оксфорд, Англія), Дівініті Коледж (Оксфорд, Англія), селище Гленко (Шотландія), школа Херроу (Англія), залізнична станція Кінгз Кросс (Лондон, Англія), абатство Лакок (селище Лакок, Англія), Глостерський собор (Глостер, Англія), станція метро «Вестмінстер» (Лондон, Англія), фортеця Мадам Каркас (Каркассон, Франція) і т. д.

За С. Четменом (представником структуралістського напрямку американської наратології), кожний наратив має дві частини: історію (події, герої, дії, характери) та дискурс; історія – це те, що зображено в наративі, а дискурс – як це зображено (Chatman, 1978). Таким чином, ми можемо сказати, що кінонратив більше тяжіє до дискурсу, адже в кіно зображення має перевагу перед текстом. Історія – це зміст наративу, дискурс – це його форма.

Книга задає хронологію подій наративу, тоді як простір кожного епізоду, кожного кадру режисер заповнює власноруч: мається на увазі, що в книзі чітко не прописано, де саме (зліва чи справа) мають стояти персонажі, під яким кутом має відбуватися зйомка кожного епізоду, як саме мають бути розставлені речі на задньому плані і т. д. Усе це обирає режисер-постановник.

Фільми використовують аудіо- та візуальні ефекти, що працюють одночасно та звертаються до різних органів чуттів

та когнітивних каналів, а це означає, що наріжні невербальні способи самовираження, наявні в режисерів-постановників, це: зовнішність, жести, поза, міміка обличчя та вираз очей, мовна поведінка, музичний та звуковий супровід, культурні знаки, колір, дизайн одягу, час події та комунікації, простір та навколишнє середовище (Stratton, 2017).

Нижче представлений кадр із проаналізованого нами фільму:

Кадр із фільму «Гаррі Поттер і келих вогню» (02:01:25)

На ньому зображено двоє персонажів саги, один з яких — Пітер Педігрю (Червохвіст) — знову зраджує представників чарівного світу, повертаючи до життя Темного Лорда. Він — центральна фігура епізоду. Гаррі Поттер зображений на другому плані. На тлі видніється стародавня готична церква з горгуліями, що додає містики та загадковості епізоду. Зйомка під заниженим ракурсом додає драматизму до відтворюваних подій: Гаррі, безпорадно прикутий до надгробку, може лише споглядати за ритуалом повернення свого заклятого ворога. Фігура Червохвоста більша за Гаррі, що додає ваги діям антагоніста, які превалюють в цьому кадрі. В його руках чарівна паличка, з якої стікають краплі крові юного чаклуна у котел омолодження Волдеморта. Ця подія стосується не тільки Гаррі, вона стосується всього чарівного всесвіту септології, тож саме

за допомогою такого ракурсу режисер показує загальнозначимий, а не індивідуальний вплив на майбутнє дій приборчника Темного Лорда. Крупний план цього персонажа дозволяє нам побачити виразну міміку актора: на обличчі Червохвоста ми читаємо страх перед його власними діями, його погляд прикутий до кінчика чарівної палички, до краплини крові, що має от-от впасти в казан Медеї; Гаррі ж відчайдушно бореться з захопленням у полон статуєю смерті. Великий внесок в атмосферу сприйняття епізоду робить освітлення (наявність великої кількості розмитих тіней), використане в кадрі, та кольори: чорний і блакитний. Завдяки ним стає зрозумілим, що радше за все події відбуваються або надвечір, або вночі. Судячи з одягу персонажів, надворі весна або літо, хоча навкруги все вкрито туманом.

Колір костюмів та фону у фільмах має велике значення. За словами французького письменника ХХ століття та спеціаліста з питань американського Заходу, а також віце-президента Французької федерації кіноклубів Ж. Л. Р'юперу, був час, коли у фільмах «гарних» ковбоїв ідентифікували за білим одягом, а «поганих» — за чорним (Rieureugout, 1977). Глядач одразу знає, хто є хто. Потім режисери почали змінювати колір одягу, змішуючи палітру відтінків (Metz, 1991). Щодо фонові сторони фільму, то тут також є традиція. Наприклад, майже усі фільми, які присвячені католицькому Різдву, мають червоно-зелену гамму. Майже з перших хвилин глядацька аудиторія розуміє, чому саме буде присвячена кінострічка.

У всіх гарно поставлених фільмах глядачі захоплені розповіддю історії, візуальними ефектами, музичним супроводом і грою акторів. До таких фільмів авжеж можна віднести кінострічку «Гаррі Поттер і келих вогню», яка переконає аудиторію у справжності зображених подій.

Висновки. Кінематограф — це одне з семи мистецтв, разом із архітектурою, скульптурою, танцем, музикою, живописом та літературою. Він увібрав у себе ознаки кожного з мистецтв. Вербальні засоби (слова і словосполучення), властиві літературним текстам, також є засобами творення категорій часу і простору в кінонарративах (особливо фентезійного жанру). Невербальні засоби кінонарративу охоплюють зовнішність,

жести, позу, міміку обличчя та вираз очей, мовну поведінку, музичний та звуковий супровід, культурні знаки, колір, дизайн одягу, час події, простір та навколишнє середовище. Хоча озвучення, колір, шуми та музика були додані пізніше до кінематографічних фільмів (зараз це все додається на стадії постпродакшину), власне кінострічка народилася з «дискурсом зображення» (Metz, 1991: 58). І вербальні, і невербальні засоби виконують допоміжну функцію для конструювання цілісної картини фільму. Вони – елементи кінострічки, які доповнюють один одного. Кінонарратив – універсальний сам по собі, адже зрозумілий всім: навіть не знаючи мови, кожна людина зрозуміє історію, викладену у відео, і сприйме на слух музичний супровід, сприйнявши потрібну реакцію для певного епізоду. Глядацька аудиторія повністю має зануритися у фільм і повірити подіям, що розгорнулися на екрані.

ЛІТЕРАТУРА

Косюга О. Жанрові особливості септології про Гаррі Поттера: від казки до готичної літератури. *Науковий вісник ХДУ. Серія Германістика та міжкультурна комунікація*. 2023. №1. С. 22–18.

Рікман А. Шалено, глибоко. Щоденники. Київ : Наш формат, 2023. 511 с.

Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і келих вогню. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2003. 670 с.

Цапів А. О. Сучасні казкові кінонарративи під мікроскопом наратолога: критичний огляд та дискусії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація»*. 2019. №2. С. 89–95.

Chatman S. Story and discourse. Narrative structure in fiction and film. Ithaca ; London : Cornell University Press, 1980. 277 p.

Eco U. The role of the reader: Explorations in the semiotics of texts. Bloomington : Indiana University Press, 1979. 288 p.

Ewata T. Meaning and nonverbal communication in films. *Issues in language & linguistics: Perspectives from Nigeria*. 2016. Vol. 3. URL: https://www.researchgate.net/publication/304180005_Meaning_and_nonverbal_communication_in_films.

Felton T. Beyond the wand. The magic and mayhem of growing up a wizard. London : Ebury Spotlight, 2022. 308 p.

Foenkinos D. Numéro deux. Paris : GALLIMARD, 2022. 240 p.

Johnson M. K. Doubling, Transfiguration and Haunting: the Art of adapting Harry Potter for film. *Reading Harry Potter Again: New critical Essays* / [Ed. by Giselle Lisa Anatol]. Praeger, 2009. P. 207–221.

Metz Ch. Film language: A semiotics of the cinema. Chicago : The University Press of Chicago, 1991. 268 p.

- Rieuepeyrou J. L. Histoire du Far-West. Paris : Tchou, 1977. 728 p.
- Rowling J. K. Harry Potter and the Goblet of fire. London : Bloomsbury, 2000. 541 p.
- Stratton C. Nonverbal communication and the influence of film success: A literature review. *Concordia journal of communication research*. 2017. Vol. 4. Article 1. URL: <https://digitalcommons.csp.edu/comjournal/vol4/iss1/1>

**VERBAL AND NON-VERBAL MEANS OF CREATING
TIME AND SPACE IN THE FILM NARRATIVE
(ON THE MATERIAL OF THE FILM ADAPTATION
OF J. K. ROWLING'S NOVEL OF THE SAME NAME
«HARRY POTTER AND THE GOBLET OF FIRE»
BY M. NEWELL)**

Oleksandra O. Kosiuha

Post-graduate student at the Department of English Philology and World
Literature, Kherson State University,

Ivano-Frankivsk, Ukraine

e-mail: akosyuga@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5633-4665>

SUMMARY

Scientific research is devoted to a critical review of the reproduction of the categories of space and time in the film version of J.K. Rowling's novel "Harry Potter and the Goblet of Fire". The comparative analysis of verbal and non-verbal means of creating categories of time and space in the film narrative was carried out by creating a sample of data from film scripts (in English and Ukrainian languages) from a selected episode of the film. The paper examines the issue of regularities in the use of words and phrases, as well as gestures, facial expressions, noises, sounds, and musical accompaniment to depict time and space in a film narrative based on films of the fantasy genre (on the example of an adventure fantasy film about Harry Potter). The main cases of using verbal and non-verbal means are characterized (special attention is paid to chronemics and proxemics).

The research material was: the film adaptation of the fourth book of adventures about the little wizard by J.K. Rowling "Harry Potter and the Goblet of Fire" in the original language (director - M. Newell, 2005) and the Ukrainian dubbing of this film by the studio "Так Треба Продакшн" to order vod-platform sweet.tv in 2020. As a result of the research, it was established that, firstly, the film narrative has its own specific features that distinguish it from the classical narrative; secondly, that both verbal and non-verbal means of creating categories of space and time have a huge impact on the construction of the entire film in general.

Key words: *narrative, film narrative, verbal means, non-verbal means, discourse, chronemics and proxemics.*

REFERENCES

- Kosiuha O. (2023). Zhanrovi osoblyvosti septolohii pro Harri Pottera: vid kazky do hotychnoi literatury [Genre Features of Septology about Harry Potter: from Fairy Tale to Gothic Literature]. *Naukovy visnyk KhDU. Seriya «Hermanistyka ta mizhkulturna komunikatsiia»* [Scientific Bulletin of KhSU. «German studies and intercultural communication series»], 1, pp. 22–18.
- Rikman A. (2023). Shaleno, hlyboko. Shchodennyky [Crazily, deeply. Diaries]. Kyiv : Nash format.
- Rowling J. K. (2003). Harri Potter i kelykh vohniu [Harry Potter and the Goblet of Fire]. Kyiv: A-BA-BA-NA-LA-MA-NA.
- Tsapiv A. O. (2019). Suchasni kazkovi kinonaratyvy pid mikroskopom naratoloha: krytychnyi ohliad ta dyskusii [Modern Fairy-Tale Film Narratives under the Microscope of a Narratologist: Critical Review and Discussions]. *Naukovy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Hermanistyka ta mizhkulturna komunikatsiia»* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «German Studies and Intercultural Communication»], №2, pp. 89–95.
- Chatman S. (1980). Story and discourse. Narrative structure in fiction and film. Ithaca ; London : Cornell University Press.
- Eco U. (1979). The role of the reader: Explorations in the semiotics of texts. Bloomington : Indiana University Press, 1979.
- Ewata T. (2016). Meaning and nonverbal communication in films. *Issues in language & linguistic: Perspectives from Nigeria*. Vol. 3. URL: https://www.researchgate.net/publication/304180005_Meaning_and_nonverbal_communication_in_films.
- Felton T. (2022). Beyond the wand. The magic and mayhem of growing up a wizard. London : Ebury Spotlight.
- Foenkinos D. (2022). Num'ero deux. Paris : GALLIMARD.
- Johnson M. K. (2009). Doubling, Transfiguration and Haunting: the Art of adapting Harry Potter for film. *Reading Harry Potter Again: New critical Essays* / [Ed. by Giselle Lisa Anatol]. Praeger, pp. 207–221.
- Metz Ch. (1991). Film language: A semiotics of the cinema. Chicago : The University Press of Chicago.
- Rieupeyrou J. L. (1977). Histoire du Far-West. Paris : Tchou.
- Rowling J. K. (2000). Harry Potter and the Goblet of fire. London : Bloomsbury.
- Stratton C. (2017). Nonverbal communication and the influence of film success: A literature review. *Concordia journal of communication research*. Vol. 4. Article 1. URL: <https://digitalcommons.csp.edu/comjournal/vol4/iss1/1>

Стаття надійшла до редакції 27.03.2024

**Вимоги до оформлення наукових праць,
що друкуються в «Науковому віснику Південноукраїнського
національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки»**

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ

Обсяг основного тексту статті (без анотацій та літератури) має становити не менше 0,5 др. арк. (12 с.), 21600–22000 знаків з пробілами.

Шрифт тексту – Times New Roman, розмір 14, інтервал 1,5; поля з усіх сторін – 20 мм.

СТРУКТУРА СТАТТІ

1. Шифр УДК без абзацного відступу, у верхньому лівому куті першої сторінки.

2. Назва статті великими літерами напівжирним шрифтом, вирівняно по центру.

3. Інформація про автора (-ів): ім'я та прізвище – курсив, напівжирний шрифт (науковий ступінь, учене звання, посада, назва організації, в якій працює автор, країна, e-mail, ORCID ID, Researcher ID або Scopus ID – якщо автор має). Вирівняно по центру. Кегль 12, інтервал 1,0.

4. Анотація – слово «АНОТАЦІЯ» з абзацним відступом, великими літерами, напівжирним шрифтом, курсив. Обсяг 1500–1800 знаків без пробілів з ключовими словами. Текст анотації оформляється курсивом, інтервал між рядками одинарний, шрифт тексту – Times New Roman, розмір 12.

«Ключові слова» напівжирним шрифтом, абзацний відступ, курсив, інтервал між рядками одинарний, шрифт тексту – Times New Roman, кегль 12, курсив.

5. Текст статті містить три розділи: **вступ** (мета та завдання дослідження; матеріали та методи дослідження), **результати та дискусія**, **висновки**.

6. Цитування та внутрішньотекстове посилання у тексті подавати за стилем APA (American Psychological Association style), наприклад, (Петров, 2018); якщо зазначається сторінка джерела, то вона подається через двокрапку, наприклад, (Петров, 2018: 120).

7. Таблиці, схеми, рисунки, діаграми розміщуються в центрі сторінки безпосередньо після посилання на них у тексті статті. Слово «Таблиця» та її номер пишуться курсивом зверху вирівняно справа, а рядком нижче вирівняно по центру – назва таблиці. Інші ілюстрації, теж нумеровані, підписуються знизу вирівняно по центру.

8. Формули подаються в окремому рядку вирівняно по центру, нумеруються арабськими цифрами в круглих дужках з правого боку сторінки.

9. Слово «ЛІТЕРАТУРА» пишеться великими літерами курсивом напівжирним шрифтом вирівняно по центру. Нижче подаються за алфавітом використані літературні джерела БЕЗ НУМЕРАЦІЇ. Література оформляється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015». Кегль 12, інтервал 1,0.

10. Після викладу матеріалу статті подається інформація англійською мовою відповідно до пунктів 2, 3, 4.

ЗРАЗОК

УДК 81'25:82–5:811.111=811.161.2

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Іван Петренко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

e-mail: ipetrenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0442-6837>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено опису лінгвокультурних особливостей англомовних промов політиків, а також засобам їх відтворення в перекладах українською мовою. Тема дослідження є актуальною з позиції функціонально-комунікативного підходу...

***Ключові слова:** політичні промови, лінгвокультурні особливості, перекладацькі операції, адекватність перекладу.*

Текст статті.

Вступ (критичний аналіз наукових джерел, актуальність, методи та матеріал дослідження).

Результати та дискусія.

Висновки.

ЛІТЕРАТУРА

Горбань Ю. А., Білик Ю. І., Дячук Л. В. та ін. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть. Київ: Знання, 2007. 439 с.

METHODS OF REPRODUCING LINGUISTIC AND CULTURAL PECULIARITIES OF ENGLISH POLITICAL SPEECHES IN UKRAINIAN

Ivan Petrenko

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation,
Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian
National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
Odesa, Ukraine

e-mail: spetrenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0442-637>

SUMMARY

The article has been devoted to the description of linguistic and cultural peculiarities of English politicians and methods of their presentation in Ukrainian.

The problem of the research is urgent taking into consideration the functional and communicative approach...

Key words: *politicians' speeches, lingual and cultural peculiarities, translation operations, adequate translation.*

REFERENCES

Horban Iu. A., Bilyk Iu. I., Diachuk L. V. ta in. (2007). *Istoriia suchasnoho svitu: sotsialnopolitychna istoriia XV–XX stolit* [History of the modern world: social-political history of the XV–XX centuries]. Kyiv: Znannia. 439 p. [in Ukrainian]

До статті додаються:

Довідка про автора (авторів) на окремому аркуші: прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи (для аспірантів – місце навчання), посада, науковий ступінь, учене звання, домашня адреса (індекс обов'язково), адреса електронної пошти, контактні телефони, поштова адреса (або адреса відділення «Нової пошти») для надсилання друкованого екземпляру журналу.

Текст статті та додаткові матеріали надсилати електронною поштою на електронну адресу zhmaeva@gmail.com (у темі листа вказати прізвище автора).

Грошовий переказ сплачується після позитивного рішення редколегії про прийняття статті до друку. Редакційна колегія залишає за собою право перевіряти отримані статті на наявність плагіату, віддавати надіслані статті на додаткове рецензування, а також відхиляти ті з них, які не відповідають вимогам або науковим напрямкам журналу.

Розмір коштів на покриття витрат з публікації статей у журналі «Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки» складає **1000 грн.**

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ НЕ НЕСЕ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗМІСТ СТАТЕЙ ТА МОЖЕ НЕ ПОДІЛЯТИ ДУМКУ АВТОРА!

Мови публікацій: українська, англійська, німецька, польська, китайська, корейська.

ЗМІСТ

Ilona M. Derik, Alexander I. Pliadi

Gender neutralization process in contemporary English internet discourse. 5

Olena V. Hlushchenko

Besonderheiten der funktionsweise phraseologischer einheiten-farbebezeichnungen im englischsprachigen internetwerbdiskurs. 18

Kateryna M. Pylypiuk

Die rolle der künstlichen intelligenz bei der lokalisierung der englischsprachigen internetumgebung. 30

Марина О. Бело́ва, Світлана Л. Лобзова

Метонімізовані мовні одиниці в аспекті перекладу (на матеріалі англomовного художнього дискурсу). 42

Евеліна В. Босва

Фраземіка української та китайської мов: когнітивно-зіставний аспект. 56

Ольга О. Васильєва, Дарія Бичкова

Міфологічні імена та назви в англomовних фільмонімах. . . 67

Юрій М. Вітяк

Текстово-перітекстуальні кореляції у структурі перекладеного видання (на матеріалі книги «Теорія брехні» Пола Екмана). 78

Юрій В. Грицевич

Гуцулізми в прозі Люби-Параскевії Стринадюк (на матеріалі книги «Дай ноту “ля”. Гуцульські етюди»). . . 93

Наталія В. Коломієць, Марія А. Маковська

Лексико-граматичні трансформації при перекладі оповідання Дін Лін «Щоденник Софі». 104

Олександра О. Косюга

Вербальні та невербальні засоби творення часу і простору у кінонарративі (на матеріалі екранізації однойменного роману Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер і келих вогню» М. Ньювелом). 126

Вимоги до оформлення наукових праць, що друкуються в «Науковому віснику Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки». 142

CONTENTS

Ilona M. Derik, Alexander I. Iliadi

Gender neutralization process in contemporary English
internet discourse. 5

Olena V. Hlushchenko

Besonderheiten der funktionsweise phraseologischer
einheiten-farbebezeichnungen im englischsprachigen
internetwerbdiskurs. 18

Kateryna M. Pylypiuk

Die rolle der künstlichen intelligenz bei der lokalisierung
der englischsprachigen internetumgebung. 30

Marina O. Bielova, Svitlana L. Lobzova

Metonymy-grounded linguistic units in the aspect of translation
(case study of English language literary discourse). 42

Evelina V. Boeva

Phrasemics of Ukrainian and Chinese languages:
a cognitive-comparative aspect. 56

Olga O. Vasylieva, Daria Bychkova

Mythological names in English filmonyms. 67

Yurii M. Vitiak

Textual and peritextual correlations in the structure of a translated
edition (based on the book «Telling lies» by Paul Ekman). 78

Yurii V. Hrytsevykh

Hutsulisms in the prose of Liuba-Paraskeviia Strynadiuk (based
on the materials of the book «Give a note “la”. Hutsul etudes»). . 93

Nataliia V. Kolomiets, Mariia A. Makovska

Lexico-grammatical transformations in the translation
of Ding Ling's story «Sophie's Diary». 104

Oleksandra O. Kosiuha

Verbal and non-verbal means of creating time and space
in the film narrative (on the material of the film adaptation
of J. K. Rowling's novel of the same name «Harry Potter
and the Goblet of Fire» by M. Newell).126

Requirements to the content and structure
of the articles published in Scientific Research Issues
of South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky.142

Українською та англійською мовами

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 16 від 30.05.2024 р.

Затверджено як фахове видання (збірник наукових праць)
ВАК України 21.09.2020 р. за № 1188

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 1188
від 24 вересня 2020 року (спеціальність 035 – філологія)

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради
України з питань телебачення і радіомовлення № 225 від 01.02.2024 року

Усі матеріали збірника представлені на сайті:
<https://www.lingstud.od.ua>

Відповідальний за випуск – **О. І. Іліаді**
e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

Формат 60x84/16. Гарнітура Newton.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 8,84.
Замов. № 0624/462. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.